

ЧИТАЛНИЦА

ГОДИНА III

Книжка 7.

1873

Априлий 30

ГЪРЦИТЪ, ЛАТИНИТЪ И БЪЛГАРИТЪ ВЪ НАЧАЛОТО НА XIII-ТО СТОЛѢТИЕ

ВЛАДѢНИЕТО НА ЛАТИНИТЪ ВЪ ЦАРИГРАДЪ
1204—1205

—0—

(Продълженіе отъ брой 4-й).

II.

Завоеваніето на Цариградъ отъ Френцитъ бѣше възродило въ тѣхъ най-свѣтлытъ надежды, че тая столица имаше да съвземе пакъ първѣтъ си славъ; но тѣзи надежды, скоро ся распахнахъ и доказахъ, че е по-мѣчно да одържи нѣкой едно царство отъ колкото да го завоевае, и че лесно може да ся подражае мълніето и грѣмътъ, но не възможно е да ся подражае тайната и сладка свѣтлина на онѣзи звѣзди, която въ редовното си и равно шествіе освѣтлява, оживява и оплодотворява природѣтъ. Подвизитъ и ужаснитъ напѣванія на кръстоносцитъ невъзможнахъ почти никакое друго слѣдствие освѣа поражданіето на една кратковрѣмнина и смѣшна имперія, когато отъ другѣ странѣ тѣ въспери завѣнжлото чувство на честѣтъ и на длѣжностѣтъ къмъ вѣрѣтъ и отечеството у изиѣженитъ

и мекушеры Византійцы, и даде случай на младыйтъ и пѣргавъ Българскый народъ да развѣ своитѣ силы въ у-порнѣхъ борбѣхъ на коѣхъ го прѣдизвыка високомѣрието и неправедливостъта на новытъ владѣтели на Византїѣхъ.

Цариградъ паднѣ въ рѣцѣтъ на Латинитѣхъ кѣдѣ крайтъ на великытъ пости 1204-то лѣто. Западнитѣ свещенници които съдружавахъ кръстоносцытъ взехъ да ги прикан-вать на покаяніе. Но гласѣтъ на вѣрѣхъ не намѣрваше толкозъ добръ отзывъ въ сѣрдца ожесточены отъ побѣдж-тѣхъ, и войницитѣ едва ли посѣщавахъ черквытъ, които прѣ-ди малко бѣхъ разграбили и като безъ сѣрдце присжт-ствувахъ прѣдъ жертвенницитѣ, които не отколѣ бѣхъ запустили и осквернили.

Като прѣкарахъ какъ и да е Великенскытъ праздни-ци, прѣдводителитѣ на кръстоносцытъ отредихъ три чер-квы, въ които всякой отъ рыцаритѣ, подъ наказаніе на от-лжченіе (афоризмо), трѣбаше да положи корыститѣ си, за да си ги расподѣлятъ по-послѣ всички на равно. Мнозина отъ войницитѣ и нѣкои даже и отъ воеводитѣ отъ сре-бролюбїе испокрыхъ много работы отъ корыститѣ си; но какъ и да е расподѣлихъ онова що бѣ излѣзло на лице, като раздадохъ тритѣ четвъртины отъ корыститѣ на кръ-стоносцытъ, а единѣхъ четвѣртѣ часть задържахъ за на-чалиницитѣ, които имаше да назначи бѣдущийтъ Импе-раторъ. *)

*) Само на Френцытъ кръстоносцы ся паднѣли 500,000 марки сребро, сирѣчь 27,000,000 франгы, тѣй що ако присмѣтнемъ коли-чеството педесетъ хыледы марки, които бѣхъ задържали за себе си Венсїянытъ прѣди да стане расподѣленїето, зашто имали да ги зематъ отъ Френцытъ, и приложимъ на тѣхъ и дѣлятъ що имъ ся е паднѣлъ при расподѣленїето, ще можемъ да смѣтнемъ че цѣло-купностьта на корыститѣ е възлѣзвала до 60,000,000 франгы; а ра-зумѣва ся че равно на брой количество сѣхъ разграбили и не-кърсто-носцытъ частны лица, които слѣдувахъ този воененъ походъ. Ако присмѣтнемъ еще че въ станѣлытъ прѣди малко тогазъ едно по друго три пожара, въ които повече отъ полвинѣхъ градъ, и съ него немалко и нѣмъ отъ разнѣо вещество бѣ станѣлъ жертва на огньтъ; а връзъ него еще и туй че, поради неправиленото състояніе на рабо-тытъ и най-скажытъ видове отъ корыститѣ ся давахъ на долнѣ цѣ-

Като расподѣлихъ така богатитѣ користи на Византійскитѣ държавѣ, кръстопосцитѣ ся прѣдадохъ на всякакви развратства и разблудства еще и да подгаврятъ, ограбватъ и да бесчестятъ мѣстнитѣ жители, безъ да гледатъ погрѣшкитѣ коѣто правехъ, понеже съсипвахъ единъ странѣ, коѣто трѣбаше да смятатъ като свое отечество, и нито примысляхъ че разсипваніето на побѣденитѣ можаше единъ день да докара разсипваніето и на побѣдителитѣ, и слѣдователно да ги направи на равно сиромасы съ онѣзи, които тѣ тѣй безразборно осиромашавахъ. Безъ размислеваніе, безъ промышляніе за въ бѣдущее, като ся облягахъ само на сабитѣ си и на ножоветѣ си, испратихъ посланици до едноплеменицитѣ си въ Сирію да имъ извѣстятъ сполукитѣ си, проводихъ имъ еще и портитѣ цариградскы да ги видятъ и да ся увѣрятъ че сѣ привели градътъ, и захваняхъ да ввѣрятъ жребіе за градоветѣ и мѣстата на Византійскитѣ имперіи.

Таквоя бѣше състояніето на работитѣ когато истрежены за малко отъ опояваніето на побѣдитѣ сторихъ да ся заловятъ да утвърдятъ първомъ завоеваніето си въ Цариградъ съ помазваніе на императоръ. Но избраніето на императоръ прѣдставяше много и голѣмы мъчнотіи, не само защото всякой народъ, отъ тѣзи които бѣхъ зели участіе въ този кръстовый походъ, претендираше за скиптрътъ и коронитѣ, но защото и между прѣдводителитѣ на кръстопосцитѣ имаше мнозина равны помежду си по юначество, и по происхожденіе; а прѣдпочитаніето на едного измежду тѣхъ можеше да докара непокоряваніето на другитѣ, та съ това заедно и междоусобицѣ войнѣ. За да запрѣдварятъ това баронитѣ и графоветѣ, избиратъ дванадесетъ избиратели, шестима Венеціаны и шестима Френ-

и, ще намѣримъ че Цариградъ прѣдъ да го прѣвзематъ Латинитѣ ималъ движимо богатство отъ стойность 600,000,000 франгы. Въ расподѣленіето между ломбардскитѣ, нѣмскитѣ и френскитѣ ратници, всякой рыцаръ зель дѣлъ равно съ онзи [който земали двама конници, и всякой конникъ равно съ двама пѣшцы. За да прикупятъ користятѣ безъ да ся дѣлятъ, Венеціанитѣ давали 400 марки сребро на всякой рыцаръ, 200 на всякой конникъ или свещеникъ и 100 на всякой пѣшець, но тѣхно прѣдложеніе ся отвьрляло.

цы. Тѣзи дванадесетъ души ся заклеватъ на Евангеліето че ще пристѣпятъ да изберѣтъ императоръ совѣстно, безъ да ся вдаватъ на никои внушенія, а ще гледатъ само да бѣде най-способныйтъ; и тѣй затварятъ ся въ единъ параклисъ отъ Вуколескыѣ палаты, тамъ да съразмыслятъ помежду си кой е най-способныйтъ и най-достойныйтъ.

Трима бѣхъ онѣзи върху които избирателитъ разисквахъ да рѣшатъ кого трѣба да прѣдпочтѣтъ: многоопытныйтъ Венеціанскый Дождь Хенрихъ Дандолъ, душата на всичкыѣ кръстоноснѣ войскѣ, юначныйтъ, разумныйтъ и доблественныйтъ маркизъ Монфератскый и Балдуинъ Фландрскыйтъ графъ, който ся родѣше съ западныѣ царіе и го обываше войската му, еще и самыѣ гърцы за неговото въздржаніе и цѣломудріе.

Избирателитъ опрѣхъ очи най-напрѣдъ на първыйтъ — старыйтъ Дандола, но республиканцитъ Венеціанци не давахъ ни да ся помене да стане императоръ нѣкой отъ сѣгражданыѣ нѣхъ, а и самъ Дандолъ отказа да бѣде кандидатъ за императоръ и подсещаше да изберѣтъ Балдуина Фландрскый.

Като ся отмахнѣ кандидатството на Дандола, оставахъ избираемы само графътъ Фландрскый и Монфератскыйтъ маркизъ. За да ся запрѣдварятъ пакъ възможныѣ гибелны раздоры поради прѣдпочтеніето между тѣзи двамата, като стане единътъ господаръ на толкозѣ области а другыйтъ безъ нищо, споразумѣватъ ся прѣдварително избирателитъ и приематъ: щото онзи който бѣде избранъ за императоръ, да бѣде задълженъ да устѣпнѣ Островъ Критъ и всичкыѣ отвѣдъ Въспора лежащи мѣста и страны на оногוזъ който не ся избере, съ условіе да ты владѣе като вассалъ на избранныйтъ. Подиръ това рѣшеніе избирателитъ ся завзехъ вече за окончателното избирание на императора, върху което ся и намѣрихъ за много врѣме на двѣ страны еднакво наклонны.

Изнай-напрѣдъ ся виждаше да има вышегласіето маркизътъ Монфератскый, по Венеціаныѣ като не желаяхъ да видятъ на цариградскый прѣстолъ владѣтель, който има притяжанія близу до тѣхнѣхъ республикѣ, расправихъ на другыѣ на дълго: колко е по-изгодно за новѣхъ им-

періѣх да ся избере императоръ Фладрскыйтъ графъ и убѣдихъ всичкытъ та избрахъ него.

Выкове отъ радость екихъх между Венеціанытъ и Френцытъ когато посрѣдъ ношъ вече избирателитъ извѣстихъ прогласяваніето на Балдуина Фладрскаго за императоръ. На частъ го дигихъх на щитъ и го занесохъ тържественно въ черквѣтъ Св. Софіѣх. Цариградскый народъ обрѣгнѣхъ вече на таквызъ честы промѣненія на владѣтели, равнодушно нѣкакъ дочу това провъзгласеніе на новытъ императоръ. Но обрядътъ на званичното коронясваніе ся отложилъ за четвъртѣх недѣлѣх подиръ пасхѣх, да ся приготвятъ всичкы.

Като настанѣ този день, 23 Мая 1204, Балдуина го заведохъ тържественно въ Св. Софіѣх, облеченъ въ царскытъ одежды на Византійскытъ императоры, послѣдуванъ отъ всичкы бароны и голѣмцы на войскахъ. Тамъ при слѣдуваніето на службахъ дигихъх го на позлатенъ прѣстолъ и така пріе царскѣх багряницѣх отъ рѣцѣх на Папскый екзархъ Петра Витлеемскый епископъ, който изпълнявалъ длѣжноститъ на Патріархъ. Наедно съ другытъ обряды що ся вършали по обычай при коронясваніето на прѣдишнитъ Византійскы императоры, не пропустихъ ни това дѣло да поднесѣхъ на нововѣнчаныйтъ императоръ единъ ссѣдъ пѣленъ съ прахъ отъ чловѣческы кости и нишкы отъ вѣже като емблемъ на краткостѣх на живота и ничтожностѣх на чловѣческытъ работы. Подиръ обрядътъ на коронясваніето, императорътъ ся завърнѣх въ палатытъ си такожде тържественно.

Еще прѣди обрядътъ на коронясваніето си новытъ императоръ бѣше раздалъ на соратницытъ си най-първытъ чиновначалія на имперіѣхъ. А сега вече оставаше да ся расподѣлятъ и градоветъ и областитъ на държавѣхъ между графоветъ и баронытъ на крѣстоносцытъ, които и припирахъ за това ако, и да не бѣхъ еще завоеваны тѣзи градове и области.

Въ единъ съвѣтъ съставенъ отъ дзанадесетъ Патрициѣх Венеціанцы и равны на четъ рыцари Френци, всичката Византійска имперія быде раздѣлена между двата народа, тѣй що Френцитъ зехъ Витиніѣх, Романиѣх, Тракыѣх, Солунъ и другытъ мѣста населены повечето отъ

Гърци и Българи въ Европѣ и отъ Турцы въ Малѣ Азіѣ, наедно съ най-големыѣ островы на Архипелагѣ, а на Венеціанитѣ ся дадохъ Цыкладскитѣ и Спорадскы островы, источното приморіе на Адриатическото море, краеморіята на Мраморното и на Черното море, бръговетѣ на Марицѣ и на Вардѣ (Арда ли или Вардаръ?) Градоветѣ Иисала, Дюмотикѣ, Одринѣ и другы нѣкои. Туй раздѣленіе обаче на скоро ся промѣни отъ непрѣвидены обстоятелства. Мѣстата които лежатъ отвѣдь Въспоргъ станххъ особенно царство и ся дадохъ на маркиза Монфератскый наедно съ островъ Критъ; но той, като нѣмаше кораби да ги защищава, промѣни ги (1204) съ Солунскитѣ области, продаде и Критъ на Венеціанитѣ за триста либры сребро, и тѣй останѣ да управлява въ Солунъ. Азійскитѣ области ся устъпихъ на Блоаскый графъ, който ся изрече князь Никейскый и Ватинійскый.

Въ черковно отношеніе всичкитѣ черквы бѣхъ ся расподѣлили такоже между Френцитѣ и Венеціанитѣ. Прѣди да бѣде избранъ императорѣтъ крестоносцитѣ бѣхъ останѣли съгласны щото духовникѣтъ начальникъ на новѣхъ имперіѣхъ да ся избере отъ онзи народъ, на който не принадлежи свѣтскыйтъ начальникъ, и по слѣдствіе на туй рѣшеніе, патріархѣтъ трѣбаше да бѣде Венеціанецъ, быдейкымъ императорѣтъ Френецъ. И тѣй ся избра за патріархъ цариградскый Венеціанецѣтъ Тома Морозини. Мнозина отъ крестоносцитѣ, които имахъ око на патріаршескитѣ коронѣ, ся повѣспротивихъ на туй избираніе, но съ ходатайството на Дандола всичко ся изравни и проводихъ нарочно пратеницы да умолятъ папѣ за да одобри и той този изборъ.

Папата отнайнапрѣдъ не рачаше да припознае тозъ изборъ, но испослѣ одобри и рѣкопологи Тома за Патріархъ цариградскый; обаче френското духовенство гѣ Цариградъ негодуваше и не рачаше да го припознава, за което станѣ нуждѣ да прати папѣхъ екзархъ, за да спогоди работѣхъ; съ този Екзархъ ведно надойдохъ много Латинци епископи въ Цариградъ за да завземѣтъ епископитѣ които държахъ до сега православнитѣ.

Честиты въ силѣхъ на оржіята си Крестоносцитѣ, можахъ да ся сматратъ и благополучны тѣй както бѣхъ

постигнали да ся настанятъ, ако да не бѣше да беспокои по първѣтъ отъ тѣхъ страхътъ за въ бѣдѣ, т. е. ако да не мисляхъ че и слѣдъ тѣзи сполуки до сега, оттеглеванието или измираніето на другаритѣ имъ, може да ги остави безъ поборници и защитници; тѣ прѣдусъщахъ че жителитѣ на града изнемошѣли и распрѣснати не можахъ да бѣдѣтъ достаточни нито за градскитѣ работы, нито за обработваніе на земитѣ. За това всички почти по първи отъ тѣхъ графове и бароны гледахъ колкото повече да ся подмилкватъ на Папѣ и да ся показватъ въ всичко покорни нему, съ надеждѣ че той ще държи за тѣхъ на Западъ, и че по тѣхуо приискваніе, на гласътъ на римскитѣ понтификсъ, безбройни Френци, Талиенци и Нѣмци ще дойдѣтъ да ся заселятъ въ новѣтъ държавѣ и да ѣхъ защищаватъ за Латинитѣ.

Тутакъ си слѣдъ коронясваніето си Балдуинъ побърза да испрати на Папѣ особенъ пратеникъ съ писма и много скѣпи и великолѣпни дарове. Въ писмата си той подрѣкваше нарочно религіознитѣ струны и расправяше му за голѣмитѣ услуги които направили на Римскитѣ черквѣ кръстопосцитѣ съ завоеваніето на Цариградъ и усмиреніето на гърцитѣ, които отъ умразъ къмъ Светото Сѣдалище не търпѣли даже ни да чуѣтъ да ся произнася името на Апостолскитѣ Първопрѣстолникъ, и ужъ съ това тѣ принесли Богу служеніе много по-благоприятно, отъ колкото ако бяхъ завоевали Иерусалимъ. Тѣй сѣщо ся подмилквалъ на Папѣ и маркизь Монфератскый, като увѣявалъ Папѣ че е готовъ на неговитѣ велѣнія и царството си да напусне и да ся завърне на Западъ, «защото не желаялъ да направинѣщо което да привлече връзь него гнѣвътъ на върховнѣтъ Судия.» Па и самый Дожь Венеціанскый Дандоло, който испонапрѣдъ прѣзираше заплашваніята и молніята на черквѣтъ, сега и той пишеше на Папѣ и ся подобряше съ освидѣтелствованіе на покорностѣ си къмъ него.

Папа Инокентій сърдитъ отдавна на кръстопосцитѣ за непокорството имъ до сега, като отговарялъ на писмата на прѣдводителитѣ имъ, гадилъ ги люто и ги осмѣждалъ най-вече, защо, като прѣвзели Цариградъ, да ограбятъ малы и голѣмы, защо да осквърнятъ олтаритѣ и

да турятъ светотатны рѣцѣ врьзъ самыѣ черковны съ-
кровища, а най-вече защо да оставятъ въ рѣцѣтъ на вой-
нищѣтъ и на слугѣтъ си честѣтъ на женѣтъ и на дѣви-
цѣтъ, даже и на тѣзи които были Богу посветены. Но въ
сѣщото врѣме, той като си допушалъ да вѣрва че въ то-
ва Гърцитѣ сѣ праведно наказани поради грѣховеѣ си,
и че крѣстоносцитѣ сѣ станѣли орѣдіе на Божеството и
отмѣстители на неговѣтъ правдѣ, земалъ поводъ отъ това
да ги съвѣтува и пишѣлъ въобще на Латинѣтъ: «Бойте
ся отъ гнѣвътъ Господень; уповавайте дързновенно че
Той ще прости минѣлото, ако управлявате народѣтъ въ
правотѣ и правдѣ, ако бѣдите вѣрны на Светото Съда-
лище. . . . »

Подиръ това папѣ потвърди избираніето на Балдуина
и склони да припознае едиѣ държавѣ на коѣто трѣбаше да
даде законы. И до колкото крѣстоносцитѣ се показвахъ
повинююще се на властѣтъ му толкозъ и той повече се
утвърдяваше въ идеѣтъ че тѣхнитѣ завоеванія спомагали
за по-големѣ славѣ на Бога и на Исусъ Христовѣтъ на
земѣтъ прѣдставитель. «Господь (пишѣлъ той на еписко-
пытѣ въ френско) благоволи да утѣши черквѣтъ съ о-
бращаніето на еретицѣтъ, Божій промыслъ смири гърцитѣ,
народъ мерзостенъ, гордъ и бунтовенъ, и подари държа-
вѣтъ на Латинѣтъ, народъ благочестивъ, смиренъ и по-
слушенъ,» и припорѣчвалъ имъ да испращатъ духовници
на Истокъ за да поучаватъ народѣтъ на здравѣтъ ученія.
А къмъ френскѣтъ народы папа издалъ проглашенія и въ
името на Импер. Балдуина приканвалъ ги да идѣтъ въ
грѣцкѣтъ земѣ, за да земаѣ тамъ земи и богатства, вся-
кой споредъ достоинството и качеството си, като обеща-
валъ пълнѣ прощѣ на грѣховеѣ на всѣчки вѣрны които
бы отишли да се заселятъ въ новѣтъ имперіѣ и да ѣхъ
защищаватъ.

На този гласъ на Папѣ, споредъ поканваніето на им-
ператора, безбройны тѣлпы отъ искатели на приключенія
ся рухнахъ кѣдѣ брѣговеѣ на Вѣспоръ, па и самыѣ онѣзъ
кито по-напрѣдъ бѣхъ отишли въ Палестинѣ, за да испла-
дятъ невѣрнитѣ, напуснахъ редовеѣ си и притекохъ се въ
Ц-градъ, въ тѣзи новѣ обѣтованиѣ земѣ, за да станѣтъ
съпричастницы на почеститѣ и ползыѣ които ги чакахъ.

Балдуинъ и неговитъ вассалы имахъ голѣмъ нуждъ отъ ратны дружина, не само за да защитятъ владѣніята си и да обуздайтъ незадоволнитъ си подданицы, но еще за да могатъ да противостоятъ и на външнитъ непріатели на държавѣтъ, отъ които най-близки и най-страшни бѣхъ Българитъ въ Европѣ и Турцитъ въ Азіѣ. Гръцкитъ населенія по областитъ, като нѣмахъ вече никоѣ свръскъ съ Цариградъ, не рачахъ да припознаватъ никое друго право, освѣнь онова на сабитъ, за туй и като намѣряхъ нѣкои началници юначни и дързновиты сгруппировахъ ся на малки отдѣленія и съставяхъ особенны княжества даже и царства; и тѣй на развалинитъ на широкѣтъ Византійскѣ имперіѣ бѣхъ възникнали нѣколко новы държавицы, които заплашвахъ да разоборятъ онова, което бѣхъ съставили крѣстоносцитъ. — Единъ отъ потомцитъ Андрониковы бѣше основалъ въ Трапезондѣ тѣй наречениото Трапузанско царство. Нѣкой си Львъ Сгуро бѣше завладѣлъ по-голѣмѣтъ часть отъ собствениѣ Гръцѣ, Михаилъ Ангелъ Комнино бѣше основалъ Епирското царство и Теодоръ Ласкаръ бѣше ся провъзгласилъ императоръ Никейскій. Отъ другѣ странѣ завоеваніето на Цариградъ отъ Латинѣтъ бѣше раздразило славолюбіето, а кажи и завистѣтъ на Българитъ, и гордыйтъ Българскій царь, Иванъ Асѣнь I, като намѣрваше обстоятелството твърдѣ сгодно да поработи и за своето величіе и за распространіе на държавѣтъ си, не вардѣше освѣнь за случай да отвори войнѣтъ противу Латинѣтъ.

Таквозъ бѣше състояніето на работитъ когато Балдуинъ, като понареди както можаше вече работитъ въ Цариградъ, поиска да ся опълчи първомъ противу онѣзи отъ Гръцѣтъ които отказвахъ да припознайтъ надъ себе си неговѣтъ власть. Отъ крѣстоносцитъ и отъ новитъ пришелцы отъ Западъ той бѣше съставилъ вече една войскъ отъ двадесетъ хыледы души и отъ неѣкъ отдѣли една часть та проводи брата си Хенриха Балдуина да го ни побѣгнѣхъ послѣдній гръцкій императоръ.

Този пухавъ и варваринъ гръкъ, Мурджуфо, побѣгнѣлъ бѣ съ женѣ си и съ тѣщѣ си въ Чорлѣ, отъ дѣто мѣркаше да ся бори ужъ съ латинѣтъ за правдинѣтъ на Цариградскій прѣстолъ, но като чува че иде връзъ

него латинскѣ войскѣ и вижда че не ще може да устои срѣщу неѣхъ, побѣгва отъ тамъ въ Мисынополь при тѣ-
стя си Алексія. Алексій бѣсенъ противу зетя си, когото
смаляше за виновникъ на всичкитъ си злочестини, тури
на умъ да си отмъсти, и тѣй най-напрѣдъ покрыва стра-
сть тѣхъ си и го приема добръ. Но единъ день, като го
повыкалѣ ужъ на угощеніе съ женѣ му заедно, по оби-
чайтъ, когато влѣзва по-напрѣдъ въ банѣхъ да ся окъпи,
войницитъ Алексіевы нагласены спущатъ ся врѣзъ него
и му избалакватъ очитъ, безъ да може да го отърве отъ
ръцѣтъ имъ жена му. Войскаритъ що ималъ при себе
си напуснали го и тѣхъ и ся присѣдинили съ войскитъ
Алексіевѣхъ. И тѣй оставенъ отъ тѣхъ и отъ женѣ си,
кожто Алексій силомъ задържалъ при себе си, Мурджу-
фѣ облянъ отъ кръвие и слѣпъ досущъ, бѣгашецъ отъ
потулно мѣсто на потулно, гоненъ отъ сичкы при които
прибѣгвалъ за милость, минувалъ единъ животъ най-зло-
честъ, додѣто го уловили, като искалъ да мине въ Азіѣхъ,
и го завели въ Цариградъ при Балдуина. Балдуинъ съ-
бралъ съвѣтъ да отсѣдятъ какъ да ся накаже убійцата
на императора си. Въ съвѣтътъ рѣшили първо да му си-
потрошатъ коститъ, и послѣ да го низринѣтъ долу отъ
единъ высокъ стълпъ въсправенъ отъ Теодосія великаго
на стѣгдѣхъ наричана Быковѣхъ. *) И тѣй, като му испо-
чупили кокалитъ, въскачватъ го на реченитъ стълпъ и
го низриватъ отъ тамо долу, въ присѣдствіето на вси-
чкыйтъ народъ, който го люто кълнялъ и вврлялъ врѣзъ
него камъниѣ. Такъвъзъ сетинны възималъ горкыйтъ този

*) Споредъ свидѣтелството на Византійскитъ Хронографы, на
този стълпъ имало нѣкаквы си бѣлѣзы изглибены отъ Льва Прѣму-
драго, които казвали ужъ така:

Отъ тука отъ този стълпъ трѣба да низринѣтъ

Царя невѣрникъ на Константиновѣтъ градъ.

Расказватъ еще и гова че на този стълпъ, на който были изо-
бразены изглибено юначествата на Теодосія Великаго, при другото
виждало ся изображено и единъ царъ низриванъ отъ единъ высокъ
стълпъ, а до него единъ градъ привземаъ отъ кѣдѣ морето.

Гръцкитъ историци привождатъ като нѣщо чудно еще и гова
дѣто намѣрватъ записано у Чеча че около петдесетъ години прѣди

императоръ, който съ коварство и убійство възлѣзълъ на прѣстолътъ, и не можѣлъ нито държавѣтъ си отъ наше- ствiето не чужденцытъ да спаси, нито себе си да избави.

Но и Алексiево то безчеловѣчiе не останѣ не наказа- но, защото слѣдъ като ся принуди да ся скыта на горѣ на долу, а по нѣкога и да крые подѣ бѣдно просешко облѣкло царскѣтъ багренѣцъ, улавя го най-послѣ маркизъ Монтфератскый и го завежда въ Италиѣ. А отъ тамо по- бѣтва въ Азиѣ при Иконійскыйтъ Султанъ, но и тамъ като неможалъ да гледа зетя си Ласкаря да царува въ Витиниѣ, опѣлчава ся съ турскѣ войскѣ противу него; но надвѣтъ и плѣненъ отъ него, быде затворенъ въ единъ мѣнастырь дѣто и умира най-послѣ.

Отмѣненъ така отъ прямытъ си противници Балдуинъ остави въ Цариградъ за намѣстници Лудовика Блоа, Ве- пецiанскыйтъ Дождъ и Конона Вегунія съ довольно войскѣ да бѣятъ надъ цариградскытъ гърцы, а той съ другѣ вой- скѣ отива въ Одринъ. Жителигъ одринскы понеже ся боели да не нападнатъ на градътъ Българитъ, които ся я- вявали вече татъкъ воблизу, примолѣли ся да имъ остави малко войскѣ за стражъ, което и направилъ той, а отъ тамъ потегля къмъ Орестидѣ (?), Димитикъ и Пловдивъ, дѣто настанилъ за князь на този градъ Ренiера де Трита. Отъ тамо трѣгва за Ксанты (Скеча), но въ прѣходѣтъ дѣто е днесъ Ахъ-челеби навадатъ на него изневѣркъ мѣстнытъ жители подѣ началството на князя си Сенахе- рима (?), отблѣснѣти обаче принудили ся да ся оттеглятъ, и тѣй Балдуинъ минѣлъ свободно и ся упѣтилъ за въ Солунъ.

Въ пѣтытъ си къмъ Солунъ той срѣщналъ маркиза Монтферата, който отивалъ такожде за въ Солунъ да зав- земе царството си. Маркызътъ дошелъ та ся поклонилъ Балдуину като на императоръ и го молилъ да не отива

смъртътъ на Мурдузфа, жената на одного отъ высшнѣ чиновницъ на имперiѣтъ — *Мегалетерарха* сѣнувала “първо че на Констан- тиноветъ градъ стѣныгъ были кыричены, и кѣдъ Волскый пазаръ (Быковата стѣга) сторѣло ѣ ся да вижда и войскѣ и много всео- ражiя, а около быкѣтъ сѣдѣлъ челоуѣкъ жьтъ като востѣкъ та си плѣщялъ рѣцѣтъ и выкалъ жално да плаче.”

въ Солунъ, като му ся обѣщавалъ да иде той и да му испрати потребитѣ за войскитѣ му хранѣ, еще и по неговѣ заповѣдь, ако бы искалъ, да иде противу Българскійтъ царь, който плѣнялъ държавитѣ му. «Ходяніето ви въ Солунъ, думалъ той, нѣма да ви ползува. Азъ имамъ доволно сила да ся утвърди на царството си и да осуетиъ кроежитѣ на неприятелитѣ ви.» Но Балдуинъ упорствовалъ да иде, и когато маркизътъ му казалъ че нѣма да иде съ него, «щѣ идѣ, реклъ, самъ,» и заповѣдалъ така съ си на своитѣ си, да потеглятъ къмъ Солунъ.

Тогазъ маркизътъ безъ да крые вече гнѣвътъ си, отдѣлилъ ся отъ него съ мнозина отъ поличнытъ рыцари и нѣмскы князове. И когато Балдуинъ отиваше къмъ Солунъ, Бонифаций, т. е. маркизътъ Монфератскій съ укоры противу него, че былъ «и отъ гърцитѣ по-лѣзливъ, строптивъ и вѣроломенъ» завзема Димитикъ, която принадлежала на Балдуина като императоръ цариградскій. На този слухъ че ся свадилъ тѣзи двама владѣтели, гърцитѣ отъ всякъждѣ надошли при Бонифация, който гы лѣстлялъ че ся отвърлилъ отъ императора и прѣкъснѣлъ всяко сношеніе съ своитѣ, приканвалъ гы еще да станѣтъ да испадѣтъ разбойнически сѣдящійтъ на цариградскій прѣстолъ, и за да ся покаже по убѣдителенъ въ думитѣ си, провъзгласилъ за императоръ първородныйтъ сынъ на първитѣ си съпругъ Маріѣ, когото имала отъ Исаакія бывшійтъ императоръ. А раздразняли този раздоръ между двамата владѣтели, обыкновенно живущитѣ при дворецѣтъ ласкатели.

Отъ Димитикъ маркизътъ ся упѣтилъ въ Одринъ за да го прѣвземе; страженичникътъ, когото былъ оставилъ Балдуинъ, като ся приготвилъ да ся въспротиви, пратилъ въ Цариградъ скороходцы да извѣстятъ на императоровытъ намѣстницы теченіето на работытъ. Като ся научаватъ за това зачудены въ Цариградъ испратили Биллардина, пріятеля на маркиза да иде въ Одринъ, за да види да потуши този гибеленъ раздоръ. Маркизътъ Монфератскій пріелъ почтително Биллардина и търпѣливо изслушалъ неговитѣ изобличенія, като ся оправдавалъ че на всичко това е кривъ императорътъ. И за да покаже че той не е никакъ повиненъ, казалъ че е готовъ да прѣдложи рас-

приятъ между него и императора на разгледваніе и рѣшеніе отъ другытъ имъ събратія. Биллардвинъ приелъ туй прѣдложение и маркизътъ въспрълъ войскѣтъ си да не напада на Одринъ, сключилъ прѣмиріе съ войскѣтъ въ Одринъ и ся вържалъ въ Димотикѣ.

Това оскърбило Гърцытъ които чакали спасеніето си отъ тази распрѣж. Но намѣстницытъ въ Цариградъ, като узнали отъ Биллардвина мирнытъ расположенія на маркиза, побързали да испратятъ пратеницы до императора за да го убѣдятъ да приеме и той прѣдложеніето на маркиза, да ся разгледа распрята имъ отъ тѣхъ.

Когато работытъ между Одринъ и Цариградъ бѣхж, както казахмы, императорътъ безъ да знае нищо за това, бѣше прѣвзелъ Христуполъ, който лежи на границытъ на Македоніѣ, прѣвлъ бѣ сѣщо тѣй клетвѣ на покорность отъ разны градове, на които потвърди привилегіиытъ що имали испрво. А като дошелъ прѣдъ Солунъ, Солунчанытъ излѣзли та го посрѣщнали и му дали ключевѣтъ на града, но го молили да не влѣзва ни той ни то войскѣтъ му, да не бы да оплѣнятъ градътъ. Балдуинъ за да не бы да раздразни Солунчанытъ и да спечели пріатели на маркиза чрѣзъ това, послушалъ ги и не само не влѣзлъ въ градътъ но и писмо съ червены буквы писано далъ на жителитъ съ което потвърдявалъ старытъ имъ правдини. И като пробавилъ нѣколко дена прѣдъ Солунъ и настанилъ за управитель на града Реніера де Монта, тръгнува за Цариградъ.

Въ пѣтьтъ Балдуинъ ся науча за работытъ на Бонифація, който явно бѣше ся възбунтувалъ и разсърденъ люто, упятя ся къмъ Одринъ. Но войската му не бѣше никакъ въ цвѣтуще положеніе. Злоупотрѣбеніето въ яденіето на овоціята, съ които е така богата тази страна, бѣше направило да ся поболятъ почти всички войницы, отъ които мнозина оставахж болны по пѣтицата, а мнозина бѣхж умрѣли и еще умирахж. Това обстоятелство бѣше направило Балдуина да ся поумысли, а въ това врѣме го срѣщатъ въ пѣтьтъ му къмъ Одринъ и пратенытъ отъ Цариградъ. Единъ отъ тѣхъ на име Хуго Франсура, подданикъ на графа Блоа, като го поздрави отъ странѣ на намѣстницытъ въ Цариградъ, каза му че

прави много злѣ дѣто слуша таквизи хора, които сѣ повдигнали раздоръ между него и маркиза Монтефератскый, отъ който раздоръ може да послѣдува съсинваніето на христіанството. « Ваше Величество, казалъ той най-послѣ, Венеціанскый Дождь и господарьтъ ми Лудвикъ Блоа, и другытъ бароны, молятъ ти ся като на господарь да пріемете и вы, както пріе маркизътъ, да разгледатъ тѣ распрѣжъ ви, и да дадете думжъ си че ще послушате каквото рѣшатъ тѣ. Защото трѣба да знаете че тѣ нѣма да търпятъ да трае този бой за много врѣме.»

Императорьтъ най-напрѣдъ не отговори, и ся видѣ като сманиъ отъ таквози едно говореніе, но понеже му говоряхъ и отъ името на Дожа, когото той почиташе, и отъ името на другытъ графове и бароны, безъ поможьтъ на които бѣше му невъзможно да одържи държавжъ си, поиска врѣме да си помисли и най-послѣ пріе да прѣдложи распрѣжъ на рѣшеніето на баронытъ и графовѣтъ и упжти ся къмъ Цариградъ.

Баронитѣ и графовѣтъ излѣзохъ да го посрѣщяжъ съ голѣмы почести, като тѣхенъ господарь. А послѣ пратихъ да повикатъ и маркиза Бонифація, като му ся обѣщахъ всякъ безонасность; за туй дойде само съ сто души рыцари и пріеяхъ го честно. Тогазъ Дождьтъ Венеціанскый графовѣтъ и баронытъ рѣшихъ за всегда распрѣжъ между Балдуина Цариградскыйтъ императорь и Солунскыйтъ царь Бонифація, и тѣй ся помирихъ двамата и ся захлежъ за напрѣдъ да не слушатъ внушеніята на лоши съвѣтници единъ противу други.

Слѣдъ това примиряваніе Бонифацій си отиде въ Солунъ, дѣто го пріеяхъ много добръ; но той бѣше гнѣвенъ на голѣмцытъ отъ града, защото бѣхъ пріели добръ Балдуина и поиска да имъ отмести, като глоби тежко едны, а на други отне къщята и ги даде на послѣдователитѣ си. Послѣ като остави женъ си съ единъ часть войскъ въ Солунъ, съ другжъ си войскъ излѣзе да покори околнытъ страны кждѣ Съръ и Берръ, а сетивъ поиска да мине прѣзъ Лариссъ и въ Гръцій и да завземе Мореіжъ. Съ него заедно имало и много гърцы даже отъ познатнытъ, които омайваны отъ блесъка на смѣшный императорь Мануила, прѣдѣда на маркиза, който слѣдувалъ вой-

скѣтъ въ царскы одежды, лѣстия народътъ да му ся покоряватъ, и тъй тѣ самы привождали собственото си отечество на маркиза и на Латинитѣ.

И тъй воденъ отъ самытъ грѣцы маркизътъ промѣкнѣ ся прѣзъ тѣснинитѣ между Олимпъ и Ошъ и завзе Лариссѣ, а отъ тамъ отиваше напредъ безъ да има кой да му ся прѣпърче, защото войската, коѣхто бѣше проходилъ Левъ Сгуро на Термопили, да заварди този проходъ, като видѣ кръстоносцитѣ разбѣга ся, а маркизътъ прѣмнѣ и завладѣ всичкитѣ неговы владѣнія въ Гръціѣ освѣнъ Навпліумъ и Акрокоринтъ, които останѣхъ подъ властѣтъ на Сгуро. Въ това врѣме другы кръстоносцы, които бѣхъ напуснѣли светитѣ мѣста, подъ прѣдводителството на Годофреда Биллардвина, ся извезавъ въ Гръціѣ и като ся съединяватъ съ Гуліелма де Самплита, съ одобреніето на маркиза, прѣдирѣматъ завоеваніето на всичкѣ Гръціѣ.

Между това Михаилъ Ангелъ Комнинъ копилицѣ на Іоанна Ангела и по майкѣ внукъ на Алексіа първийтъ отъ Комнинитѣ, който подиръ паданіето на Цариградъ бѣше ся прилѣвилъ при маркиза Бонифація, побѣгва отъ него, когато отивалъ той за въ Солунъ, и отива на Драче, а тамкашниятъ управитель го приѣма и го направя зетъ; но подиръ малко Михаилъ испѣжда тестя си, и като става той господаръ на Драче, распространява владѣніята си до Навпактскый заливъ, завоевава Ипиръ, Акарнаніѣ и Егولیѣ и еднѣ часть отъ Тесаліѣ та направя отъ тѣхъ извѣстното въ исторіѣтъ Ипирско деспотство.

Този Михаилъ поиска да отнеме Морейѣ отъ кръстоносцитѣ, и отиде за да ги испѣди отъ тамо, но быде страшно разбитъ отъ тѣхъ ако и да ималъ десетъ пѣти по вече войскѣ отъ тѣхнѣтъ, а Морейа си останѣ въ рѣцетѣ на кръстоносцитѣ, които ѣхъ раздѣлихъ помежду си на двадесетъ дѣла.

И така година не бѣше ся минѣло еще отъ какъ бѣ паднѣлъ Цариградъ въ рѣцетѣ на Латинитѣ, а всичката Византійска имперія подпаднѣ подъ тѣхнѣтъ власть, освѣнъ Никея и Бруса; но пакъ колкото за Никейскѣтъ областъ, като бѣхъ надвили на два пѣти Теодора Ласкаря, тѣ бѣхъ подсоили почти всичкѣтъ околностъ.

До свършването на годинитѣ честѣта бѣше благоприятна на Латинитѣ и тѣ бѣхѣ распрострѣли властѣтъ си надъ Вѣспортъ, по Мраморното море, по Хеллеспонтъ, надъ всичкѣ Гръцїѣ и на голѣмѣ часть отъ Азіѣ; но никой отъ смъртнитѣ не бива честитъ до край. Честѣта е прѣмѣнлива на този свѣтъ, и надеждитѣ сѣ суетны. Колко пѣтъ нѣкой слѣдъ упоритѣ борбѣ ся полѣгва, че е настѣпѣлъ часѣтъ да ся наслаждава на награждѣтъ на борбѣтъ си, но ето че онова което е възималъ за край то става начало на борбѣ по-тежкѣ и по-мѣчнѣ. Това истото ся случва и съ Латинитѣ, когато вече мисляхѣ че сѣ утвърдили държавѣтъ си на Истокъ, на дѣло излѣзе че тѣ бѣхѣ злѣ излѣгани.

Гърцитѣ като гледали отечеството си поробено, черквѣтъ си униженѣ и народностѣтъ си обесчестяванѣ, пѣхѣтъ отъ ядъ противу завоевателитѣ, които въ гордостѣтъ си забравяли че тогази само побѣденитѣ забравя побѣдѣтъ си, когато паложениитѣ нему яремъ не е тежкѣ. Между гърцитѣ първенцы единъ само имало прїятель на Балдуина, Теодоръ Врана, но и той не былъ прїятель на Латинитѣ отъ убѣжденіе, но просто отъ чувство на признателностъ, защото Балдуинъ му помогналъ да земе за женѣ Агнѣ вдовицѣтъ на Алексїя II, коїкто той страстно обычалъ; но другитѣ гърци голѣмци бесчестени и потиквани отъ Латинитѣ търсѣли центръ около който да ся съберѣтъ за да осрѣдоточатъ дѣйствиѣта си и да отпѣдятъ непрїятелитѣ на религіѣтъ и на отечеството си. А за такѣвъ центръ намѣрили тѣ Българскитѣ царь Ивана Асѣния I, който на радо сърдце схванѣлъ обстоятелствата за да воюва връзъ кръстоносцитѣ и да ся възползува отъ положеніето на работѣтъ.

Непрїятелскитѣ дѣйствиѣ между Българитѣ и кръстоносцитѣ започенватъ отъ 1204-то лѣто, и въ продълженіе на петдесетъ години тѣ почти петихвали никакъ. Ако и да не може да ся каже изрично че Българитѣ съборили Латинскѣтъ Византїйскѣ имперїѣ, никой обаче не може да откаже че тѣ подкопахѣ основаїята ѣ и ѣ докарахѣ до тамъ щото най-послѣ само хыляда души грѣцка войска да може да земе отъ рѣцѣтъ на Латинитѣ Цариградъ!

Иванъ Асѣнь I, който въ врѣмето на борбѣтъ на

кръстоносцытъ съ гърцытъ ся занимаваше съ това само какъ да ся сдобые съ царскый титулъ и да направи Българскыѣ Черквы независимы. Като сполучи най-послъ чрѣзъ Папкыѣ да бже вѣнчанъ за царь и да ся прогласи Българската черква самостоятелна, подъ вліяніето еще на пріятелството съ Западъ и подиръ прѣвземаніето на Цариградъ отъ Латынытъ не направи друго освѣнъ да испрати пратеницы до Балдуина, за да му прѣдложи взаимно пріятелство и миръ. Но Латинецътъ императоръ, въ гордостыѣ си, като счелъ Българскыйтъ царь за не достоинъ за честь, безъ да приеме пратенытъ отъ него съ приличныѣ почести, казалъ имъ да му обадятъ че «нему не прилича да влѣзва въ прѣговоры съ Ивана, като равень съ равень; но ако ще той (Иванъ) да има благоволеніето на императора, трѣба да ся отнесе като подданикъ къмъ господаря си, и че ако не направи тѣй, трѣба да чака на скоро френскыѣ войскы въ срѣдъ едно мѣсто, което той държи чрѣзъ похыщеніе, и че можалъ да го докара пакъ въ таквыѣ незначителность отъ каквыѣ было излѣзло семейството му.» Такъвъ единъ языкъ разсърдилъ гордаго Ивана, и той замыслилъ страшно отмъщеніе противу Балдуина. И първо, убѣдилъ, колкото гърци голѣмци ся намѣрвали при него, да ся завърнѣтъ въ отечествата си и да възбунтуватъ съгражданыѣ си врьзъ Латыныѣ; а между това приготвялъ ся и той за да покаже на дерзскый цариградскый императоръ че языкътъ не трѣба да запрѣдваря умътъ. *)

*) Lebeau. XVII. 206. — Ramnusio. 4. 5.

ТРѢБВА ЛИ ДА БЪДЕМЪ ЗДРАВЫ, ЗА ДА БЪДЕМЪ ПОЛЕЗНЫ?

—о—

Мрачкава е исторіята на нашиятъ народенъ животъ, на нашето народно развитіе, и на страницитъ ѝ има още много пропустнати, или необяснени, или пакъ зачърнени мѣста, които нескоро щатъ могажъ да смѣятъ оные, които сж ги извикали.

Много въпросы сж ся подигали до сега отъ нашитъ учены дѣатели по народното пробужданіе, много подробности, обясненія, съветы сж ся изсыпали въ полѣзъ на народа ни; закачени сж много отъ струнитъ на неговиятъ животъ, на неговитъ економически или нравственны нужды, и много рѣкоплесканія ся въздадохъ на всяко нѣхно появленіе, и потыкътъ ся очертъ съ нѣкоѣ съжпжжъ къмъ напредѣкътъ.

И наистина, ный вече прѣстъпваме кѣто малкитъ дѣчица, обаче далечъ сме еще отъ да речемъ облекчихме ся както трѣбва, спомогнахме си на положеніето отъ всякъ точкъ на зрѣніето. Да, ный говорихме много, нъ процентътъ на извършеното е твърдѣ малкъ, за да можемъ да кажемъ, че имаме право да ся прѣдаваме на беспечносттаж и да ся наслаждаваме съ побѣднитъ лавры, придобиты въ този или онзи бой за животъ или смъртъ. Недавнята смъртъ ся сочи еще въ нашето лице, въ което прогледватъ нравственнитъ и физически теглила, и, нѣщо повече, она слѣдва да коси обычно, при сичкото съживяваніе и възражданіе наше. Нейнитъ дири сж дълбоки, а средствата за унищоженіето ѝ сж еще много слабы, лѣковетъ твърдѣ непрактичны, види ся, и недѣйствующи.

Какъ ще да ся довъзроди българскыйтъ народъ както трѣбва, когато толкозъ злополучія паднали на неговѣжъ главѣ, тѣй чтото, отъ гдѣто непогмѣднешъ, все трѣбва да ти ся посочи нѣкое ново чудовище, което ся исправя въ сичкыйтъ си страшенъ растъ отъ нѣкой забравенъ или незабѣлязанъ жгаль на народныйтъ животъ, едно слѣдъ друго, като че брой немажъ.

Чудны нравы и привычки, чудны таланты развили

въ насъ нашитѣ отвратителны учители въ послѣднийтъ періодъ на духовното ни тегло! Ужасны врѣмена, ужасны нравы! Единъ внимателенъ и по смысленъ погледъ врѣхъ народныйтъ бытъ и народното здравіе може да договѣди чловѣка, че сме еще болны, и да го въвлече еще въ по-гольмо учудваніе: какъ е можаль да ся крѣпи и даже да ся размножава нашійтъ народъ при своето нравствен-но затѣпяваніе и физическо растлѣніе? Малко опытность и завизираніе могатъ да открыйтъ и потвърдять, че, ако злото, което гризе еще физическѣтъ, а слѣдователно и нравственѣтъ му странѣ, не ся прѣсѣче и искорени до гдѣ е врѣмя, оно може да израсте до такъвъ размѣръ, чтото може да угрози на народа ни никога да не огрѣе въ него ни една висока и благородна воля, ни единъ великъ характеръ.

Гърцѣтъ ни оставихъ едно чудно искусство да ся саморазвращаваме. Оны трѣбваше да бѣдѣтъ послѣдователны до край на своето призваніе и на своѣтъ крайнѣ безнравственность. Така постапва развратныйтъ, който слѣдъ удовлетвореніето на своитѣ отвратителны и безчеловѣчны страсти, за успокоеніе на разбуденѣтъ му съвѣсть, извършва други тысяща пѣти по-страшенъ грѣхъ, като дава орждіето на самоубійството въ рѣцѣтъ на своѣтъ невиннѣ жертвѣ. Да, и нашійтъ народъ е тая невинна жертва, прѣдоставена на своитѣ вѣчны внѣтрѣшны грызенія на съвѣстьтъ и лишена отъ всякъ нравственнѣ силѣ, за да може да си спомогне сама и да ся отърси отъ единъ толкозъ пагубнѣ поразіѣ — систематичното и вѣрно самоубійство на цѣлытъ му поколѣнія, надъ будуще-то на които неволно и съ ужасъ ся спира нашійтъ недо-вѣрчивъ погледъ.

Питае: какво ще стане съ нашійтъ народъ, ако здравіето му не ся поправи? Гдѣ ще излѣзе онъ, ако слѣдува да ся самоубива въ утѣхъ на своитѣ развратители и нравственны гонители? На кой халь ще достигнатъ жизненнытъ въпросы неговы и какво бѣдѣще може да ся очаква отъ единъ разслабленъ физически народъ? Трѣбва ли да ся открие борба, серіозна борба, [противъ ужасающето наслѣдіе на фанаріотитѣ — потаеныйтъ тѣлесенъ развратъ и трѣбва ли грѣховетѣ имъ, и слѣдъ из-

гонваніето имъ изъ нашето отечество, да тежатъ дълго време кѣто проклѣтія на народниѣтъ главѣ! Ето въпросъ, кои бы могли да подигнемъ и които въ нашитѣ очи сѣ немаловажны, а отъ бързинѣтъ на поемваніето имъ завыси исправленіето и възстановленіето на здравіето, характерътъ и добрата воля на народа за подвигъ къмъ благото му. Време е да ся съвземемъ и, ако не е късно да свѣстимъ по-старитѣ поколѣнія, нека сѣ потрудимъ за исправленіето и на оныѣ, които израстятъ сега, а нѣкога трѣбва да заематъ съ достоинство нашето мѣсто.

Насъ често ни учудва бесхарактерността на нашитѣ людѣ: она произхожда отчасти и отъ болѣзненността имъ, защото чисто прѣходныйгъ періодъ заключава въ себе си други явленія.

Въ народнитѣ вѣстници ний срѣтохмѣ доста добри статіи по въпросътъ на народнитѣ училища, гдѣто на първый планъ стои възпитаніето на дѣцата. Насъ ни радваше здравіятъ поглѣдъ и мнѣніята на нашитѣ спеціалисты за по прочното и по практично нареждане на училищата споредъ мѣстнитѣ нужды. Нѣ колкото до дисциплинѣтъ при отхранваніето на дѣцата, намъ ни ся чини еще малко е казано. Между тѣмъ тойзи въпросъ не е по-долень отъ другитѣ.

Отъ неразумѣваніе ли, или отъ деликатность, ний често отдаваме на съвършенно други причини лошѣтъ отхранѣ на учащето сѣ юношество, тогази когато она е свързана съ здравіето му и даже съ здравіето на самото общество. А извѣстно, че здравіето съставлява едно отъ по-важнитѣ попеченія на чловѣка, а у насъ оно е занемарено и оставено въ прѣзрѣніе.

Нашитѣ наблюденія общо и частно идѣтъ отъ день на день да смѣщаватъ душѣтъ и сѣрдцето ни съ разны поразителны сцени, произходящи то отъ халосанныйтѣ животѣ, то отъ съвършенното нерадѣніе спрямо средствата за съхраненіето на здравіето, то пакъ отъ беспечността на самитѣ домородцы, или на общинскитѣ дѣятели, на които е възложенъ кой годѣ прсмотръ надъ общинѣтъ, или пакъ сѣ ставены като посредници между чловѣцитѣ и нихнитѣ гражданскы или правственны потребности.

Блѣдността и бѣдността на понятіята на нашитѣ по-

стары по положеніето си въ обществото, въ отношеніе на сѣщността на жизненныѣ въпросы и потребности на мѣстостото, образѣтъ на мыслитѣ на духовенството, лѣпността и занемареното му образование, съобразно съ неговѣтъ миссїѣ, а най-често и нравственната развала, и недостойнство: сичко това еще по-често става причина за по-големы сѣрдцераздирателны несчастїя, които притискать народа и му тежатъ подобно кошмарѣ, и го държатъ въ опова апатично и грѣшно състояніе отъ слѣпотїѣ, постоянно духовно уныніе, отъ което неznamъ какъ ще можемъ да излѣземъ паноконъ и какъ ще можемъ да ся излѣкуваме.

Рѣдко изъ насъ има, който да не познава и да не осжда безобразното и прѣстѣпното зло, кой много, кой малко, нѣ кой не подыга гласъ за изважданїето му на явѣ, за обясненїето на сичкѣтъ му грѣховность, и да прѣдложи нѣкое срдѣство за истребленїето му изъ обществото ни, тогазъ когато европейцытъ еще отдавна сѣ рѣшили и постоянно привождатъ въ исполненїе подобны едны въпросы, когато ся тыче тѣлесното и нравственното цѣломѣдрїе и свѣжѣсть на народа си, и на чловѣщинѣтъ. Оны отколѣ си иматъ съставены разны благотворителны общества за надзиранїето надъ разнообразныѣ пужды, болкы или състоянїя на чловѣцытъ, отъ благополучїето на които зависи и благоденствїето, напрѣдка и силата на господарствата.

Нихныѣ благотворителны или богоугодны заведенїя си иматъ всяко особно назначенїе, особны комисары, особны попечители, между които личатъ най-отбраниѣ и най-достойныѣ людїе; особны благотворители и благодѣтели, които неуморно сѣ трудатъ и жертвовать за постигванїето на vysokoto си чловѣческо посланїе тукъ на земїѣтъ. По тойзи поводъ у нихъ сичко си има редъ и всяко си е на мѣстото.

Поглѣднете на едного, напримѣръ, попечителя на едно богоугодно заведенїе: съ какво присѣрдце и точность, съ каквѣ любовь заляга онъ за добрѣтъ уредбѣ на прѣдоставеното на негово попеченїе заведенїе; поглѣднете на неговыѣ доброволны и безвъзмездны усилїя, на неговото великодушїе и упоритѣ дѣятельность, виждте го сещѣ ме-

жду своитѣ сътрудници, чуйте какъ ся разговарятъ, съвѣтватъ и насърдчатъ за доброто: колко истинско одушевление, колко правда, колко съобразность, сходство и връзка между всяко тѣхно слово, и всякъ постѣпкъ на попрището на дѣятелностъ имъ, и колко слѣдъ това вѣра, самоувѣренность за непрѣмъннѣ сполукъ въ благородныѣ имъ усилия!

Да не ходимъ на далечъ: единъ учитель, на примѣръ, у нихъ заема завидно положеніе. Какъ глѣда народа на него и какъ всякъ, почени отъ самото правителство, дори до частныѣ лица, ся стичатъ да го обезпечатъ въ посланието му! Примѣри и доказателства на това има множество. Всякой отъ насъ не веднѣждъ може бы ся е очудвалъ на огромныѣ благодарнія на имотныѣ челоуѣцы, за които слухътъ достига и до насъ чрѣзъ печата, като че за да събержатъ и отъ насъ данътъ на очудваніето, признателностъ и общечелоуѣческѣ благословія. Сърдобіето и съревнованіето на сѣкѣдъ извикали челоуѣцытѣ патриоты, които обычатъ да проглѣдватъ въ бѣдущето на настоящитѣ, даже и на бѣдущитѣ поколѣнія, на голѣмы жертвы и достойны за челоуѣческото назначеніе подвизи отъ благочестіе, высокѣ любовь къмъ челоуѣщинятъ и отечеството си. И какъ да ся не одушеви челоуѣкъ при такыва великодушны и прѣдадени споборници на благото за благото!

Нека вземемъ сега за примѣръ другѣ единъ коуъ да е личность, ако бы было и личностъ на единъ священникъ.

Извѣстно е, че най-близкото лице до всякого общо е священникътъ или пакъ лѣкаринътъ, на които ся повѣрва всякъ свободно въ болкѣтъ си. Европейцытѣ ся възползували отъ значеніето и положеніето на първыйтъ въ обществото и заедно съ съобразното му прѣдуготовленіе за посланието му съединили въ него и сичко онова, което трѣбва да му спомогне за по точното изпълненіе. Така священникътъ въ сѣщото врѣме е изпълнитель на релігіозныѣ обряды и длѣжности, и най-близкыйтъ съвѣтникъ, пріятель и помощникъ въ нуждѣ на бѣдныѣ, както на богатыѣ, на немощныѣ, така и на здравыѣ, а не рѣдко, подобно врачу, на просто подава вещественный лѣкъ

на болныйтъ, когато сж тыче да поучи, да настави за нравственното и най-насетнѣ за физическото исцѣленіе.

Пакъ за прѣданиостъта на истинскитѣ лѣкари на по-сланіето имъ нема что и да говоримъ; примѣры за тѣхнѣтъ бдителность надъ челоувѣческото здравіе има милионы, а утѣшеніето и помощъта, съ които снабдяватъ отъ день на день повече свѣтътъ чрѣзъ своитѣ новоизнамѣрваны медицински пособія, достигва единъ доста высокъ прѣдѣлъ.

А слѣдъ това може ли да остане мѣсто за очудваніе: какъ могатъ да растятъ тѣй здравы, пълны съ свѣжъсть нравствениж и физическж, иностранцитѣ, пълны съ задатъцы за благоденствіе, способны да прѣнасятъ съ нечутж леснинж и твърдостъ сичкитѣ трудове на живота, въ счастіето и въ несчастіето си.

И колко подобно има въ насъ? Увы! Ако хвърлемъ единъ по-внимателенъ погледъ върху нашійтъ сгазенъ отъ мракътъ и заглушенъ народъ, ако погледнемъ по дълбоко въ тайницътъ жглове на неговыйтъ оканянъ животъ, въ неговыйтъ характеръ, въ вѣржъта за бѣдущето му, то непрѣмънно отчаяніето ще ни загрызе като лютъ скорпионъ, а чувствата и мислитѣ, надѣждытъ ни ще ся видѣтъ отчасти като блуждающи въ единъ лабиринтъ, отъ който мъчно ся излѣзва безъ особното усилие на ума и смѣтливостъта.

За жалость много работы сж запемарены у насъ, защото сички почти немаримъ изобщо, а оныя които сегисъ-тогисъ ги позаболява сърдцето и душижъта, сж твърдѣ малцина.

По образътъ и условіята на живота, по понятіята си и нискжъта степенъ на образованіето си нашето писше духовенство, съ малки исклученія, е почти лишено отъ способностъта да чувствува както трѣбва и да бѣде полезно истински на народа. Отъ друга страна беспечността на родителитѣ и народнытъ учители, сдържа народа въ поглухитѣ мѣста на отечеството ни въ едно чудно заблужденіе и неутѣшителенъ нравственъ застой, прѣзъ който мъчно може да прозре лучата на свѣстѣяваніето.

Ако бы ся наемналъ нѣкой да събере сичкитѣ статистически данни по народното сжществуваніе у насъ, по напрѣдваніето, размножаваніето ни и обратно, заедно съ

причинитъ и слѣдствіята, то между другитъ цифри най-голяма бы ся посочила она, която бы принадлежала на рубрикатъ на смъртността отъ насилие, и отъ физическо прѣдврѣменно и противоестественно истощеніе на поколѣніята, а особно отъ юношескій възраст. Слѣдъ него бы слѣдвала цифрата на онакъ масса на полуживитъ фантомы, които съставятъ часть отъ гражданскійтъ строй; подыръ бы слѣдвало числото на бесхарактернитъ, тѣпоумнитъ и непроизводителнитъ лѣнивцы и туку речи дарюмбды.

И за чудо ли е, че нашиятъ народъ мѣчно сѣ движи, когато въ естеството му ся е вмъкнала таквазъ поразія! Ный сме виждали цѣли семейства да затриватъ и изгабятъ челедята си отъ това зло; а като учитель можемъ отъ дълговрѣменнийтъ си опытъ и наблюденія да потвърдимъ съ тысяща примѣры ужаснитъ му резултаты и, че учащето ся по насъ юношество, па еще и много отъ динѣ младаитъ наставницы, сѣ заразены отъ отвратителныйтъ онанизмъ и то въ такава мѣрка, щото може да ужасне най-вѣрлийтъ оптимистъ.

Нъ може да на попита нѣкой за причинитъ и начина на распространеніето на таѣхъ зараза, която причинява толкозъ сълзы и проклѣтіи на нашиятъ народъ? Причината е лошиятъ примѣръ, отечествіето на всякъ разуменъ тактъ въ домашнето въспитаніе на дѣцата, ще отговоримъ ный. Въ нашето отечество почти сичкитъ дѣца отъ сичкитъ сѣсловія безъ разлика на народность и вѣръ, съ малки исключенія, сѣ прѣдоставены на произволтъ повече отъ колкото на домашнийтъ надзоръ. Въ градищата тѣ ся скитатъ на отдѣлны чети, прѣслѣдуемы отъ своитъ общи и частны пороцы. Тукъ тѣ ги прѣдаватъ единъ другому съ мълніишъ бързинъ и съ чудни вѣщинъ, а животътъ имъ и възрастъта имъ остава безъ всяко приложеніе къмъ нѣкоя, ако и ограничена, нъ полезна дѣятельность, минува въсьредъ разнообразны категоріи и съприкасанія, и, като че насърдчваны отъ родителското безгрижіе, дѣцата скоро убиватъ въ себе си добритъ зародиши и въ замѣнъ развиватъ лошитъ си наклонности; волята имъ ся расхалтава, здравіето имъ ся суши и, наконецъ, младеца, слѣдъ като ся запаси съ много смъртоносни привычки, достигва до тамъ, щото всякъ може да съзре въ него близкѣтъ му

погибель и нравственното безсиліе за поправленіето му.

Така отъ невниманіето на родители, лошіи животъ между лоша свърстници, дѣцата ся научаватъ на піянство, на развратъ, на кражбѣ и разбойничество, т. н., и гибне въ нихъ инстинктътъ на добродѣтелтъ. Отъ тукъ ся съставятъ оные граждане, които носятъ выпаги съ себе си угрызеніята на съвѣстьтъ си и проклятieto въ душѣ си, които не сѣ способны за нищо красно или велико, а служатъ само за укоръ и живѣятъ едва ли не само за пакостъ и тяжестъ на ближнѣи си.

Отсутствието на по-развитъ промышленъ дѣятелность, на доброто и старателно домашно и общественно възпитаніе, слѣдователно, на добрый примѣръ, на добрый съвѣтъ, сѣ причина на сичко зло. И тамъ, гдѣто вѣрата трѣбвало бы у насъ да спомогне, она сама въ ржцѣтъ на недостойнѣи и служители, ся е извратила и обърнала на други толкозъ язычески прѣдразсѣдки, чтото като че става затруднително вече настоящето и приложеніе за исправленіето на чловѣцѣтъ и наставленіето имъ въ страхъ Божіемъ. Апатіята на тыя служители като че помага на сичкитъ злины и страданія на народа.

Важно зло е еще и това, че шарлатанизмътъ е развитъ силно въ по-големѣтъ часть на отечеството ни. Чужденцы бозаджии и хадваджии, или янъ-кеседжии, прѣмрежватъ го отъ край до край, безнаказанно грабятъ, разбойничаютъ и убиватъ народа, та го съблачатъ среди бѣлъ день и му продаватъ явно отровѣ, а никому не иде на умъ да иска отъ нихъ смѣтъкъ за поведеніето имъ. Напротивъ, по-големата часть изъ нихъ ся хвалятъ еще съ извършенѣи си прѣстѣпленія, като че ся сторили нѣщо добро, като сѣ отравили единъ или мнозина чловѣцы, които имали нещастіе да ся прѣдадѣтъ на нихнѣи разбойнически попеченія. Каквъ съвѣтъ може да очеква народа отъ нихъ и какво обогчешіе на злото, което го подъяда отъ часть на часть?

И тогызъ, когато грѣцкѣи пропагандисты, напримѣръ въ Македоніѣи продаватъ съ цѣнѣи на злато своѣи гибелѣи отровѣ на българскій народъ, а послѣднийтъ, като слѣпъ ся стича, за да ѣмъ гълта непрѣстапно, — нациѣи народни докторы нехайтъ и ся крижѣтъ изъ миши-

тъ дупки, или изъ къшетата на голѣмытъ Европейски градища, гдѣто сж скитатъ безполѣзно за народа си, очаквающецъ « въ махалжтъ си празникъ, » спорѣтъ пословицжтъ.

Малцината же оныя, които случайтъ или счастіето имъ дало възможность да си обезпечатъ существованіето въ нѣкой спокоенъ и прибыточенъ жгаль на отечеството ни, намѣсто да прогледнатъ въ народа и несчастното му положеніе, и да ся помжчатъ да му потърсятъ лѣкжтъ, они ся вдали или на беспечность, или пакъ въ нѣкаквы политики на паричжтъ икономіж. По тойзи начинъ народа, а особено юношество, сж лишава и на тозъ пжтъ отъ случайтъ да си изслуша осжжданіето отъ едни искрени родолюбцы и спеціялисты върху болжжтъ имъ.

Колкото до свещеницжтъ, то за нихъ не остава и рѣчь: по тыя глухы и убиты мѣста, отъ дълговрѣмный гнетъ на гръцизма и содомската философія на фенерскжтъ калугери, тыя сж глухы на всякъ позивъ и по вече приличатъ на добитацы, отъ колкото на истинскы служители на вѣрижтъ и чловѣческж съвѣсть. Нъ надъждата е за напрѣтъ.

In summa summarum — тукашнытъ мѣста сж много повече заразены, чиними ся, отъ колкото другагдъ изъ отечеството, и чловѣческото състраданіе трѣбва да са отнесе и на тыжъ страны, които сж назначени да игражтъ слѣдъ малко врѣме голѣмж ролж въ промышленжтъ и политическж сждбж на Турскжтъ имперіж. Хоратата е да ся увардятъ жителитъ отъ постъпенного си намаляваніе въ слѣдствіе на болѣстжтъ отъ самоуничтоженіето физическо и нравственото затъпяваніе, което е нѣгово слѣдствіе, и да сж обърне вниманіе върху здравіето имъ, за да може народа да стане способенъ за дѣятельность и производительность, безъ което народжтъ пропадватъ.

Повтарямъ: народжтъ въ градищата ни е боленъ и злъ боленъ. Ако свѣстнытъ людіе не побързатъ да му подажтъ здравъ съвѣтъ, какъ да сж самосъхранява баремъ за напрѣтъ съ посрѣдството на нѣкой разумны срѣдства, то злото ще надвие и потомството ни ще излѣзе никакво, способно развѣ да носи отчаяніето въ душжтъ си.

Обръщамъ върху всичко това вниманіето на нашитъ

специалисты докторы, на нашето нисше и висше духовенство, на сичкитѣ селски и градски учителие по пространното ни отечество: нека сички ся опълчимъ противъ тойзи гнусенъ грѣхъ, който останалъ на народа ни отъ неговитѣ върлы убійцы фенерцы въ замѣнъ за оныя добрини, които сж стажали и стажали отъ насъ еще отъ вѣкътъ, и единодушно да ся задовимъ да го истребимъ изъ срѣдѣтъ си, защото онъ не води освѣтъ на народно вѣчно косненіе въ безсиліето и апатіѣтъ, и то до гдѣто сж останали еще нѣколко благи надѣжды за сполукъ.

В. Попповичъ.

Велесъ 4 Априлій 1873.

ПОМАГАЙ СИ САМЪ.

— 0 —

Който бы отишелъ въ Англіѣ има съ задоволство да види на югъ отъ горѣтъ Blakheath, между цвѣтущитѣ градины, единъ хубавъ лѣтнѣхъ къщѣ, направенъ не отколѣ, и надъ неѣхъ единъ надписъ, който показва че е направена отъ Самуила Smiles съ парѣтъ колкото спечелилъ като издалъ съчиненіето си подъ названіе Self-help, т. е. *Помагай си самъ*. Защото толкозъ популярность бѣ придобила тази книга щомъ ся обнародва, щото млади и стари, фабриканти и работници, селени и аристократи, съ еднѣхъ рѣчь всичкѣхъ отъ всякой разредъ чловѣци, побързахъ да си ѣхъ доставятъ и да ѣхъ прочетѣтъ много пѣтя.

Списательтъ мудрува както сж мудрували нѣкои отъ старѣтъ философы и както мудруватъ всичкы онѣзи които настоятелно сж проучили общинскѣтъ работы, сирѣчь мудрува че нито уставоположеніята (конституціѣтъ), нито законѣтъ, нито училищата, нито всеучилищата (университетѣтъ), нито книгѣтъ сж въ силѣ да развѣѣтъ на по-добрь обществата, безъ свободното лично спомаганіе на всякой гражданинъ; и че тогазъ само работѣтъ идѣтъ въ помощъ на чловѣка, когато той самъ си си помага; защото, кое уставоположеніе, кой законъ или коя вѣнша

сила има тѣзи мощь, да прѣобърне, тѣй да кажемъ, лѣнливыйтъ на прилѣженъ и трудолюбивъ? Глупави прочее и безумни сѣ онѣзи които непрѣстанно зяцатъ кѣмъ правителствата сѣ домогваніе тѣ да имъ доставятъ благоденствіе и разбогатяваніе, когато напротивъ правителствата имать нуждѣ отъ тѣхното лично спомаганіе. Промысленіето за благополучіето на народытъ не ся гнѣзди въ онѣзи които управляватъ, но въ волѣтъ, въ хотеніето на всякого одного отъ управляемытъ, заради туй измежду сичкытъ гражданскы уложенія, за най-прѣдпочтителны ся познаватъ онѣзи свободнытъ, които позволяватъ цѣлокупното развитіе на прѣдначинаніето, на личното дѣйствованіе и на душевнытъ силы, на тѣзи най-главнытъ стихіи на напрѣдка.

Списательтъ за когото говоримъ отдава процвѣтаніето на наукытъ, на искусствата и на литературѣтъ, отдава ги на личнытъ подвизы на челоуѣка, на заляганіето и на трудолюбіето на всякого одного частно. Наистинѣ не отрича врожденнѣтъ наклонность, но послѣдователъ на древныйтъ оногось, който казалъ « отъ проучваніе има повече добры неже отъ природѣтъ » мудрува че безъ често и постоянно работаніе туй прѣимущество остава безплодно, когато ако и да го нѣма може едно таквъо работаніе да го роди.

Всякой, казва той, носи въ себе си собствениѣтъ си звѣздѣ, на коѣто потайното вліяніе самъ той управлява чрѣзъ търпеніето. Свещенныйтъ огньъ въспламенява оногози който го подклада; а за доказателство привождая свидѣтелството на онѣзи, които сѣ описали труднытъ начала на живота си, постояннытъ трудове и злочестини въ които много пѣтя падали, а отъ дѣлата и на исторіѣтъ и на животоописаніята изважда тѣзи тържественнѣ истинѣ, че « всякой е творецъ на честиѣтъ си. »

Може бы това мудрованіе да ся не доказва всякого истинно; безпрѣширно е обаче че безъ твърдоушіе и не-вадано хотѣніе, и най-свѣтлытъ природны дарованія повѣновать. Ако сполучіето е прѣдоставено на силнытъ, то и нравственната мощь, споредъ списателя на книгѣтъ за коѣто говоримъ, е и тя сила която прорасва и ся засилва чрѣзъ обученіето.

Въ книгѣтъ за който е рѣчь, поржкытъ сж и строгы и въ сжщото врѣме насърчителны; а за опѣзи юноши които лесно ся окайвать и оплаквать противу онеправданіето на честытъ и на челоуѣцытъ, списательтъ често повтаря и подтвърдява и дѣломъ тѣзи увѣщанія: «работѣте, трудѣте ся, бждѣте твърдодушны, имайте упованіе на самы себе си; и мнозина други прѣди васъ сж минжли прѣзъ този тѣсныйтъ и усиленъ нжтъ и най-послѣ сж побѣдили.

Всичко може нѣкой да сполучи, ако бы да не отбѣгва
Огъ трудѣтъ които доближава до онова що ище.

Тѣзи поржкы ся приспособявать повечето на индустріѣтъ и на търговіѣтъ; но списательтъ е на мнѣніе че остроуміето е общо на всичкытъ званія и занятія; доста е, споредъ него, челоуѣкъ да обори всичкытъ си волю и всичкытъ силж на характера си, и колкото за званіето и занятіето все едно е. «Двойно ся габосвать, прилага той, опѣзи които мыслятъ че тѣзи що сж получили изящно умственно развитіе сж неспособны за да управлявать търговскы или индустріалны работы, и че тѣзи които управлявать таквызи работы ставать ужъ неспособны за умственнытъ.» А това го доказва съ примѣрытъ отъ Милтона, отъ Шекспира, отъ Волтеръ-Скота и отъ мнозина други, на които имената срѣща читательтъ въ първѣтъ главѣ на списаніето. Но и самъ списательтъ е изпълнявалъ длжностъ на писарь при еднаж компаніѣ на желѣзны пжтища, и отъ званіето си е почерпалъ знаніята, които му сж послужили за да съчини това и друго едно достословно списаніе.

Почти на всякъ страницѣ отъ списаніето *Помагай си самъ* ный изучавамы философіѣтъ на дребнытъ работы, прѣимущества на економіѣтъ и стойността на врѣмето. Кой не знае Англійскытъ поговоркы «врѣмето е пѣры,» която тълкува старѣтъ онжзи поговоркы «Спистывай врѣмето»? Списательтъ на тѣзи книгы казва че врѣмето е по-скжпо отъ парытъ, понеже го сматра като неизбѣжно за обработваніе, за улучшеніе и за обраование на характера чрѣзъ занятіята.

Списательтъ такожде не прѣзира богатството, но го и не пріима като единственнж цѣль на живота; а и той

държи това което и Svist който казалъ, че въ главѣтъ си а не на сърцето си трѣба да имамы паритѣ. » Тогазъ само богатството има истиниѣ стойность, когато е вързано съ нѣкоѣж благородниѣ идеѣж и съ благородны чувствава- ния. » Споредъ насъ, казва, най важниѣтъ отъ сичкыѣ въ- просы въ настоящій животъ е образуваніето на мѣжкый характеръ, и най-възвишеното развитіе на тѣлото, на у- мѣтъ и на съвѣстѣтъ; това е цѣльтъ; а всичко друго трѣбва да ся сматра като срѣдства. »

*« Душа богата трѣба да имамы; а паритѣ
Тѣ сѣ само наличие, завѣса на живота. »*

Както ще съгледа читателѣтъ, списателѣтъ ся бави повечето въ живстоописаніята на изнамѣрителитѣ, които почита като благодѣтели не само поради изнамѣрваніето, но и заради примѣрътъ имъ. Наистинѣ животѣтъ е училище, но прѣимуществата на челоуѣцыѣтъ развива ги и ги пока- зва злочестината, борбата, изоставяніето на собственыѣтъ силы, когато и най малката причина или поводъ може да въспали въ сърцето искрътъ. » Една цѣлувка на май- ка ми, казва Вестъ, мя направи живописецъ. »

Но тази книга съдържава еще едно нѣщо, което из- лѣзва на очи еще отъ самото начало, и то е твърдѣ по- учително, а най-вече за онѣзи на които бащыѣтъ сѣ ся намѣрили на еднѣж каквѣ да е народнѣж службѣж, и които самы за нищо неспособны като сѣ домогватъ ся на почести и настаненія по заслугыѣтъ на бащыѣтъ си ужъ къмъ народа; но таквыѣзъ едни, тѣй да кажемъ, готовановцы и отечеството поврѣждатъ, като търсятъ и ся наематъ да зематъ на се- бе си служенія каквыто не сѣ способны да извършватъ, и себе си унизяватъ и посрамяватъ, защото искатъ недо- стойно да ся награждаватъ за заслугыѣтъ на бащыѣтъ си.

Това списаніе което е толкозъ популярно въ Ан- гліѣж ный сторихмы да го прѣведемъ на Българскы, но понеже не ни е възможно да го издадемъ на особниѣж книжѣж, отварямы за него стѣлповетѣ на « Читалище, » ка- то списаніе посветено исклучително само за това да бѣ- де полезно за народѣтъ; а какво по-добро и по-полезно може да бѣде за народѣтъ отъ това, което може да го научи да си помага самъ въ всичко опова въ което има нуждѣж за помощъ въ животѣтъ си, и който помощъ той

напрасно търси и очаква отъ други, когато може да си их достави самъ на себе си, ръководенъ отъ най-опитни съвѣты къмъ нравственното и вещественно улучшение на състояніето си.

ПОМАГАЙ СИ САМЪ.

Глава I.

ЛИЧНА ДѢЯТЕЛНОСТЬ.

„Който ся труди и Господь му помага.“

Туй мудро изреченіе тълкува въ кратко онова което ся изважда отъ чловѣческый опытъ. Духътъ на самопознаніето е изворъ на всяко истинно лично напредване, а когато го има въ мнозина то става причина на народни сили и на народно величіе. Колкото за помощтъ отвънъ тѣя често изнемошява, а вътрѣшната помощ то естъ самопомаганіето всякога засилва. Каквото и да правите за частны лица или разреди, то затѣпява центрътъ къмъ работяніето, и охлаждава чувството на нуждѣтъ да работи всякой за себе си; за това тамо дѣто пѣстунството на властѣтъ е прѣкалено, тамъ дѣятелността на чловѣцѣтъ повечето ся расхалтава и най-послѣ настава некадѣрността и безсиліето.

И най-добрытъ отъ законытъ не докарватъ никакво силно подпомаганіе на чловѣка, освѣнь ако само допушть свободѣтъ за да ся развива всякой отъ само себе си и да улучшава собственното си състояніе. Но чловѣцѣтъ отъ край си клонятъ къмъ убѣжденіето че тѣхното благополучіе и благоденствіе зависять повече отъ законытъ, неже отъ личното имъ поведеніе; и ето защо стойността на законоположеніето сматрано като най-главенъ органъ на чловѣческыйтъ напредѣкъ, въспѣта е повече отъ колкото трѣба. Защото, разумѣва ся, като стане нѣкой една отъ най-малкытъ многобройны части на законодателнѣтъ власть чрѣзъ гласоподаваніето за единъ или двама членове отъ законодателното тѣло, и то веднѣжъ въ разстояніето на четири и петъ години, колкото добро-

свѣстно и да изпълнява тѣзи си длѣжностъ, той твърдѣ малко вліяніе може да упражнява върху животътъ и характерътъ на чловѣка. Освѣнъ това всякой день все по-ясно доказва че дѣлото на правителството повечето въспира а не че развива дѣятелността, понеже то за собствениж цѣль има защитѣтъ на живота, на свободѣтъ и на притежаніето. Наистинѣ законитѣ разумно приспособяваны оздравяватъ, вмѣсто малкѣ единѣ личнѣ жертвѣ, наслажденіето на вещественнитѣ и нравственнитѣ добрини, но никой законъ ако ще бы и най-строгийтъ нѣма силѣ да промѣни хлемавитѣ и да го направи работенъ, харвалитѣ или распухнитѣ да го направи на спистовенъ и економистъ, винолюбца да го направи на въздържанъ. Таквитѣ поправенія ставатъ само чрѣзъ личното дѣйствование, економикъ и самоотвѣрденіе; тѣ ставатъ съ по-добры нравы а не съ по-голѣмы политически правдини.

Правителството на единъ народъ е отраженіе на характера на онѣзи които го съставятъ. И тѣй ако то върви напредъ отъ народа, по нуждѣ то ся сваля на тозъ степенъ на който ся намира той, ако ли върви назадъ, съ теченіе на врѣмето провъзвежда ся и въскочва ся до него.

Природата изисква щото законитѣ и правителството на единъ народъ да приличатъ на характера му, тѣй както и водата намѣрва истото равновѣсіе. Така що благороднитѣ народы ся управляватъ всякога благородно, а неученитѣ и развратнитѣ худородно. А опытитѣ доказва че достоинството и силата на единѣ държавѣ зависятъ повечето отъ характера на гражданытѣ, а не отъ видѣтъ на законитѣ; защото народътъ убо състои отъ събраніе чловѣцы, а цивилизаціята нѣма другѣ стойностъ освѣнъ личното състояніе на всякого отъ мъжѣтъ, женитѣ и дѣцата които съставятъ обществото.

Напредваніето на народа произлѣзва на всякого отъ личното работаніе, дѣятелность и честность, както и прѣцавтяваніето на народытѣ пристига отъ хлемавщинѣтъ, отъ егоизмътъ и отъ лукавщинѣтъ на всякого. Това което имамы обычай да описваме като голѣмы общественны раны, повечето е злонравнитѣ животъ на чловѣка; за онова, ако ся постарамъ само чрѣзъ законътъ да исторенимъ лошавинитѣ, тѣ ще ся появѣтъ изново и ще про-

заябихъ подъ другъ видъ и образъ, освѣтъ ако настане коренно промѣненіе въ животътъ и въ характерътъ на челоуѣцътъ. Ако този начинъ на размыслианіето е правъ, отъ него слѣдува че най-высшето отечестволюбіе и най-высшето челоуѣколюбіе състои не толкозь въ прѣобразованіето на законоположеніето, колкото на помаганіето и придумваніето на челоуѣцътъ, за да ся възвысятъ и улучшатъ чрѣзъ независимѣтъ волѣ и чрѣзъ свободното лично дѣйствованіе.

Външното управленіе на челоуѣка относително не е толкозь споматающе, защото всичко зависи отъ неговото вътрѣшно управленіе. Най-лошійтъ рабъ не е този който ся покорява на единъ деспотъ, но е онзи който ся покорява на собственното си невѣжество, на собственныйтъ си егоизмъ и на собственното си лукавство. Народитъ които сж съставени отъ таквызъ не свободны и злѣ възпитаны гражданы не ся освободяватъ само чрѣзъ промѣняваніето на деспоты и законы. А до когато прѣобладаето това гибелно заблужденіе, че свободата ся придобива чрѣзъ промѣненіето на правителството, неборимо е че таквызи промѣненія (все едно е съ колкото щѣтъ жертвы и да сж искупены), ще да бѣдѣтъ бесполезны и малотрайны, и ще да исчезнуватъ както и появяванытъ едно по друго явенія въ магическытъ фенеры на дѣцата. Основаніята на свободѣтъ необходимо е да ся утвърдяватъ на личныйтъ характеръ, който е единственното най-вѣрно поручителство на общественѣтъ сигурность и на народното напрѣдваніе. Іоаннъ Стюартъ Милъ забѣлѣзва че «и самыйтъ деспотизмъ не произвежда най-лошѣтъ си слѣдствія до когато има лично прѣдначинаніе; а всяка сила която събаря и съсипва тѣзи личнѣ дѣятельность, азъ ѣмъ наричамъ деспотизмъ, каквото друго име и да носи тѣя.»

Всякой день ся подновяватъ древни софизмы относително до челоуѣческый напрѣдѣкъ. И едни убо желѣѣтъ цесаритъ, нѣкои же народноститъ а други рѣшеніята на парламента. «Трѣба казувати нѣкои, да чакамы Цесаритъ и когато дойдѣтъ, блаженъ народътъ който ги припознава и ги слѣдува *). Тълкованіето на този догматъ вкратцѣ

*) Наполеонъ III жпзнь Цесаря.

е слѣдующето: всичкото за народа, а нищо чрѣзъ него, — догматъ който, като ся взема за водителъ, истребва свободнѣтъ совѣсть, и скоро прѣдготвя пѣтьтъ на всякой видъ деспотизмъ.

Цесаризмътъ е най-лошійтъ образъ на чловѣческото обожаваніе, той е просто обожаваніе на силѣтъ, толкозь уни-
зительна около слѣдствіята си, колкото и простото обожаваніе на богатството. Много по-здравый догматъ който трѣ-
баше да ся врѣже въ умътъ на народытъ е онзи на личното дѣйствование, защото щомъ ся разбере и ся приложи и приспособи добръ и цесаризмътъ загнува. Двѣтъ
начала ся намѣрватъ въ непосредственно съперничаніе, а на тѣхъ ся приспособява онова което изрекль Викторъ
Хуго за перото и сабѣтъ че, « това ся оборва отъ онова. »

Има еще да прѣобладаватъ и другы прѣдразсѣдки, онѣзи на народноститъ и на рѣшеніята на парламента. Сгодно можемъ да споменемъ тука онова което Вилхемъ Дарганъ, единъ отъ върховнитъ патриоты Ирландскы, рекль при свършаніето на първото индустриално изложение въ Дублинъ. « Тако ми истинната, казалъ, никога не съмъ чуль думѣтъ независимостъ безъ да си докарамъ на умъ отечеството и съграждѣнитъ си. Много съмъ слушалъ за независимостъ, който смы имали да получимъ ужъ отъ тогозь, оногозь или отъ другыго, и за голѣмытъ чаянія които трѣба да имамы отъ смѣсваніето на инородны лица съ насъ. А когато съмъ оцѣнявалъ както всякой другъ голѣмытъ ползы които ще придобьемъ отъ туй съобщеніе, ималъ съмъ всякога дълбокото убѣжденіе че нашата индустриална независимостъ не зависи освѣнь отъ насъ. Увѣренъ съмъ че никога не можемъ да намѣримъ по-добро благоврѣміе и да имамы по-голѣмы надежды, освѣнь на сегашното врѣме, стига само да работимъ добръ и да употребяваме силытъ си съ точность и внимание. Наистина първата крачка станъ, но настойчивостьта е най-важното срѣдство на сполукѣтъ; за това ако бы че настояваме съ ревность имамъ твърдо убѣжденіе че скоро ще можемъ да придобьемъ равно богатство, равно благополучіе и свободѣ равнѣ съ който и да е народъ. »

Всичкытъ народи сж напръднали чрѣзъ разумностьтъ и работаніето на много родове. Търпѣливи и настойчиви

работници отъ всякой разредъ и отъ всяко състояніе, земледѣлци и рудари, изнамѣрници и копачи, фабриканты, машинисты и художници, поети, философи и политици, всички сж спомогнали за тѣзи цѣль; всякой родъ като е зидалъ врѣзъ работяніето на минжлийтъ възвишавалъ го е. Тази редица (дизія) отъ благородны работници, художници на цивилизаціѣтъ, създава е отъ хаосъ редътъ въ индустріѣтъ, въ наукѣтъ и въ художеството; а живущето племе става така природно наслѣдникъ на богатото стежаніе което е стежано чрѣзъ остроуміето и работеніето, и възложено на насъ, щото, като го обработимъ, да го прѣподадемъ на наслѣдницѣтъ си не само неповрѣдено но и улучшено.

Духътъ на прѣдначинаніето изявяванъ чрѣзъ дѣятелностѣтъ на всякого едного, былъ е всякога отличителенъ бѣлѣтъ на англійскійтъ характеръ, и показва истиннѣтъ стойность на силѣтъ на нашійтъ народъ. И всякога истиннѣ ся е отличавалъ единъ редъ мъжѣе, които сж надминувади множеството, които сж привлекли на себе уваженіето на обществото; но на прѣдѣкътъ ни ся дължи и на единъ голѣмъ брой отъ по-долень редъ и не толкозъ значителны человекѣ. Въ исторіѣтъ на голѣмѣтъ военны опълченія ся споменувать само имената на воеводѣтъ, обаче доблестѣта и юначеството на простѣтъ войскари много сж спомогнали за добываніето на побѣдѣтъ. И самыйтъ челоуѣческій животъ е нѣкакъ си « битва на войници » за щото мнозина отъ онѣзи които сж въ редовѣтъ отличавали сж ся въ всяко врѣме между най-настойчивѣтъ работници. Много животоописанія сж станжли не оповѣствовани ако и да сж такожде силно повліяли на цивилизаціѣтъ и на на прѣдѣка, както и най-благополучныѣ водители, на които имената ся поменуваъ въ животоописаніята. И самыйтъ най-прость челоуѣкъ когато дава на съгражданѣтъ си примѣръ на трудолюбіе, въздржаніе и честно произволеніе, има вліяніе и за въ бѣдуще върху благощастіето на отечеството; неговътъ животъ и характеръ неволно ся прѣподаваъ въ животѣтъ на другѣтъ, и ся размножавать добритѣ примѣри за употребеніе на гредущѣтъ родове.

Ежедневныйтъ опытъ показва че животѣтъ, дѣяніята,

примѣритъ иматъ вліаніе врѣзь обществото и съставятъ най доброто практично възпитаніе, много по-горѣ и много по-прѣдпочително отъ онова що ся дава чрѣзь ученіе то въ училищата, въ университетитъ и въ гимназіитъ; защото тѣ учатъ само на най-прости начала отъ умственното обработваніе. За това много надминува живото възпитаніе, което става всякой день въ къщи и по пътитъ между художницитъ и по дюгенитъ дѣто ся работи, близу до ткачницѣ машинѣ и до ралото, при търговеца и при фабрикантина, и всѣду дѣто ся занимаватъ чловѣцитъ дѣятелно. Това е съвършенното ученіе което трѣба да ся даде на всякой членъ отъ обществото, и което Шиллеръ нарича « възпитаніе на чловѣческый родъ. » А въ него ся съдържава дѣятелността, поведеніето, самоучіето и всичко което води истинно чловѣка къмъ редовното распорѣждане на собствениитъ му сили, и го приготвя къмъ принадлежащото извършваніе на длѣжноститъ и заниманіята на живота. Къмъ ученіе тоестъ което е невъзможно да намѣримъ въ книгитъ или да го добьемъ и чрѣзь самитъ най-серіозны литературны прѣговарянія. Баконтъ съ обыкновенното нему дълбокоуміе забѣлѣзва, че « ученіето не учи начинитъ на употребеніето му, но друга една мудрость която е възъ отъ него и по-горѣ отъ него, коіжто ся придобива само чрѣзь вижданіето и забѣлѣзваніето. » Туй размышленіе ся приспособява също тѣй истинно на дѣйствителный животъ както и на умственното образованіе. Защото опытитъ всякой день засилва онова което ся казва, че чловѣкъ ся осъвършенствува повече чрѣзь работаніето неже чрѣзь литературитъ, че животътъ повече неже литературата, дѣятелността повече неже ученіето и характерътъ повече неже животоописаніето, вѣчно тежнитъ къмъ възобновеніето на чловѣчеството.

Но все пакъ животоописаніята на великитъ мъже, а най-вече на добритъ сѣ най-поучителнитъ и най-полезнитъ, като помагачи, водачи и примѣри на другитъ. Нѣкои отъ най-добритъ сѣ почти като Евангеліе, защото учатъ на добродѣтеленъ животъ, на высоки размышленія и на свѣтлы дѣянія за ползъ на свѣта и на онѣзи които ги правятъ. Скъпитъ примѣри за силитъ на личното дѣйствованіе, на настояваніето за сполучваніе на цѣлитъ, на дър-

зновеишото работаніе, и на постоянна честность които съставятъ наистинѣ благороденъ и мъжественъ характеръ, доказватъ безъ прѣпирино всичко що може всякой да прави за себе си, и краснорѣчиво прѣдставятъ силата на вѣрованіето въ само себе си и на уваженіето на своѣтъ личность, защото чрѣзъ тѣхъ може и най-малкыйтъ да придобые имотъ и почестъ.

Отличны учени мъже, литератори и художници, апостоли на велики идеи и притежатели на доблественны чувства, не принадлежатъ на нѣкой особенъ и исключителенъ разредъ или положеніе въ свѣтътъ. Излѣзли сж и тѣ отъ училищата, отъ работнытъ дюгены, отъ селата, отъ колибытъ неже отъ великолѣпнытъ домове. Нѣкои отъ най-големытъ апостоли сж излѣзли отъ множеството, и многония най-сиромаситѣ сж земали най-горнитѣ постове, и най-непрѣлазванытъ, по видимому, мъжнотіи, никакъ не сж въспрѣли напрѣдваніето имъ. И тѣзи мъжнотіи, въ разны обстоятелства, видѣли сж ся като най-добры тѣхны помагачи, защото сж подбуждали силытъ къмъ работаніето и твърдодушіето, и сж родили прѣимущества, които инакъ бы останжали заспали и неизвѣстны. Има толкозъ примѣри за прѣчки така надвити и въстѣржествованія така придобити, щото изпълнява ся реченното че, «Всичко ся извършва съ хотѣніето.» Можемъ напримѣръ да споменемъ, достоабылѣжителното обстоятелство на Еремія Телора, който отъ брѣачъ (белберинъ) станъ най-поетическый свещеникъ, на Сиръ Ричарда Аркранта, изнамѣрника на прѣдлинжтъ машинж (Spinning-jenny) и основателя на памукодѣліето, лорда Теншердена, който станъ единъ отъ най-прочутытъ лордове великы сжди, и Тюрниера най-вѣрховныйтъ между живописцытъ на природжтъ.

Никой не знае на здраво какъвъ е былъ Шекспиръ, но пѣма никакво сумнѣніе че произхожда отъ долень разредъ. Баща му былъ месопродавецъ а въ сжщото врѣме и желепродавецъ, види ся да е былъ въ младытъ си години плъстаръ (кечеджия); а нѣкои увѣряватъ че е былъ вардачъ на едно училище, и подиръ това писаръ на единъ нотаріусъ. Истинно може нѣкой да каже че е былъ «скратеніе не на едно, но на всякытъ челоуѣчески знанія.» Защото точността на кораберскытъ му израженія е та-

квазь, щото единъ списатель по морскытъ спареды увѣ-
рява че безъ друго той е знаалъ този запаятъ, когато
друго едно духовно лице заключава отъ списаніята му,
че е мишжлъ прѣзъ духовното поприще, и другъ единъ
който ся занимава съ издирванія за конетъ увѣрява че
Шекспиръ е търгувалъ съ коне, безсумниѣе че е былъ
и лицедѣй (актеръ), и въ животътъ си «прѣдставилъ е
много лица,» като е събиралъ въ сѣщото врѣме чудны-
тъ онѣзи знанія въ широкото поприще на опыта и на за-
бължваніето. Както и да е, той е изучвалъ прилжно и
е работилъ пѣргово, и неговата работа има еще и сега
силно вліаніе въ образованіето на англійскый характеръ.

Общійтъ разредъ на надничаритъ далъ ни е машини-
ста Бриндлея, обходителя Кука и поета Вюрнса. Зидари-
тъ и керемидчитъ можътъ праведно да ся хвалятъ за Ве-
неамина Джонсона, който е работилъ на разны зданія дър-
жащъ въ рѣжжъ мистирѣжжъ и книгжжъ за инжинеритъ, Е-
дуарда и Телфорда, зоологътъ Хуга Милліера и Алла
Кынни и Хама, списателя и ваятеля. А между дрьводѣ-
цытъ намѣрвамы имена познаты на зодчийтъ Инига Юнеса,
на Аррисона мѣротвореца на врѣмето, на физиолога Іоан-
на Хунтера, на живописцытъ Ромнея и Опися, собствен-
ныйтъ за источнытъ языцы Леея и ваятеля Іоанна Гыбсона.

Отъ разреда на тъкачитъ сж излѣзли математикътъ
Симсонъ, ваятельтъ Баконъ, двамата Милнерци, Адамъ
Валкеръ, Іоаннъ Фостеръ, излѣдовательтъ на птицытъ Вил-
сонъ, мисіонеринътъ и обходитель докторъ Ливингстонъ
и поетътъ Таппахылъ. Обущаритъ ни сж дали великыйтъ
адмиралъ Сиръ Клавдслея Совела, хымика Стурзона, спи-
сательтъ Самуила Дрейя и Гыффрода, поета Блумфила и
мисіонерина Вилхелма Карейя; а Моррисонъ, другъ отли-
ченъ мисіонеринъ правялъ калжпы. Прѣди нѣколко години
единъ обущаръ въ Ванфъ, на име Тома Едуардъ, показа
ся важенъ естествоиспытатель; той поддържанъ отъ зана-
яга си, посветилъ празнытъ си часове въ проучваніето
на естественнжжъ наукж и на всичкытъ ѣ расклоненія. А
издирваніята му за пай-дребнытъ мекочерапунесты ся въз-
наградахж съ открытіето на единъ непознатъ видъ, който
естествоиспытательтъ нарекохж «Едуардово.»

Нито шивачитъ сж останѣли незначителны. Историкъ-

тъ Йоаннъ Сто е былъ нѣкога си шивачъ. Джаксонъ, като былъ момче, шіялъ дрехы, а юначныйтъ Сиръ Йоаннъ Хавксудъ, който ся отличи толкозь въ битвѣхъ на Пуатъе и взе достоинството на рицарь отъ Едуарда III за юначеството си, былъ е помагачъ на единъ шивачъ въ Лондонъ. Адмиралътъ Хобсонъ, който строши мачтѣхъ въ Бигъ на 1702 годинѣ, е былъ отъ сѣщыйтъ занаятъ, работялъ като ученикъ при единъ шивачъ на островъ Ваитъ, когато стигнало извѣстіето че едно отдѣленіе военни кораби ся приготвяло да отплува. Искача отъ дюкенътъ си и ся завича съ събратѣхъ си на крайморіето за да види зрѣлището. Момъкътъ обзетъ внезапно отъ желаніе за кораберскый животъ, скача въ единъ ладіѣ, и тѣй сполуча да стигне адмиралскыйтъ корабъ и да бѣде приетъ като волникъ. А много години подиръ това ся завраща въ бащиното си село пѣленъ отъ почести, и въ тѣзи пакъ къщицѣ, дѣто другъ пѣлъ работилъ като шивачъ, обѣдвалъ само масть и яйца. Но най-изящнѣйшійтъ между шивачитѣ безъ сумнѣніе е Андрей Джонсонъ, бывшійтъ прѣдседатель на Съединеныѣ Държавы, мѣжъ отъ извѣрредно силнѣ воли и умственѣ силѣ. Като говорилъ за себе си въ голѣмото слово, което казалъ въ Вашингтонъ, казва че изминялъ всичкыѣ клонове на политическото поприще, като наченялъ най-напрѣдъ отъ полицейскы пандуринѣ. А когато той казувалъ това, единъ отъ множеството извикалъ: « ты наченя отъ постѣтъ на шивачъ! » И Джонсонъ безъ да ся разсѣрди за тѣзи худѣ, напротивъ употребилъ въ своѣхъ ползѣ, като казалъ така: « Единъ господинъ казва че съмъ былъ шивачъ; това не мя прави да негодувамъ ни най-малко; защото когато бѣхъ шивачъ бѣхъ извѣстенъ и дрехыѣ които шіяхъ бѣхъ много хубавы; държахъ си всякога думѣхъ даденъ на мючеринѣ ми и всякога работяхъ прилѣжно. »

Кардиналъ Хулсей, де Фое, Акенсандъ и Кыркъ Ваитъ сѣ были месарскы сынове, Ванянь котляръ (казанджія) и Иосифъ Ланкастеръ е былъ кошничаръ. Между най-добрыѣ имена които сѣ свързани съ изнапѣрваніето на парнѣхъ машинѣхъ намѣрватъ ся на Невкомаена, на Вета и Стефенсона; първыйтъ е былъ желѣзаръ, второйтъ правялъ математическы сѣчива, и третійтъ простъ топли-

чарь. Ершель былъ свирачь на военнѣхъ музикъ. Михаилъ Фарадей, желъзарскій сынъ, былъ помагачъ на единъ книговецъ и ся занималъ съ туй званіе до двадесеть и вторѣхъ годинъ на възраста си, а сега е най-изащныйтъ между философѣхъ, като надминува и самыйтъ си учитель, Сиръ Девиса, по ясностьхъ на тълкованіето най-мъчныѣхъ въпросы отъ естествонахъ наукъ.

Между челоуыцѣхъ които сѣхъ повече спомогли въ напръдѣкѣхъ на най-хубавѣхъ отъ наукѣхъ, астрономіѣхъ, отличили сѣхъ ся Коперникъ сынъ на единъ Полякъ хлѣбарь, Кеплеръ сынъ на Нѣмецъ гостинникъ, който е былъ и слуга въ гостинницѣхъ башинъ си; Д'аламбертъ, чедо подмѣтнѣхъ, намѣрено единъ зимѣхъ ноцъ отъ нѣкоѣхъ си стѣклопродавачкѣхъ, на стѣпалата прѣдъ черквѣхъ Св. Іоаннъ въ Парижъ, Нютонъ и Лапласъ, единѣхъ сынъ на орачь въ Англіѣхъ, а другыѣхъ на единъ сиромѣхъ селенинъ въ Францѣхъ. Тѣзи отличны мѣжѣхъ противу всичкыѣхъ мѣчнотіи на живота извършили сѣхъ, да придобыѣхъ слава непоклѣтѣхъ и въчнѣхъ чрѣзъ остроуміето което цѣлото богатство на свѣтъхъ не може да даде. И богатството може бы да бѣдеше за тѣхъ по-гольмѣхъ прѣчкѣхъ неже оскудныѣхъ имъ срьдства. На Лагранза астронома и математика баща му былъ касіеринъ на военното министерство въ Туринъ; но като испаднѣхъ и засиромашѣхъ поради различни прѣдпріятія, остави семейството си въ скудость и недоумѣніе. А Лагранзъ ималъ обычай слѣдъ това да благодарѣхъ на тѣзи скудость за славѣхъ и благополучіето които придобылъ. «Ако да бѣхъ богатъ, казвалъ, на върно не щѣхъ да станѣхъ математикъ.»

Най-вече сѣхъ ся отличили въ нашето отечество попскыѣхъ сынове, и изобщо оиѣзи на свещеницѣхъ; между тѣхъ намѣрѣваемы имената на Драйка и на Нелсона, извѣстны за юначествата си по море. Чохадарскы сынове сѣхъ были Скотъ и Вордсворѣхъ. Дайярдъ, който открылъ Ниневійскыѣхъ паметници, былъ писарче на единъ адвокатинъ, и Сиръ Вилхелмъ Амстрогъ, изнамѣрникъ на хыдравлическѣхъ машинѣхъ и на тезоименныйтъ топъ, училъ законовѣденіе и былъ за нѣколко врѣме авокатинъ. Девисъ казвалъ за себе си: «каквото съмъ, отъ само себе си съмъ станѣхъ; и това го казувамъ безъ да ся хвалижъ и въ чи-

етотъ на душѣтъ си. Ричардъ Обенъ, геніалныйтъ духъ на естественикъ исторіѣ, започенъ поприцето си като кораберинъ и относително былъ по прѣминѣлъ на възраст когато ся посветилъ на научнытъ изслѣдованія, отъ които ся прослави. Придобылъ е до единъ часть обширнытъ си знанія когато написалъ каталогътъ на съчиненыйтъ отъ Іоанна Хунтера хубавъ музей, на който работилъ цѣлы десеть години въ хырургическото училище.

Чуждытъ животоописанія не по-малко отъ англійскытъ сѣ пълны съ имена на мъже, които сѣ прославили сиромашійѣтъ съ дѣлата си и съ остроуміето си. Сторили сѣ почетъ на художествата Клавдій сынъ на единъ шекерджія, Геефсъ, сынъ на единъ хлѣбаръ, Леополдъ сынъ на единъ сахатчія, Хайдень сынъ на единъ коларъ. На папѣ Григорія III баща му былъ дърводѣлецъ, на Секста V овчаръ и на Адріана VI сиромашъ ладіеръ (капкчія). Като былъ дѣте Адріанъ и неможалъ да си достави по-трѣбното освѣщеніе за да чете вечеръ, ималъ обычай да си приготвя уроцытъ прѣдъ фенеритъ които были по пѣтищата и прѣдъ черквытъ, като показвалъ така единъ степень отъ търпѣливость и прилѣжность, които прѣдвѣщавали бѣдущето великодушіе на този мъжъ. Отъ доленъ такожде родъ сѣ были моралистъ Хой, сынъ на тъкачъ, индженеринъ Хотфенлъ, сынъ на хлѣбаръ, математикътъ Іосифъ Фуріеръ, сынъ на шивачъ и естествоиспытательтъ Геснеръ, сынъ на кожевникъ. Той започенъ поприцето си между усилены обстоятелства, произходящы отъ сиромашійѣ, отъ болѣдуваніе и отъ домашны злочестины; но ни едно отъ тѣзи не го обезсърчило. Неговътъ животъ наистинѣ быде най-големо доказателство на истинѣтъ дѣто казвать, че и онѣзи които сѣ много заняты когато искать да работять намѣрвать врѣме. Истытъ характеръ показа и другъ мъжъ Петръ Рамюсъ отъ Пикардійѣ. Родителитъ му бѣхъ сиромаси и Петръ пазялъ овцытъ, но защото не былъ благодаренъ, побѣгнѣлъ въ Парижъ, и слѣдъ много страданія сполучилъ да влѣзе като слуга въ Наварското училище. Мѣстото ако и ничтожно, заведе го въ пѣтъ на ученіето и за скоро станѣлъ единъ отъ най-отличнытъ мъже на онѣзи епохѣ.

(Слѣдва).

ПО ВЪСПИТАНИЕТО НА ЖЕНИТЪ.

— 0 —

*Жены добрыя блаженъ есть мужъ,
и число дней его суубо. Жена до-
бляя веселитъ мужа своего, и ль-
та его исполнитъ миромъ. (Исуса
сына Сирах. г. 26; 1-2).*

Понеже жената ся почита за сърдцето както на едно домородство така и на цѣлъ свѣтъ; понеже работата коя ѝ е отръдена отъ Създателъ често рѣшава за благоденствието или неблагоденствието както на единъ чловѣкъ така и на единъ народъ; понеже тя играе главната рола въ многопоселеныйтъ градъ Спасителевъ и въ нея състои вжзелтъ на въпроса, койго чрѣзъ рѣшеніето си огрѣва съ свѣтозарны лучы всякийтъ Божій виноградъ, трѣбва да ся полагать голѣмы трудове за доброто ѝ въспитаніе и образованіе. Занятіето на най-образованыйтъ хора, както отъ настоящыйтъ така и отъ по-отколешныйтъ вѣкове, не е глѣдало друго освенъ да сдобіе хората съ рѣвность за да ся трудѣтъ за успѣхътъ на тоя полъ; трудили сж ся, казванъ, и още съ по-голѣма рѣвность ся трудѣтъ да отговорять на званіето си и различни учены господа, плодовеъ на което труденіе сж удостоили колко-годѣ желаніята съ изобилны плодове. Видѣли сме добрината на това, и ный Българытъ, и дѣ сполучили дѣ не, трудимъ ся, ако мога да кажа така, колкото ни е възможно за днесъ, да отговоримъ спорѣдъ силыгъ си на тоя въпросъ, като сме почти разумѣли обаче въ що състои той.

Образованыйтъ народы сж напреднажи вече въ това си прѣдпріятіе, и тѣхнытъ списатели и списателкы сж писали и съчинявали много правила и поученія за въспитаніето и образованіето на жената. Да ли не щехми и ный Българытъ да ся радвами днесъ на своето си ако непріятелытъ ны не бѣха ны скатурили? Да ли не щехми и ный да ся голѣмимъ, както сме ся и голѣмили, съ различни учены и просвѣтены хора които да списвать правила и поученія за народа си? Да, да, казва единъ гласъ, но

увы! Нека да не мислимъ обаче като сми зака снѣли че нетрѣбва да ся трудимъ.

Една отъ ученитѣ писателкы — жены на Франція, като и сама познала най-добръ великата длѣжность на жената, съ голѣмы правила е защищавала полтъ си. Тя между всичкитѣ си други частны съчиненія по тоя въпросъ е съставила и една доста забѣлжителна въ френската книжнина книга съ заглавіе *По Въспитаніето на женитѣ*, съ една малка часть отъ която книга, любезный ми читателю, искамъ да тя позанимая, като съмъ увѣренъ че ще останешъ поне най-малко доволенъ. Ето :

За въспитаніето на момичетата въ първото имъ дѣтинство.

* * *

Който познава себе си той е много напредналъ въ искуството да разбира и да разсѣжда характерыгъ, а това искусство е основата на всяко въспитаніе. Но за да ся познава нѣкой си, трѣбва да бѣде опытенъ въ мыслитѣ и дѣлата си. Ный задомявами дѣщеритѣ си толкова млади, щото нѣматъ наистина врѣме да погледнатъ нищо. По селата гы задомяватъ малко по-късно отъ колкото въ градоветѣ, по тѣ гы държатъ въ едно зависимо положеніе което служи за продълженіе на това което наричатъ прилика на младостта ; и за да подържатъ тая малка хитрость, която немами никога (?), тѣ испадатъ въ опасность да гы правѣтъ жены и майкы, сиречь да имъ даватъ най-голѣмытѣ длѣжности къмъ другитѣ, безъ да сж разбрали да ся обхождатъ поне съ себе си. Ако пріетитѣ навицы можеха да ся напуснатъ отведишъ и това напущаніе да утеши естеството, вѣрвамъ че двадесатъ и пять годишниятъ възраст бы былъ този който бы прѣдвѣстилъ задомяваніето на момитѣ ; но, нравитѣ ны прѣпятствующеъ на толкова бързы прѣминуванія, едва можемъ да дочаками щото една мома да замине седемнадесятата си година, и нищо не пощадявами до тогава за да ускоримъ узрѣваніето на умѣтъ ѝ.

Много мъчно е щото една дѣвойка, хвърлена изведишъ въ всичкитѣ движенія на домородството, да употребява въ изникналото си майчинство нѣщо отъ дѣтин-

ски навицы отъ нейното не отколешно дѣтинство: нейнитѣ пелены ще да ѝ ся видѣтъ всякога малко като една жива кукла, и нейното първо чувство за тѣхъ ще ся смеси съ удовольствіето което намира да ги украшава и да ся весели съ тѣхъ. Понеже тука доле опасноститѣ всякога докачатъ много наслажденіята, то най-способнитѣ не могатъ да ся задоволятъ съ правото.

Руссо е мямрялъ майкитѣ въ врѣмето въ което е живѣлъ, да ся отстраняватъ отъ люлката на дѣтето си; може бы днеска пакъ да ги мямре, ако да бѣше живъ, да бѣдѣтъ привързаны тамъ, и да размѣтватъ почивката съ която трѣбва да бѣдѣтъ заобыколени. Навѣрно той бы хулилъ това ново великолѣпіе което украсява съ толкова вкусъ малкото домакынство на повороденитѣ. Гиздавостѣта е направила вече голѣмы напрѣдъцы и въ България: тя ся смиса въ грыжитѣ на една извънрѣдна прибраностъ много по-полезна за дѣцата. (?) Но ако едноврѣменнитѣ малки момчета и момичета, съ това доста лошо отхранваніе, прѣдставлявахъ единъ много смѣшенъ видъ, еднитѣ съ опетитѣ си дрехы, хубавитѣ си шапки или червенитѣ си фесчета, другитѣ кѣдровы, съ будра, прѣтоварены съ скъпъ платове като майкитѣ си, не вѣрвамъ да бѣде много по-прилично дѣто кычимъ дѣцата си съ всичкото великолѣпіе на обшиваніята, които умножаватъ дюкенытѣ на платнарытѣ ны. Нищо не е по-лѣпо въ разходкытѣ колкото този зборъ дѣца които свободно си играйтѣ; омитытѣ и чистытѣ имъ лица засвидѣтелствуватъ грыжитѣ на които сѣ прѣдмѣтъ; кѣдрытѣ имъ космы сѣ миналы и прѣминалы прѣзъ майчинитѣ имъ прѣстѣ; хрисимыйтѣ имъ костюмъ (?) чрѣзъ видѣтъ си дава удобство на движеніята: трѣбва да ся оставатъ тамъ. Но не може ли да ся уничтожи това разпиленіе на дантели и ширити съ които малкытѣ момичета ся показватъ толкова голѣмилы, и които ги правятъ удобны да ся прѣдставляватъ като гыздавы куклы? Това великолѣпіе има една очевидна простота която прѣдставя прѣдъ очитѣ хора готовы да аресватъ. Азъ помиямъ че единъ день ся чудехъ на горната дрешка и на Фустанчето на едно малко осемъ годишно момиче, които бѣха обшиты и натруфаны съ това което наричамъ на-кычваніе, съ изслѣдваніе което наистина трѣбваше да бѣ

сторило много. Момичето, което ся виждаше много благодарно да глѣда дзадныйтъ си тоалетъ прѣдмѣтъ на едно внимателно разглѣдваніе, ми каза, съ тоя полустудень и полублагодарень начинъ, че бѣше видѣло да ся облачатъ нѣкои жени които, подъ видъ на напычваніе, правѣтъ всякога признанія отъ покорность и срамежливы изявенія пълны съ присторки. «Това е обаче много просто нѣщо.» Незнамъ да ли ся така показваше, или навикътъ го правеше да вѣрва че една бѣла роба толкова украсена не бѣше освенъ едно обыкновенно напычваніе, но въ този случай никакъ не бѣше добро да му е дадена идеята която го прави да разнося много за да бѣде облечено простичко. Между (?) когато ми говореше така, при него бѣше една отъ пріятелкытъ му, близо отъ сжщыйтъ възрастъ, на което бѣлата роба нѣмаше никакво украшеніе; и начинътъ съ които ся глѣдаха тыя двѣ малкы момичета въ тѣзи минута не ми ся видя вече сходень за дѣтнството, и ми причини едно милостиво чувство за единото и за другото.

Това великолѣпіе, приложено на дѣтнското труфило, става по нѣкой пжтъ причина за разноскы които могатъ много да не угодаѣтъ на разсжжденіето на единъ ступанинъ, но за които той за да угоди не ще да дързне да ся оплаче за слабостытъ на една майка. Но защо трѣбва прѣдъ тѣхнытъ очы началата на майчиното чувство да ся явяватъ подъ видѣтъ на една истинска дѣтнска постыжка?

Руссо е изявилъ много положително че гыздавостьта е природна у женытъ, и тѣ сж толкова съгласны да го доказватъ дѣломъ, щото азъ не щж да опровергавамъ нито женытъ нито Руссо. Ограничавамъ ся да кажа само че, отъ хубостьта, извличать часть отъ гыздавостьта; да ся ползувами съ всичко е една нужна способность, съ погрѣшкытъ както и съ качества, съ примуществата както и съ мажнотитѣ. Можели быха да ся опытаѣтъ за да обърнатъ гыздавостьта на малкытъ момичета къмъ грыжата за чистотата на лицата и облеклата имъ; послѣ, да ги навикватъ чрѣзъ примѣры и поученія да прѣдпочитатъ това което е сходно отъ колкото това което е скжпо или по модата. Сърязмѣрнытъ и приличнытъ идеи приложены на всичко даватъ морална важность на най-повърхнытъ нѣща.

Накычаваніето на една жена може да бѣде съобразно или противоположно, като за нея жена, народътъ и характерътъ ѝ, повечето на състояніето ѝ въ свѣтътъ.

Има, за задоменыгъ, званія които прѣпоручаватъ една вѣжикашна разлика на женигъ имъ, и то, въ всичкитъ класове на обществото. Жената на пръвѣйгъ сѣдникъ не трѣбва да винва поглѣдыгъ си и да носи така както тя на единъ простъ чловѣкъ; дори и тамъ дѣто уваженіето бы ся привързало повечето о патріотическыгъ длѣжности, благородната жена трѣбва да ся различава отъ другыгъ.

Тяя подробности довольно показватъ, спорѣдъ както ми ся струва, че една истинна мисль може да ся смиса въ всичко, и всичко поправа въ въспитаніето. Не ся надѣвамъ да мислятъ че азъ правѣж заблужденіе на серіозното, (?) ■ че има педасство да донася нравственность дори и въ облеклото. Лекоумныгъ ще да иматъ смиляваніе на тыя свѣты (!); младиѣ жены може бы да ся сѣрдѣтъ дѣто искатъ така систематически да оправятъ неволныгъ грыжы, изоставеныгъ побужденія и привлекательныгъ удовольства на майчинството. Когато ся занимаватъ съ въспитаніето, тѣ вѣрватъ че нѣматъ друга работа освенъ съ дѣцата си, но тѣ завчасъ виждатъ че бы трѣбвало да отговарятъ на тыя (работы) на родителигъ. За да ся отхрани наистина малкото момиче което е въ люлката, трѣбва да бѣде майката отхранепа като него, и въ една особна глава ще забѣлѣжжъ правила за прѣвого дѣтинство, колкото за сега азъ ся виждамъ почнала да давамъ уроцы на младиѣ момичета които ся задомяватъ. Защото е казано че за да образувами дѣцата, трѣбва да имамы образованы майкыгъ.

Какъ быхъ могла да ся надѣвамъ да бѣда послушана наистина отъ тыя млади жены отхраниены спорѣдъ обстоятелството, които не вѣрватъ свѣтыгъ ми свойственны за нѣкого освѣтъ когато сѣ станалы лекоумны, или по добръ когато сѣ вече лукавы? Имамъ нужда обаче да бѣдатъ разсѣдителны и чистосѣрдечны; имамъ пужда казвамъ, защото прѣдприѣмамъ да покажжъ правила за практикѣтъ на най-висшето и най-свободното чувство, за майчината любовь.

Женыгъ сѣ опрѣдѣлены да употребляватъ чувство-

ванія повече отъ единъ родъ. Тия на които извънмѣрството не прави лошо освѣнь да живѣять по отсѣжденіето Божіе, бы трѣбвало да бѣдѣтъ независимы отъ мѣжіетъ. (?) Трѣбва да уважавамы тайната на сраженіята които иматъ да тършѣтъ съ тѣхнытъ радости и мѣжы, но всичко това да оставямы погрѣбено само въ дѣното на тѣхното бѣдно сърце. Но когато нашытъ усърдія, спорѣдъ начинѣтъ по които ся явяватъ, можѣтъ да зематъ различно вліяніе врѣзъ тия които ный поучавамы, сила, сиречь длѣжность, е добро да ся съгласяватъ и покоряватъ съ и на разсѣженіето. Знаино е при това че естеството събужда завчасъ всичкытъ видове любовь и прѣданность на една жена станала майка. Не е една която, още при първытъ дны на дѣтето си, ся готви да му жертвува всичкытъ си животъ. Тѣхнытъ ничтожны тѣла я пронизватъ отъ страхъ, а продължителнытъ имъ викове я каратъ да пролива сълзы; страхлива отъ всичко за милото и новото си богатство, майката вѣрва че ще да го изгуби въ малкото безпокойство което чувствува прѣдъ очытъ ѿ: замечена въ пролѣтътъ на живота си чрѣзъ едно движеніе толкова естественно и законно, една млада жена не мысли остатѣкътъ на живота си за който трѣбва да ся прѣдпазва; тя съ ентузіазмъ ся изоставя далече отъ тамъ. Горко на мѣжѣтъ, на майка му и на пріятелытъ му които си мыслехъ да ѿ покажѣтъ неудобствата на една любовь твърдѣ обезпокоителна! Чудиото е това че най-истиннытъ развеселенія на този свѣтъ ны сѣ позволени съ една извѣстна цѣна, щото въ най-вѣтрѣшнытъ и най-незлюбивытъ открывама важны длѣжности. Тѣзи любовь която вдѣхва едно дѣте, съ всичкытъ свойства на страстьта, трѣба да има още всичкытъ дѣйствія на благоразуміето: майката не трѣба само да обыча. Младытъ жены сѣ още по-малко способны да наглѣдватъ всичко това отъ себе си, или да ся усѣщатъ поне да ся покоряватъ на това. Повечето отъ тѣхъ быха отгласнали сърдито или съ прѣзрѣніе умѣреннытъ свѣты които быха желали да имъ даджѣтъ. Любопытны и омаяны да бѣдѣтъ толкова единственно докараны въ движеніе, тѣ вѣрватъ че това е сѣщественно свойство на тѣхното състояніе щото да ся прѣдаватъ на размиріето което най-малката случка имъ при-

чинява, и което става така по нѣкогашъ, щото бивающецъ тѣ най-интереснитѣ, да сѣ тако-рѣчи собствени да подпомагатъ и да пазѣтъ слабото сѣщество което имъ е повѣрено. Майчиното естествено побужденіе е уважаемо, то замѣства почти всичко когато е подържано чрѣзъ павыкътъ да упражнява силата си врѣзъ себе си: но ако ся забърка съ живостытѣ на въображеніето, всичкытѣ дѣла ся стропалатъ, едно живо тегло ги придружава и ги унищожава, това е голѣма погрѣшка, защото ся противѣтъ на изпълненіето на мисіята която сѣ приели.

Една жена слѣдователно трѣба да бѣде увѣрена че това което поврѣждава другытѣ, сѣщо и въ начинътъ да обича, трѣба да бѣде обюздено; и кои други за нейъ ако не дѣцата ѝ, ако можъ така да ся изразъ и да бѣда доволно разбрана! Жената трѣба да знае по-напрѣдъ че още въ прѣвытѣ обстоятелства, когато ще да бѣде свойственно и простително да ся показва слаба, ще да придобіе голѣми права, въ повѣреніето на единъ мѣжъ който я непознава още съвършено, ако му показва това което ѝ прави способно просветеното за длѣжностытѣ ѝ чувство. Има голѣмъ усиѣхъ да ся прѣдставлявами отъ рано умны и силны прѣдъ този другаръ на нашыйтъ животъ, който не ще да забрави едно усиліе прѣдприето за него: рѣчта не е да замѣствами едно прѣвѣзнасяніе съ друго и да противопологами твърдостта противъ майчината чувствителность; никакъ не искамъ спартіатскы майкы, но христіанскы които да знаѣтъ сѣщо да разсѣждаватъ въ безспокойствіето и въ радостта, да ся държатъ въ прѣвѣзнасяніе и да ся управляватъ въ скърбно врѣме. Тѣ не щѣтъ да казватъ както Ари-Петюсъ, това не прави никакъ лошо; но: Това прави лошо и поврѣждава.

Повече е безполезно да палитамы врѣзъ физическытѣ грижы които иска прѣвото дѣтинство; врѣмето е почти минало когато такыва свѣты бѣха неизбежны. Философіята на чувствованіята тласната въ извѣнмѣрство въ послѣднытѣ вѣкове, и която, подкрепена въ образованнытъ свѣтъ чрѣзъ едно съвсемъ скептическо и пусто распоряждане, збѣрка и тури духътъ вънъ отъ причината въ дѣйствието на челоѣческый животъ: тая философія, която е много далечъ отъ насъ, токоречи има прѣимуществомъ да извлача

едно полезно заниманіе отъ всичкытѣ нѣща които ся отнасятъ на органытѣ и на нуждытѣ имъ. Това бѣше най-малкото което можеше да стане по благоволеніе на вѣществото отъ което ся извлачаніе толкова голѣма часть, отъ колкото да ся промышляваше за сръдствата да ся поддържа жената неповрѣдима и здрава. Наукытѣ относительно до варденіето и подобръніето на живота, сж спечелены между образованытѣ хора, и отъ много години насамъ напредѣцытѣ имъ сж продължителны. Руссо ся е занимавалъ съ умѣренны сполуки съ дѣцата; първытѣ двѣ главы на неговото съчиненіе по този прѣдмѣтъ ми ся струватъ собствены да ръководятъ женытѣ; но между това не вѣрвамъ никакъ да бждатъ задължены да ся покоряватъ безъ разсѣжденіе на задълженіето което имъ възлага въ отхранваніето на дѣцата си. Най-паче защото той употреблява една изобща ширина противна на естеството и на моралността, а най-вече която съсипва майчинытѣ свръзки. Той въ онова врѣме страшно ся сблѣскваше съ безумнытѣ употребленія, съ развратнытѣ навикинувенія и съ искусната безгръжжностъ която покровителствуваше въ онова врѣме модата. Но по злостастіе не е вече врѣмето което бѣше тогава, — днесъ когато естественнытѣ чувства сж зели владычеството си, когато женытѣ иматъ повече право да бждятъ противъ извѣнѣмѣрствата, не е вече, казвамъ, състояніето въ което съдружеството ги туряше, не е вече длъжностъ за тѣхъ да отхранватъ дѣцата си сами — разумѣва ся че които не сж въ състояніе да изпълняватъ тая голѣма длъжностъ. Нищо не задължава твърдѣ деликатната и твърдѣ младата майка да отслабва така безъ помощъ, за да дава на дѣтето си едно изнурено тѣлосложеніе. Безъ да туряме никое прѣвѣзнасяніе на това прѣво удоволствіе на майчинството, казвамъ че бы умно правила ако утешаваше обстоятелствата си отъ всичкытѣ видове, (?) да слѣдва съвѣтытѣ на докторытѣ, волята на мжжытѣ си и съвѣтытѣ на лицата които я обычатъ. Прѣдосѣжданіята които увеличаватъ длъжностытѣ на различни състоянія въ живота трѣбва да бждатъ избѣгнаты както и тыя които клонятъ да ги правятъ слабы.

Ако и да е твърдѣ извѣстно че напредѣцытѣ на науката и на правытѣ сж умножили вече отъ много врѣме

правственността на дѣцата и между насъ по нѣкадѣ, и че обыкновенно вънкашността имъ извѣстява здравіето и грижытъ, но пакъ всякога, чрѣзъ едно нажалено противорѣчіе, тѣя дѣца, толкова точно нагледвани, казвамъ че нѣматъ съставено едно изрожденіе което да е послужило на Българитѣ. Почти всичкитѣ градскы момичета сж произлезлы отъ майкы деликатны и слабы. Безъ да прѣдирвамъ медицинскитѣ причины на това явно безразсѣдство, начинъ прѣдпріетъ отъ когото азъ быхъ ся оттеглила, нѣкои обстоятелства ми разесняватъ една часть отъ тѣхъ. Слѣдователно грижытъ, умѣренността и искуството сж може бы направили да живѣхтъ много деликатны същества които, въ друго врѣме, не сж ся противили толкова благополучно на страданіето. Второ, нравственнытъ вліянія които сж обеспокоили изрожденцытъ (?) сж могли да умножѣтъ и измѣнятъ движеніята дори и да развалятъ, отслабвающецъ майкытъ, началото на живота на дѣцата; наконецъ, понеже и това влиза въ прѣдмѣтътъ ми, ный женимъ дѣщерытъ си когато едва сж поели възрастѣтъ си; прѣди да свърши естество то неизбѣжната работа връзъ една млада, ный я насилвами да сподѣля съществуваніето си още съ одного. Ный глѣдами че повечето отъ нашытъ млада майкы, прѣди да ся отглѣдали първото си дѣте, живѣхтъ въ едно болаво състояние което прави затрудненіе за да слѣдва прѣдпріятіето си, нѣщо което съсипва съществуваніето имъ, и гы прави неспособны за изпълненіето на една голѣма часть отъ задълженіята които имъ ся отредены отъ Бога.

Тукъ излагамъ съвѣтъ опытътъ на когото ми е показаль прѣимуществата. Женытъ сж собствены за физическытъ грижы. Страданіето гы поврѣжда, и, далечъ отъ да устрашава деликатността имъ, жалныйтъ видъ на болестытъ събужда въ тѣхъ едно послужливо gryженіе. Въ нѣкои невздръжности дѣто клекавостъта и великолѣпіето гы сж обезсилили, никога не ся е видяло да изгасне съвсемъ въ тѣхъ това очерователно естествено побужденіе, това званіе на *милостивы сестры* което имъ е общо въ всичко.

Но въ това отношеніе още, задоволены и горды да слѣдвать наклонността къмъ милостъта която гы владѣе,

много рѣдко знайтъ да я поправятъ и подържатъ чрѣзъ разсѣжденіето. Когато подпомагатъ злощастнытъ или болнытъ, прѣданността която ты обзима ты прѣдставлява достойны за всичко. По нѣкогашъ сѣщо тѣ слушать съ нетѣрпеніе съвѣтитъ, като употребляватъ обаче по нѣкогашъ различни женскы движенія. Ето още едно обстоятелство да ты прѣдпазвами противъ привлекателността на доброто и противъ присторката на харното чувствуваніе. Навѣрно, защото това е естествено заможно побужденіе което ты кара да ся грыжътъ за тыя които страдать, и обыкновенно за дѣцата си, мѣждѣ си, слугытъ си, — но длъжността е друга, длъжността е да правимъ добро това побужденіе, сиречь да го правимъ истинно.

Докторытъ често ся оплакватъ отъ прѣпятствіята които тѣрпятъ чрѣзъ погрѣшката на твърдѣ занемарены или твърдѣ слабы майкы. Тѣ справедливо оплакватъ врѣменната загуба, която имъ причиняватъ, дѣтинскытъ прѣслѣдванія които трѣба да наглѣдватъ, прѣдрасѣжденіята които трѣбва да побѣждаватъ, угожденіята които желяхтъ и обыкновенно неблаговрѣменнытъ безпокойствія или негрыжнosity. Тѣ быха прѣдупрѣдили всичко това съ малко новечко размышленіе и познаніе. Стигало бы само щото една жена да научи чрѣзъ нѣкоя наука да ты разбира, и, ако не, то поне да знае че длъжността е да награждава властѣта съ науката, безъ никаква хула, безъ никакво избѣгваніе. Днешнытъ докторы въ отечеството ни вече не сѣ тыя които бѣха отнапрѣди. Тѣ сѣ вече напуснали старото си сѣществуваніе. Ний вече почти не срящамы при леглото на болнытъ или на болната нѣкогашнытъ *биллро-бозаджіи*. Докторытъ ны исполняватъ чистосърдечно и простоудушно длъжностытъ на благородното си званіе; въ болницытъ както и подиръ войскытъ, свидѣтели много врѣме за страданіята на сиромаша или солдатына, повечето сѣ ся приближили до естеството, сѣ живѣли цѣлы съ чловѣчеството, най-послѣ тѣ ся прѣдставляватъ въ свѣтътъ съ повѣреніето да знайтъ и съ чувството на добродѣтели които упражняватъ. Въобщѣ тѣ възбуждатъ ползата и уваженіето, *защото тѣ сѣ научили наистина мислята си*. Ный можемъ да ты приедемъ за най-пужды въ вѣтрѣшността на домородствата. Съ-

дружеството на единъ образованъ докторъ, но сега гы има много, бы было много ползовито за фамилярната майка. Неговийтъ разговоръ, слушанъ въ едно практическо участіе, бы я прѣвардило отъ едно множество грѣшки сящо и отъ опасностытъ които прѣследвать подробности на немареніето. Тя бы ся образовала за благосъстояніето на всичко това което я заобыкала.

Една жена бы могла да бжде оцѣнена за безумно поданство или за праздно любопытство, ако тя научваше безъ разпознаніе нѣщата, които не служатъ освенъ за хваленіето на умътъ или които ѝ быха правила да изгубва врѣмето си, понеже тя тако-речи че нѣма врѣме за изгубваніе. Най-образованытъ хора не сж за много и безспокойнытъ; разумътъ утѣшава а знаніето заздравява. Кой слѣдовательно бы можалъ да осѣди или да ся при-смѣе, че една жена ще да търси въ разговорътъ на единъ образованъ чловѣкъ най-справедливыйтъ мысли връзь срѣдствата да варди това което ѝ е най-мило на свѣтътъ? Ако тя знаеше добръ че познаніята на лица отъ полътъ ѝ не трѣба да придобіе освенъ въ една полѣзна помысль, тя сама щеше да ся сире тамъ дѣто не ще да види вече неизбежность да гы знае. Обыкновенено женытъ иматъ връзь всичко утѣшаніе. Много лесно е да гы прѣкарами съ тая Фенелонова правда: « Научете гы че трѣба да « видать тамъ за тѣхныйтъ полъ единъ срамъ връзь нау- « ката, почти подобно деликатенъ както този когото вдж- « хва отвращеніето на погрѣшката. » Но не трѣба да забравѣми подобно че Фенелонъ казваше и това: « Неве- жеството на едно момиче е причината да тажи и да не- знае да ся занимава невинно » — Колко сж съгласны тыя двѣ мненія!

А. П. Шоповъ.

Бълг. Вдаваны на внушенія че трѣбва да ся устъпва на младытъ поприще за единъ полезнъ дѣятельность, па и самы сподѣляещъ до нѣидъ мнѣніето, че трѣба тѣ да ся насърчавать колко годѣ въ кни- жевныйтъ упражненія чрѣзь обнародваніето на трудоветъ имъ, ный смы поущааи и обычааи да поущааи да ся вмѣстятъ въ Читали- ще нѣкои прѣводы и първы опыты въ первообразны ужъ пописва- нія отъ младытъ наши подвижницы въ книжевното поле; но немо- жемъ и да не забѣлѣжимъ и веднѣжъ и дваждъ и всякога, кога ви-

димъ за необходимо пужно вече, че трѣба да бѣдѣтъ и тѣ по-внима-
телни въ точността на прѣвода и въ ясността и чистотата на языка.

И по-прѣди забѣлѣжихмы и сега пакъ забѣлѣжаемы г-ну Шопову че, статіята му по изборъ не е осѣдителна, но прѣводѣтъ ѿ толкозъ слабъ, шото, ако и другъ пакъ ся прѣдстави нѣкоя негова статія съ такъвъ же недостатѣкъ, искренно му казвамы, че ще намѣри странящѣ на Читалище затворены. Ный даже смы принудены да исповѣдамы че и тая не бы видѣла бѣлъ свѣтъ, ако не бѣхмы сбѣркали да ѣ дадемъ да ся реди прѣди да ѣ прочетемъ, за което и просимъ снисхожденіе на чигателиѣ, искупующе тѣзи си погрѣшкѣ съ увѣреніе то че ный ще можемъ да отвѣдимъ и въ г-на Шопова единъ полезень и дѣтеленъ труженикъ въ книжевното поле.

Въсползуваны отъ случайѣ ный ще направимъ еще единъ забѣлѣжкѣ, но не собственно г-ну Шопову а на много отъ нашѣтъ млади пописници, че освѣнь вниманіе то което трѣба да полагаѣтъ за да пишѣтъ и прѣвождѣтъ колкото е възможно по свойството на языка, тѣ трѣба да гледѣтъ какъ и въ отношеніе на правописаніе то да държатъ еднаж какъ да е системѣ и граматическѣ правилность. За да прѣдпочтѣтъ тѣзи или онѣзи граматикѣ, и да сподѣляѣтъ то ва или оно ва мнѣніе, или и да иматъ своѣ си особенно мнѣніе върху това, не е ни грѣхота ни срамота; срамота е обаче и грѣхота да ся явяватъ като писатели безъ да знаѣтъ и началныѣ правила на еднаж кой да е граматикѣ за языкѣтъ кой то говорятъ и на кой то искатъ да пишѣтъ.

Ред.

Каменныѣ възглища.

I.

Химіята ни разсказва че въобще всичко, което са намѣрва въ земята вѣтрѣ и отгорѣ на нея е съставено отъ нѣколко прости тѣла, наричаны *элементы*. Элементы са назоваватъ такъвъзъ вѣщества, които са намѣрватъ съединены съ други и които могатъ да бѣдѣтъ познаты по туй отличително свойство, че не могатъ да са разложатъ. Туй опредѣленіе за да бѣде по-ясно, трѣба да кажемъ че отъ тѣлата, които са намѣрватъ въ природата, по голѣмата часть иматъ сложенъ съставъ, тоестъ станали са отъ

нѣколко други вѣщества. Химикътъ, който изучава тѣхний съставъ по различни нѣтища може да раздѣли, или както казватъ, да разложи таквизито тѣла на нѣколко съставны части, отъ които всяка прѣдставлява свои особености, всяка са отличава отъ другытъ съ нѣкой си свойства. Ако ли като разложи едно тѣло на нѣколко съставны части, химикътъ все си са опитва еще да отиде по нататъкъ въ разложеніето, а види че неможе да достигне онуй което иска, той са убѣждава че полученнытъ му вѣщества не можтъ по нататъкъ да са разложатъ на новы части и че тѣзи вѣщества сѣ прости тѣла или *элементы*. За да са проумѣемъ добръ да земемъ напримѣръ водата : като я разложи химикътъ получава два газа, или ако щете двѣ въздухообразны тѣла, и двѣтъ безцвѣтны, но отличны едно отъ друго. — Ако въ една гудимъ една угаснала свѣщъ съ недогаснало фитило, ный ще видимъ че тя пакъ ще пламне; послѣ да направимъ пакъ тѣй съ другы газъ ный нѣма да видимъ сѣщото явленіе. Подиръ химикътъ са опитва да разложи придобитытъ два газа, но напусто ! Каквыто ще сръдства да употребява той, най-силны кислоты и най добръ опалены пещы ; да повыка на помощъ ако ще всячки и бавны и бързы, и тихы и жестокры силы, неможе да направи нищо врьху тѣхъ. Тогазъ обаче безъ да поддържа че е невъзможно едно понататъшно раздвоеніе, което може бы и да стане при сръдства, що бѣдждето ни запазва, химикътъ ся признава за слабъ да продѣлжи работата си по-нататъкъ, той ся спира до тамъ и казва : водата е съставена отъ двѣ прости тѣла или элементы - първото кислородъ, другото водородъ.

До сега издиренытъ прости тѣла възлѣзватъ на брой 65.

Петдесетъ отъ тѣхъ иматъ единъ особитъ блѣсъкъ, наричанъ металическы. Това са *металытъ* или *рудытъ*. Останалытъ петнайсетъ сѣ лишены отъ реченыя блѣсъкъ : то сѣ *металоидытъ* или *рудовидытъ*.

За да гуди въ този редъ съкровището на матеріята химіята е пребродила ввредомъ : атмосферата съ нейнытъ газове и пары; океанътъ и солнытъ съставы, които той държи въ стопеніе, почвата и минералытъ нейнытъ богат-

ства, непристъпныѣ дълбочины на вътрѣшностьта на земята, която чрѣзъ устата на огнеметны горы изхвърля на възънъ туй що объема; растеніята и животныѣ, чудесны рабстницы въ които са намѣрватъ струпаны элементыѣ подѣ най-учены образы. И тѣй въ областѣта на земята матеріята нѣма тайны за хыміята. Всѣко тѣло, каквото и да было неговото происхожденіе, службата му, изгледыѣ му, то издава своето естество чрезъ нѣкое средство за разчлененіе и са разнася на нѣколко отъ 65-тѣхъ познаты элементы. Отъ элементыѣ вы познавате много: желѣзо, медьта, сребротѣ, златотѣ, калая и др.

Четыре элемента иматъ най-гольма важность въ природата. Тѣзи четыре элемента сѣ: двата отъ които е съставена водата, и за които поменахмы по напредъ — кислородъ и водородъ, а другыѣ два сѣ: азотъ и въглеродъ. Виже да ви кажѣ, всичкыѣ растенія и дървеса сѣ съставены главно отъ трыѣ поменжты, кислородъ, водородъ и въглеродъ. А всичкы животны сѣ съставены отъ тѣзи тры, като приложимъ четвъртотѣ — азотъ. Каквы сѣ едно по едно тѣзи тѣла и какъ ставатъ тѣхныѣ съединенія — оставямы да поприкажемъ другы пѣтъ. За сега расказа ни ще са ограничи за камънынты въглища.

II.

Казахъ ви че въглеродъ е едно просто тѣло, еднѣ элементъ, който влязъ въ състава и на животныѣ и на растеніята. Сега ако земемъ единъ късъ дърво, кость или каквото и да бы было друго нѣкое растително или животно вещество, та да го изгоримъ, то ный получвамы въглѣны, който е въглеродъ, но май-нечистъ. Въглеродъ са намѣрва еще въ нѣкои минерали, каквото варовитый камъкъ (*calcaire*); *графитъ*, отъ който правѣтъ оловы пера, елмазъ и той е въглеродъ или въглѣнъ, и най-чистъ, най-послѣ каменный въглѣнъ, въ всичкыѣ му видоизмѣненія.

Да са не простирамы за другыѣ, а да видимъ каменныѣ въглища, какво нѣщо сѣ и какъ сѣ са образували?

Каменныѣ въглища сѣ същото, както и другыѣ, дървеныѣ въглища, съ тѣзи само разлика че тѣ, първы-

тъ, сж станжли отъ растеніята и дръветата на онзи свѣтъ който е былъ преди потопа, и който науката нарича съ едно име *допотопный свѣтъ*. Главното свойство на тѣзи въглища, което ги прави толкози полезны за хората е тѣхната горливостъ и това толкозь важно свойство е което имъ дава редъ да стоѣтъ помежду най-полезны минералы. И наистипж подиръ желѣзото, камъннѣтъ въглища сж най-спорнѣтъ источники за богатство на цѣлы страны. За насъ може бы това да са види еще не за вѣрваніе и ный ще земемъ да съзнаваме напълно неговата важность и полезность, само тогазь, когато лѣсоветѣ ни станжтъ твърдѣ рѣдки и когато почувствуваме недостатъкъ отъ горливы вещества — топливо. —

Мъдрото Провидѣніе, като е предвиждало свѣршваніе-то на лѣсоветѣ по различнѣтъ мѣста на земното кълбо, погрыжило са да приготи подземенъ неисчерпаемъ запасъ за топливо. И врѣмето да са ползуютъ отъ него нѣкои и други народы настанж: има страны дѣто дръветата сж станжли рѣдкость и хората не щѣхж да иматъ що да горѣтъ ако изобилнѣтъ лѣгла отъ камънны въглища не бѣхж да запълнятъ този недостатъкъ.

По-напредъ трѣбаше да забѣлѣжж че въглищата бывать естественны и искусственны, сирѣчь едны, които сж намѣрватъ въ природата приготвени, направлены и има нужда само да са ископайжтъ, а други които чрезъ разны средства са приготвюватъ. Отъ естественнѣтъ — сж и камъннѣтъ въглища. Таквызъ сж еще други три вида въглища, които нѣматъ толкозь голѣма важность: *антрицитъ*, *лигнитъ* и *торфъ*. Тѣзи четири горливы вещества са намѣрватъ распрѣснжты въ почвата на земята. Въглеродѣтъ въ тѣхъ влѣзва въ твърдѣ различны съразмѣрности размѣсенъ съ земисты и смолисты вещества. Колкото на по отдалечены геологическы времена принадлежатъ тѣзи видове въглища, сирѣчь колкото е по-отколѣшно времето когато тѣ сж са образували, толкозь тѣ сж по-чисти. Науката е доказала че и четиригѣ сж станжли отъ остаткы на растенія и дръвета зарынжты повече или по-малко на дълбоко отъ промѣнѣтъ, които е прѣтърпѣвало земното кълбо въ разны врѣмена.

Обыкновенно камъннѣтъ въглища са намѣрватъ подъ

землята на лѣгловища или пластовѣ голѣмы по пространству, нѣ малко дебелы, най-много отъ нѣколко метра. Рѣдко ще намѣрите пластовѣтъ цѣлы, повечето пѣти сѣ пречупены, разбиты. По нѣкога тѣ изведнѣжъ са истѣнчавать и изчезвать, а по нѣкога са простирать на голѣмо растояніе.

На гледъ камъннытъ въглища сѣ черны сѣ блѣскавы повърхности, чупѣтъ са лесно на неправилно жгловаты кѣсовѣ, не сѣ твърдѣ тѣжки на вѣсъ и горѣтъ сѣ бѣлъ пламѣкъ, като издава една свойственна нему смолиста миризма. Ако са опитами да ги разложимъ, както видѣхмы прави химикътъ надъ водата, ный ще видимъ че камънный въгленъ състои отъ въглеродъ, водородъ, кислородъ, малко смола и землисты вещества. Този който има много смола гори по-лесно, нѣ жарѣтъ му е по малко. Има два главны вида камънны въглища: тѣсты и сухы. Първытъ сѣ именно тѣзи, въ които са намѣрва много смола, и за това като горѣтъ кѣсовѣтъ или са слѣпывать, набивать заедно, тѣй що за да поддържамы горѣніето имъ трѣба да ги разчупвамы.

Сухытъ, напротивъ, кога горѣтъ са разчупватъ, разбивать на дребны кѣсовѣ, за туй сѣ по-удобны за домашно употребеніе. Въ много страны тѣзи въглища вече отколѣ зехъ да ги употребяватъ за наленіето на событъ и на огнищата.

Было е врѣме когато ученытъ сѣ са препирали върху въпроса за происхожденіето на камъннытъ въглища. По днесъ вече никой не са съмнѣва че камъннытъ въглища, както са каза, сѣ образувани отъ допотопната растителность; за да додемъ на туй убѣжденіе, за да са увѣримъ, достаточно е по нѣкога да ги прегледамы по-внимателно. Въ самата работа въ тѣхъ ный намѣрвамы отпечатки отъ листѣ, вѣтвы и мѣхове, а по нѣкога даже цѣлы дървесны дѣнери, пазящы еще всичкы подробности на деликатото си расположеніе.

На едно мѣсто въ Франца, намѣрили напримѣръ, при раскопаваніето на камънны въглища, цѣлы десетъ стиснѣты, единъ до другы дървесны дѣнери. Тѣзи остаткы отъ чудесны древности, които ни расказватъ за старытъ възрасти на земята сѣ тѣй непожтнато опазены што сѣ по-мощта имъ, ный можемъ да опишемъ исторіята на опѣзи

растенія които сжгы произвели, хемъ съ сжщата точность, съ която днесъ може да са опиши исторіята на растеніята, които гледамы да растжтъ прѣдъ очытъ ни. Най-любопытното слѣдствие, което ни дава изучаваніето на тѣзи страны е че въ никою часть отъ сегашный свѣтъ не сж намѣрвать растенія точно приличны на тѣзи, които сж са намѣрвали едно врѣме на земята и были преобърнжты въ купове на въглища.

Предирваніята на ученытъ хора сж донели тѣзи заключенія: въ онызи врѣмена когато са е складалъ камънный въгленъ на земята е была растителность, съвсѣмъ по друга отъ тѣзи която сжществувала днесъ, и второ, че като тѣзи растенія сж были все таквызъ, които са нуждажтъ отъ по-голъма топлина, то въ тѣхъ врѣмена климатътъ е былъ други, а именно по-горѣщъ. Растеніята, които сж живѣели тогызъ, сж были повечето *папратници* (*fougères*). Този видъ дръвета, приличны на финиковытъ, състояли отъ голѣмы дънери безъ много гранкы, обкытены на върха съ хвандацы отъ гыздаво напластены листьета.

Малко, съвсѣмъ малко приличны на тѣзи папратници са намѣрвать въ мѣстата близо до екуатора, а именно въ островытъ на по-топлытъ морета. И тѣй нищо не може да ни даде едно какво-годѣ понятие за раскошната растителность на онызи отдалеченны врѣмена, растителность, която заровена отъ различнытъ промѣны на земята, поядана отъ въкове и преобърнжта на смолянъ въгленъ, образува сега въ вжтрѣшноститѣ на почвата огромны дѣгло-вища отъ каменны въглища.

Но таквызъ папратници намѣрвать са само въ старытъ отколышны въглища, въ тѣзи които иматъ по-прѣсно, по-ново происхождение намѣрвать са также диркы отъ нынѣ растящытъ дръвета и трѣвы. Человѣкъ не е живѣлъ въ туй врѣме, когато папратници са расли, както нашитѣ букове и дѣбове, ще са каже че никой не гы е сѣкалъ, никой не гы е горилъ; а тѣ си са расли силно, гжсто; и като са израстяли падали са на земята; а по този начинъ като са изгнивали образували цѣлы растителны пластове, които са засипвали отъ пѣськъ и зѣмя. А като прилежали тамъ хыледы години, днесъ нынѣ гы видимъ да ни са явяватъ въ видѣ на камъины въглища.

Сега, като ви казахъ вкратко каквы нѣща сѣ и какъ сѣ станѣли каменнитъ въглища, да минемъ на пачина, по който са копаѣтъ изъ земята, по който става разработваніето имъ.

III.

Разработваніето и добываніето на каменнитъ въглища твърдѣ рѣдко става на открито небе, защото рѣдко са случва щото пластътъ да излѣзе на отворено, на повърхнината земя. Обыкновенно лѣгловищата му сѣ разложены на дълбоко и за да са стигне до тѣхъ, трѣба да са копае подъ земята стотина аршина. При разработваніето на каменнитъ въглища правѣтъ сѣщото, което и при разработваніето на всѣка друга руда, т. е. пайнапредъ, захващатъ да правѣтъ предирки, да ли са намѣрва на еди-кое си мѣсто пластъ въглища, и колко е дебели този пластъ. Заради туй сѣ свредловидны орждія ископаѣтъ една, или нѣколко *дупки*. Това пробываніе въ земята е почти сѣщото, каквото пробываніето въ дървото, сѣ тѣзи само разлика, че свредловитото орждіе, като са забыва въ земята, измѣква отъ нея минералны купове. Когато са увѣрѣтъ за намѣрваніето на търсенитъ въглища, и че трѣба да са започене работа, то ископаватъ единъ широкъ четвероуголенъ кладѣнницъ — а отъ него на всички страны подземны пѣтеки и стайчки, въ които сѣ започева добываніето на въглищата, сѣ рѣчна работа, сѣ мотыки и допаты. Въглищата, начупены на малкъ кѣсове, турѣтъ ги на колѣа, които сѣ наричатъ *горны кучета*, и тѣй натуряны въ тѣхъ, или пакъ на голѣмы кохы изнасятъ са изъ кладѣнца на вѣнъ сѣ еки въжѣя. Тѣзи въжѣя са докарватъ въ движеніе отъ рѣчны или конскы вртена, направены при входа на кладѣнца. —

Въ тѣзи кохы много пѣти изваждатъ на вѣнъ изъ кладѣнца и работницѣтъ. Нѣма да расправлямъ на дълго колко сѣ тежки тѣзи подземны работы, ще кажѣ само че въ каменно-въгленнитъ рудинцы при опасноститъ да бѣждѣтъ залѣны сѣ вода, или засыпаны сѣ нѣкои грѣмады отъ отваленны камъны, за работницѣтъ са явява еще една, — опасността да пострадватъ отъ избухваніето на тѣй наричанный *горный вздохъ* или *газъ*, извѣстенъ подъ име въглеродистъ водородъ (*hydrogène carboné*). Този газъ

пламъа отведнѣждѣ, щомѣ като го достѣгне малко огнѣи и причинява подземнѣи пожарѣи нѣкога и прѣснованіе, отѣ което почти неминуемо погынватѣ всичкы работницы.

Този газѣ е сѣщѣи който излазя кога разбѣркате сѣ една прѣчка почернѣлый торѣи въ дѣното на нѣкой проконѣи (лагѣи). Вый виждате че на повѣрхнината на водата която са е застояла тамѣи искачатѣ голѣмкы мѣхурчета. А като приближите до тѣхѣи едно овито кѣсче книга запаляно на една край, едно слабо пѣкваніе ще са чуе и сѣвѣстѣи малкѣ свѣтлинѣи, добрѣи гледана въ тѣмното ще са появи. Трѣба да знайте че туй вещество влѣзва въ сѣстава на газа, който гледате сега въ по-голѣмѣи градища да гори нощѣи по улицѣи. Но при тѣзи заслуга, каквы нещастія ни прави този вѣглеродистѣи водородѣи ?

Толкозѣи много става той отѣ каменныѣи вѣглища щото по нѣкога цѣла стайчка са испѣлня сѣ него. Съединенѣи въ въздуха този газѣи образува грѣмящѣи газѣи, тѣи що токо като нѣкой работникѣи смѣи не благоразумно да са приближи до туй страшно вещество, което по нищо не са познава, защото нито мириши нито са види и ако носи свѣщѣи или фенерѣи на рѣка, ето ти че едно ужасно раскѣртваніе са случава, планината са растрѣсва отѣ основата си, стѣнѣи на стаята са срутватѣи, и цѣлы стотины работницы загынватѣи въ дълбочины, дѣто повечето пѣти никаква помощ е невѣзможна. Впрочемѣи да не помислите че днесѣи работницыѣи сѣи все-тѣи изложени на таквыѣи опасности. Не! единѣи ученѣи мѣжѣи е направилѣи едно изобрѣтение; предпазителна ламба, което почти е отстранило тѣзи бѣда. Този мѣжѣи е направилѣи на челоувѣчеството голѣма заслуга, като е отѣрвалѣи отѣ една толкозѣи очевидѣи стна смѣрть безбройно число работницы. Той е Англичанинѣи Дави — знаменитѣи химистѣи въ нашѣи вѣкѣи.

Най-значителното количество на каменны вѣглища са разработва въ Съединениното Кралевство — Великѣи-Британія, дѣто всѣка година излѣзва за една сума отѣ около 400 милиона гроша; а въ распродавката му на горѣи на доло тѣзи сума става три пѣти по-голѣма. Тамѣи има 37 корыта за каменны вѣглища, разработваніето на които са извършва отѣ 350,000. Рудницыѣи въ Англія за каменны вѣглища вѣзлазѣи на 3,260. Ако земемѣи въ видѣи насе-

леніето на тѣзи страна и прие́мъ че всѣ́къ работникъ е на чело на челядь отъ 5 души, то излѣзва че осмата часть отъ англійското населеніе живѣе отъ каменно-въгленната промышленность. И днесъ когато въглищата показяхъ знакъ че са на свършване, Англичаныгъ сѣ са завѣяли и замаяли що ще правѣтъ. Въ Франца и Америка тоже вадѣтъ грѣмодно количество, въ Русія захваняхъ да го разработватъ не отколѣ. Най-много са намѣрва той въ Уралъ и Кавказъ.

Нашето отечество, което е богато съ множество полезны минерали, има также и много каменны въглища. Богато е то — ный обаче не смы обогатены съ потребнытъ знанія и умѣнія та да можемъ да са ползуваны отъ богатствата му. Невѣжеството ни придружено съ вкоренены предразсѣдцы е за чудо въ тѣзи отношенія!

Всичкы са оплакваны че смы сиромаси, че тежки времена настанѣли, че берекетъ нѣма и тѣмъ подобны. Но единъ отъ насъ погрыже ли са за премахваніето на тѣзи сиромашія? Единъ отъ насъ потърси ли средство което води къмъ обогатяване и добродетелина? Земята ни е пълна съ минералны богатства, но единъ отъ насъ потрудилъ ли са е да са ползува нѣщо отъ тѣхъ? — Чужденцы, отъ далечно мѣсто хора, които за да спечелѣтъ обрътатъ цѣль свѣтъ, додохъ въ нашата земя, раскопахъ я и захваняхъ да са ползуватъ отъ нейнытъ богатства. Тѣ намѣрихъ най-добрытъ каменны въглища, и отъ тѣхъ има да печелѣтъ огромны количества — чудны пары! А ный? Съ свѣты рѣцѣ, ный еще чакамы, еще са оплакваны отъ доштитъ времена и орисницы. А съ този си умъ не ще са сѣтимъ била какъ ще доди едно време, и то не е далечъ, когато ще можемъ най-добръ да послужимъ като работницы на тѣзи чужденцы, да имъ копаемъ нашитъ си богатства за насѣшный хлѣбъ и толкозь.

По-напредъ ви поменяхъ че каменныгъ въглища правѣтъ голѣмы заслугы на жителитъ по онѣзи мѣста, дѣто хората нѣматъ що да горѣтъ. Но освѣнь дѣто служѣтъ като топливо тѣ привасѣтъ и голѣма заслуга на освѣтителны средства. Отъ тѣхъ въ фабрикытъ добиватъ единъ газъ, който прекарватъ презъ трѣбки въ фенери, освѣтѣяватъ улицыгъ, къщята, маазыгъ, зрѣлищата и пр.

Преди да свърша расказа си за камъннитъ въглища, азъ трѣба да ви поменѣ нѣщо и за другитъ три вида — антрацитъ, лигнитъ и торфъ. — *Антрацитътъ* са намѣрва въ най-старитъ земи. Той е повече набитъ, повече коравъ отъ каменъ въгленъ, запала са трудно, на една голѣма топлина, но като ся запали единъ цѣтъ, гори силно и жарко. Той почти не заключава въ себе си смола, а съставатъ му е смѣсъ съ камъннитъ въглища.

Лигнитътъ са отличава отъ другитъ по туй че той е отъ най-младо происхождение, а и отъ това въ него дъркы отъ растителны вѣщества са забѣлжватъ еще повече, защото въ него тѣ несполучили, тѣй да кажа, да са преработѣтъ, да земѣтъ други видъ. Повечето пѣти разрабѣтаніето му става подъ открито небе, за то излѣзва и по евтинъ отъ въглищата, но достоинството му е долно, и именно при горѣніето дава твърдѣ слаба топлина.

Торфътъ по происхождението си и свойствата си много прилича на камъннъ въгленъ, а особит о на лигнита. Отъ лигнита той са отличава само поради туй, защото са прави отъ гниеніето на трѣвитъ повечето блатнитъ, когато лигнита става повечето отъ гниеніето на дървенитъ дѣнеры. Често въ торфа можемъ еще лесно да распознаемъ всички трѣвы и гранкы, които сѣ влѣзли въ състава му. Обыкновенно бива лекъ, земистъ, а цвѣтътъ му е тъмно-сивъ. Гори различно ту съ свѣтливъ и ясенъ пламъкъ, ту загорѣва съ трудъ и дава много пепель. По происхождението си торфътъ бива два вида старый, заровенъ въ земята на доста дълбоко подъ пластове на пѣсѣка и варовита земя, и младый, който са прави сега, въ нашето време повече около блатиститъ мѣста.

Първый бива размѣсенъ съ морскы раковины, което служи за ясно доказателство че е станѣлъ отъ разложеніето на морскитъ трѣвы и което ще каже че на онуй мѣсто, дѣто са намѣрва, кога да е, было е морско дѣно. Той е плѣтенъ и съ цвѣтътъ тъмно-сивъ.

Блатистый торфъ — новый — става, както са разбира отъ името му, дѣто е было или даже е еще блатъ; за това най-често са намѣрва отгорѣ на земната повърхнина. Той има по-голѣма или по-малка плѣтностъ. Последниятъ

вѣроятно наголѣмѣва, колкото по на дълбоко лежи пласть-ть на торфа. Торфѣтъ на нѣкои мѣста продължава да си става постоянно, тѣй що може да съставя, подобно на лѣсоветѣ, непрѣсѣкванъ источникъ отъ доходы. Ако торфѣтъ са намѣрва на сухо мѣсто, то го добивать твърдѣ лесно, като го ископавать съ лопаты на четвероужглыны кжсове, като кирпичы; ако ли е подъ вода въ блата по-старавать са по-напрѣдъ да я прѣмахнѣтъ, като ископавѣтъ прокопы, и отъ тамъ го вадѣтъ съ лопаты, които сж направены съ дългы дръжки.

Като го извадѣтъ отъ дѣто са намѣрва торфѣтъ пресушавать го на открытъ въздухъ и подирь това или на-право го горѣтъ или по напредъ го прекарватъ презъ стискало (менгеме), т. е. стисватъ го, за да му умалѣтъ объема. А туй са върши съ нарочна за тази работа из-намѣренна машина. Добрыйтъ торфъ може да са употрѣ-бѣва за много хубаво топливо. Въ Европа торфѣтъ са намѣрва болъ-болъ въ Холандія; той ще са намѣрва так-же и на нѣкой мѣста по нашето отечество по кому ли е притрѣбалъ да го търси?

Да съкратѣмъ расказа си:

Най-напредъ ви казахъ че всички тѣла които са на-мѣрватъ на земята и подъ нея сж съставены отъ 15 про-сты тѣла или элементы. Послѣ ви бѣлѣжихъ че въглеро-да е едно отъ тѣзи прости тѣла, което влѣзва въ съста-ва на повечето вещества — камнѣе, земли, растенія и дръ-вета. Каменныѣ въглища, помните, сж въглеродъ но не твърдѣ чистѣ. Тѣ сж станѣли отъ дръвета и растенія как-то и другыѣ въглища, съ тѣзи разлика че за каменныѣ дръвета-та не сж горены на огнь, но зарынѣты поради нѣкои си причины въ дълбочиныѣ на земята, тѣ сж са обрѣнѣли на таквызъ. Видѣхте каква е потрѣбата на ка-менныѣ въглища въ онѣзи страны дѣто нѣма дръвѣя; по недѣйте забравѣ че туй зло са е надвѣсило и надъ на-шитѣ главы.

Колкото лѣсове и горы имамы ный имъ не знаемъ цѣната — съчемъ ги и кога трѣба и кога не. Не ны и-дѣтъ поне на умъ голѣмыѣ загубы, които ны докарва тѣзи наша постыпка. Не знаемъ че ако отивамы тѣй ще доде време за клечка дръвце да са превивамы. Оставямы

на страна загубитъ отъ кѣмъ здравіето — които не сѣ
по-малко за презираніе. *С. С. Бобчевъ.*

Ю В Е Н А Л Ъ.

РИМСКИЙ САТИРИКЪ.

I.

Въ исторіяхъ на чловѣчеството често ся срѣщатъ едни, тѣй наричаны, мрачны эпохи, когато заправджѣ има твърдѣ малко, за да не кажемъ че нѣма никакво, мѣсто, когато честныйтъ и живый чловѣкъ ся счита едвѣмъ ли не прѣстѣжникъ, или въ по-малкъ мѣрѣ той ся провъзгласява съвсѣмъ неправедно за чловѣкъ безпокойнъ и положително вредителенъ за общественый поредѣкъ.

Таквызъ эпохи най-често ся явяватъ на двата прѣдѣла на историческийтъ животъ на народытъ, прѣди наставаніето на эпохѣтъ за процѣтваніето на тозъ народъ, и подиръ неѣж, тоестъ при наставаніе на прѣцѣтваніето на този народъ.

Въ първыйтъ случай, този правственъ застой, който ся озлоблява противу животътъ и правджѣ, намѣрва си подпоркѣтъ въ гражданскѣтъ и умственѣ незрѣлость на народа; и той, а най-вече при неблагопріятны условія за народното развитіе, продължава ся по нѣкога цѣлы столѣтія, и въ тѣзи дългы эпохи чловѣцы които сѣ съ талантъ или загиватъ правственно или ся съниватъ физически.

Въ таквызи врѣмена положеніето на чловѣцы които сѣ по-зрѣлы умственно и нравственно, быва твърдѣ печално и тѣжно. На благороднытъ си стремленія тѣ намѣрватъ малкъ отзывъ въ обществото; прѣслѣдвани ту съ прѣзрѣніе, ту съ подозрѣнія, тѣ губятъ бесплодно по-голѣмѣтъ часть отъ силытъ си подѣ прѣстунството на чловѣцы умственно и нравственно незрѣлы. Но тѣжовнытъ размисли на тѣзи чловѣцы ставатъ колко-годѣ помѣренны, когато могатъ да примыслятъ, че тѣ живѣятъ

въ единъ епохъ прѣходнѣ, еще и това че въ народътъ имѣна достаточны умственны и нравственны силы, ако и за-таены до врѣме, но необходими за това, щото най-послѣ да достигнѣтъ зрѣлость и едно по-добро бытіе.

Всякога и всѣду, а най-вече въ таквоя прѣходно врѣме, тѣзи които всякога вѣрватъ напредъ отъ народа често сѣ ся обращали къмъ литературѣтъ, и въ неѣ сѣ наченвали да ся чуѣтъ живы гласове, проникнѣты съ пла-мениѣ любовъ къмъ правдѣтъ и доброто, съ неподкупно доброжелателство къмъ роднѣтъ странѣ. Тѣзи любовъ, споредъ израженіето на поета, писателѣтъ често іѣ про-повѣдва « съ студеното слово на отричаніето. » То е —

Таъ любовъ коятъ добрыѣ слави

А злодѣитѣ, глушцыѣ дави.

Всякога обаче и въ всякой случай, безусловныйтъ пессимизмъ въ таквоя прѣходно врѣме, което прѣдставя историческийтъ исходъ къмъ по-доброто, е явеніе ненор-мално, болѣзнено.

Но хыляды пѣтя по-печалны и по-мрачны сѣ эпохы-тѣ на нравственныйтъ застой, които ся явяватъ на дру-гойтъ противоположный край на живота на народа, и об-крайчатъ съ себе си неговѣтъ исторіѣ. Тогаъ отъ ве-ликѣтъ порѣ на минѣлото оставатъ само единѣтъ въспо-минанія, настоящето е несносно тежко и нѣма вече ни-какѣвъ исходъ къмъ едно по-добро бѣдуще. Ужасна е участъта на онѣзи съ възвишенъ и благороденъ умъ лю-дѣ, на които е сѣдено да живѣѣтъ въ таквоя безотрадно врѣме. Тѣ дълбоко осѣщатъ всичкийтъ ужасъ и всичкѣ-тъ безисходносѣ на положеніето на туй общество, на което и тѣ самы принадлежатъ, и туй прави личностѣтъ на таквизито люде вѣлно трагическѣ. Литературата и въ тоъ случай прѣдставя за благородный челоувѣкъ най-до-брыѣтъ ако и не най-десныѣтъ сферѣ за дѣятельность, и ето защо, по нѣкога, въ мрачныѣтъ историческѣ епохѣ, еди-ноко свѣти името на писатель, който нѣма нищо общо съ мъртътъ отъ който е былъ обыкленъ.

Въ таквоя безотрадно врѣме было сѣдено на Юве-нала да живѣе. То было най-мрачната пора отъ епохѣтъ на римскыѣтъ цесари. Въ исторіѣтъ нѣма другъ примѣръ отъ едно таквоя страшно паданіе на единъ цѣлъ народъ,

който прѣживѣлъ единъ отъ най-блескавитѣ эпохи на чело-
вѣческото величіе. Безкрайныйтъ редъ отъ наказанія,
сръдъ бескрайны оргіи; легіоны рабы и заточены, — цен-
туріоны, готовы да продаждѣтъ всякому римскѣтъ коронѣ,
— ковладницы и шіоны, които тлѣстѣли на счетъ на
своигѣ жертвы: его какво видѣлъ поетѣтъ въ тѣзи годи-
ны на живота си, когато налитатъ на душѣтъ на чело-
вѣка първытъ впечатлѣнія.

За жалость, намъ е почти не извѣстенъ животътъ на
Ювенала. Ный напусто бы търсили у древнитѣ писатели
пълнѣ и вѣрнѣ характеристикѣ на този писатель. Тогазъ
еще не разбирали значеніега на исторіѣтъ на литерату-
рѣтъ; тѣ не обрашали почти никакво вниманіе на лично-
стѣтъ на писателитѣ. Има едно старо животоописаніе на
Ювенала, което е пълно съ нахъсаны, заплетены и невѣр-
ны бѣлѣжки, тѣй щото твърдѣ е мѣчно да ся памѣри въ
тѣхъ историческата правда. Но пакъ нравственната ли-
чностъ на Ювенала ся отражава твърдѣ ярко въ неговитѣ
сатиры; той вѣдно оправдава на себе си Лессинговитѣ
думы, че животътъ на поета сѣ неговитѣ творенія.

Ювеналъ ся родилъ при Императора Клавдія (въ 42
л. по Р. Х.) въ Аквинумъ, малѣкъ градецъ въ Кампаніѣ
и былъ сынъ или храненикъ на единъ богатъ отпущенъ
робъ. До половинѣтъ на живота си той ся упражнявалъ
въ декламациѣ, и тѣя е която му е поврѣдила не малко
въ литературнитѣ му трудове.

Декламациѣтъ сѣставяли, а най-вече въ періодътъ на
имперіѣтъ, главныйтъ прѣдметъ въ римското възпитаніе.
Наставникътъ, или риторътъ, обыкновено прѣдлагалъ на
ученицитѣ си темѣ за съчиненіе. Тѣзи темы повечето ся
отличавали съ твърдѣ страненъ характеръ и нѣмали нищо
общо съ свѣтътъ който окружавалъ ученицитѣ: задавали
напримѣръ, да напишѣтъ слово каквото бы казалъ нѣкой
магъ или жрецъ во врѣме на чумѣ, слово на пиратъ къмъ
корабницѣтъ на уловеныйтъ отъ него корабъ и дрѣ. Та-
кѣжзито темѣ младыйтъ чело-вѣкъ трѣбало да ѣк изложи съ
най-цвѣтистъ слогъ, съсѣ всичкитѣ възможны и даже не-
възможны риторскы украшенія. И тѣй Римлянинътъ отъ
най-ранний възрастъ привыквалъ къмъ падуто, не есте-
ственно слово, и ето една отъ главнытъ причини на туй

непріятно риторство, съ което сж проникнхты произведеніята даже на най-добрыѣ римскы писатели отъ тѣзи эпохъ.

Ювеналъ прѣминулъ отъ безжизненныѣ декламациі кѣмъ живѣтъ сатиръ въ туй врѣме, когато другыѣ често свършатъ литературнѣ си дѣятелность. Въ тѣзь поръ той вече былъ прѣживѣлъ нѣколко царствованія, — прѣживѣлъ Клавдія, Нерона, видѣлъ кървавѣтъ усобицѣ за властѣтъ между Галбѣ, Отона и Вителія. Най-послѣ Римъ поотдѣхналъ малко въ правленіето на първыѣ Флавіевцы, Веспасіана и Тита, но сякашъ че за това, за да почувствува еще повече всичкыѣтъ ужасъ на деспотизма, когато ся явилъ на римскый прѣстолъ Домиціанъ.

Домиціанъ е една отъ най-чудовищныѣ личности даже и между римскыѣтъ цесари. Той былъ челоуѣкъ твърдѣ властолюбивъ, твърдѣ даровитъ и твърдѣ тщеславенъ, свирѣпъ, но скритенъ, койго умѣялъ до врѣме да затаява злобѣтъ си, и въ сжщото врѣме твърдѣ страхливъ. Изобщо той много напомнева съ себе си Тиверія; отъ това и не токо тѣи Тиберіевитѣ мемуари съставяли обычното четеніе на Домеціана. Подобно на Тиверія и Нерона, той не извадилъ на лице жестокостѣтъ си отведнѣжъ. Всичкы тѣзи цесари изнай-напрѣдъ сякашъ че ся вгледвали въ това, що ги окружавало, и за туй първыѣ години на тѣхното правленіе минували тихо, мирно и даже не безславно. Но не ся минували двѣ три години, и тѣ захващали да свирѣпствувать. Въ този фактъ безъ друго ще да ся крые историческа причина. Нѣма сумнѣніе, че всичкы тѣзи люде, свирѣпы вече по природѣтъ си, развалены отъ лстыніе и отъ възпитаніето, твърдѣ скоро ся убѣждавали въ това, че тѣхныѣтъ народъ не е друго освѣнъ нѣма сганъ раби, готови да прѣносватъ търпѣливо и равнодушно и най-необузданныѣтъ произволъ.

Азъ намѣрвамъ дълбоко вѣрнѣ слѣдующѣтъ, инакъ твърдѣ обыкновеннѣ, заблѣжкѣ на Гиббона за римскѣтъ монархіѣ. Правителственната власть, казува знаменитыѣтъ англійскый историкъ, съ тѣзи элементы, които сж влѣзли въ съставъ на римскыйтъ принципатъ, може да вземе колосалны, ужасающы размѣры, ако бы въ самото общество да нѣма достаточны нравственны срѣдства за нейното о-

граниченіе. Ето защо епохытъ на страшныйтъ деспотизмъ въ сѣщото врѣме сѣ эпохы на дълбоко нравственно паданіе на цѣлый народъ. Клавдій, Неронъ и Домиціанъ, които ожесточили душкѣ на Ювенала, прѣпълнили ѣхъ съ сатирѣ и злобѣ, были прѣмъ, най-логическый и необходимъ результатъ на вѣка си. Инакъ прокураторитѣ, т. е. губернаторитѣ на римскыѣ провинціи, като прѣподавали Домиціановыѣ порѣчки, не бы могли да наченватъ циркуляритѣ си съ думыѣ: « Богъ и властелинъ нашъ повелѣва така. » Домиціанъ, както е извѣстно, недочакалъ подиръ смъртыѣ си да стане Богъ; той еще при животъ тържественно ся обявилъ Богъ, и сенатътъ и народътъ раболопно ся прѣклонили на този новъ за челоуѣка тигулъ.

Римскыйтъ богъ наченѣлъ политическѣтъ си каріерѣ отъ това, че привлѣклъ на своѣхъ странѣ сганѣтъ и войскѣтъ. Той твърдѣ лесно достигѣлъ тѣзи си цѣль съ това, че забавлявалъ народътъ съ великолѣпны зрѣлища (въ циркѣтъ и въ амфитеатрѣтъ) и съ раздаваніето на хлѣбъ даромъ, еще и като увеличилъ заплатѣтъ на войскѣтъ. Таквазъ была обыкновенната политика на цесаритѣ.

Подиръ това послѣдвали непрѣкъснаны наказанія. Между другого, въ това врѣме богатството често бывало единственната вина на челоуѣка. Богатыѣ людѣ често бывали обвиняваны за оскръбленіе на величеството или въ какво да е друго не бывало прѣстѣпленіе, и извеждамы на наказаніе само за това, щото съ тѣхныѣ пары да ся покрыѣтъ разпоскыѣ за увеселеніята на народа. Една значителна часть отъ конфискуваный имотъ ся давала обыкновенно на ковладницыѣ, и туй было най-доброто срѣдство да подостри тѣхнѣтъ дѣятельность и усердіе.

А най-вече въ послѣдныѣ години на петнадесето годишното си царуваніе Домиціанъ свирѣпствовалъ съ такъ възъ оскръбителнѣ за челоуѣчеството жестокость, щото и сега не може нѣкой безъ отвращеніе и ужасъ да чете страшнѣтъ повѣсть на неговото управление. Нѣколко слабы опытанія да освободятъ Римъ отъ този тиранъ не направили друго освѣтъ дѣто увеличили бройтъ на жертвыѣтъ и наказаніята. Тежко врѣме было!

Въ тѣзи порѣ Ювеналъ наченѣлъ да пише сатиры. Той былъ минѣлъ четырдесятѣтъ години, и отъ това вече

ся видѣло, че произведеніята му не служили като израженіе на минутенъ момчешкый порывъ: това было негодованіе на пълно зрѣлъ чловѣкъ, неволно проявленіе на гнѣвъ, който накупѣлъ въ душѣтъ на поета прѣзъ дѣлгитъ години на отчаяніето.

Врѣмето на Домиціяна было, разумѣва ся, не литературно. Въ този страшенъ вѣкъ можали да пишѣтъ безопасно само таквѣзъ поеты, като Марціала и Стація, които не ся срамували да наричатъ Домиціяна великъ чловѣкъ и да ся обращать въ произведеніята си къмъ него съ най-грубо лъстаніе. Можаше, да ся мысли че ако не нравственното чувство, а то простыйтъ литературенъ тактъ трѣбаше да въздържи отъ таквѣзъ еднѣ низость таквѣзъ остроуменъ и първокасенъ писатель, каквото Марціала, но не было тѣй.

И ето, всрѣдъ тѣзи услужливѣ литературѣ, неожидано ся чува благородныйтъ и гнѣвенъ гласъ на Ювенала. Чува ся, обаче, този гласъ отъ най-напрѣдъ не всенародно, а за малцина само нѣкои. Сатирикътъ, разумѣва ся, безъ да ся вверля въ крайнѣ опасность, неможалъ да излизе съ таквѣзъ шибестъ протестъ въ таквѣзъ врѣме, когато безчестнытъ работы водили къмъ почести, а задушевната, патріотическа дума ся считала прѣстъпленіе. Нека припомнимъ тука смъртътъ на благороднытъ историцы: Арулена Рустика и Гереннія Сепеціона, които Домиціанъ заповѣдалъ да ги накажѣтъ по най-ничтожны причинѣ. Въ сѣщото врѣме Епиктетъ и другытъ философы были испждени отъ Римъ, като чловѣцы опасны за общественыйтъ редъ и спокойствіе . . . Така ся нарича по нѣкога на официалный языкъ задушительныйтъ и смрадный застой.

Изнай-напрѣдъ Ювеналъ можалъ, и то тайкомъ, да чете сатирытъ си само прѣдъ пріятели. Но пакъ това прѣдпазваніе не му помогнало. Шпіонытъ, които на Домиціаново врѣме съставляли твърдѣ значителѣтъ часть отъ римското народонаселеніе, обадили, дѣто трѣба, че ся явилъ новъ писатель, съ убѣжденія несъгласны съ видоветъ на правителството, че той пише сатиры и въ еднѣ отъ тѣхъ неуважително ся отзовалъ дори и за Париса. Този Парисъ былъ личность твърдѣ забѣлжителна: той былъ еднѣ отъ най-типическытъ клеветы на Домиціяна, отъ

които зависѣла участъѣж комай на цѣль свѣтъ; а въ сж-щность той былъ пантомимъ, т. е. балетенъ играчь, голѣмъ любимецъ на римскѣж публикѣ и, наедно съ това, человекъ на врѣмето. Той ималъ неограничено вліяніе при дворѣтъ.

Въ едижъ отъ сатирытъ си, именно въ седмижъ (ст. 82 и слѣд.) Ювеналъ извадилъ на лице, както ся вижда, твърдѣ извѣстныйтъ въ Римъ фактъ, че, при съдѣйствіето на Париса, отъ всичко най лесно е да получи нѣкой почетно и доходно мѣсто. Като ся обраща къмъ съврѣменнытъ писатели, поетѣтъ казува, че науесто тѣ ся трупатъ въ прустоветѣ на голѣмщытъ, и съвѣтува ги да си опытатъ честѣж въ прустѣтъ на Париса.

Ювеналъ, както ще видимъ, скѣпо заплатилъ за остротѣжъ си, но трѣба да забѣлѣжимъ, че и играчѣтъ — велможа, когото той задѣялъ, наскоро свършилъ блескавѣжъ си каріерѣж твърдѣ трагически. При всичко друго, римскытъ дамы луды ходѣли за Париса, и въ бройтъ на неговытъ почитателницы най-лично мѣсто държала цесаревата супруга, Домиція. Тя, трѣба да е прострѣла твърдѣ далеко любовѣжъ си къмъ пантомимното искусство, та поради това Домиціанъ ѣж удалечилъ отъ двора си а Париса, въ припадкѣжъ на ревностѣжъ си, го заклалъ на улицѣжъ съ мечъ. Цесарѣтъ заповѣдалъ да накажѣтъ дори и тѣзи, които обсипали съ цвѣтъя туй мѣсто, дѣто загынѣлъ любимыйтъ актеръ.

Но, тази катастрофа ся случила вече по-късно, а въ туй врѣме когато Ювеналъ извадилъ въ сатирахъ си Париса, той былъ еще въ пѣлѣж силѣ, и за туй не е чудно, че поетѣтъ пострадалъ за обличителнѣжъ си думѣ: той былъ заточенъ въ Египетъ.

Най-послѣ и самъ Домиціанъ слѣзълъ отъ сиѣнѣжъ: той загынѣлъ въ едижъ отъ тѣзи придворны революціи, които были тѣй обычаины въ римскѣж имперіѣ. Нѣколко клеветы Домиціановы удушили го въ самыйтъ дворъ. Въ този заговоръ участвовала Домиція и началникѣтъ на преторіанскѣж гвардіѣж Петроній Секундъ.

Римъ изново оживѣлъ и тозѣ пѣтъ вече на довольно дълго врѣме. А тогазѣ вече по-свободно си отдѣхѣли и римскытъ писатели.

Твърдъ е любопытно да слѣди нѣкой на слѣдъ раз-
нытъ проявенія на този вѣстъръ, съ който литературата
поздравила по туй врѣме новѣтъ епохѣ. Безъ сумнѣніе,
тя е била най-хубавата епоха въ Исторіѣтъ на рим-
скійтъ принципатъ: тя захваща отъ Нервѣ, който си
взелъ за съправитель Траяна и ся свършила съ Марка
Аврелія.

Този вѣстъръ не можѣлъ да задуши въ свърѣмен-
ника Ювеналовъ, Тацита, мрачното чувство, при воспомина-
ніето за прѣдиданото тежко врѣме. Ето що писалъ Та-
цитъ послѣ отъ смъртътъ Доміціановѣ:

« Ей, ный наистинѣ прѣдставихмы съ себе си голѣ-
мо доказателство на търпѣніе, и както по-напрѣжній вѣкъ
видѣлъ крайнійтъ прѣдѣлъ на свободѣтъ, тѣй ный видѣх-
мы крайнійтъ прѣдѣлъ на робството, — когато придиркы-
тъ бѣхъ ни отнели възможностьѣ дори и да говоримъ и
да слушаемы. Наедно съ думѣтъ ный бы изгубили и са-
мѣтъ память, само ако да бѣше въ нашѣ власть да за-
бравямы, колкото — да мълчимъ.

« Но сега, продължава благородныйтъ историкъ, бо-
дростьта изпово ся завраща въ насъ. При самото зародя-
ваніе на новийтъ, благодатныйтъ вѣкъ, Нерва умѣи да
съедини това, което испърво ся виждаше като несъединимо
— императорскѣтъ власть и свободѣтъ, а Траянъ отъ
день на день увеличава благоденствіето на царството. Об-
щественното благосъстояніе сега е основано не токо на
едны надежды и желанія, но на твърдъ увѣренность въ
това, че тѣзи желанія ще да ся изпълнятъ. Обаче, спо-
редъ свойството на чловѣческѣтъ слабостъ, лѣкарството
дѣйствува мудро и бавно, нежели немощта, и както тѣ-
лото расте мудро, а разрушава ся бързо, тѣй точно мно-
го е по-лесно да ся задушатъ талантѣ и науката, отъ
колкото да ся извикатъ на животъ. . . . »

Ювеналъ сѣщо тѣй ся ободрилъ. Той, както отъ по-
напрѣдъ, съ тежко чувство на прѣзрѣніе гледа на римско-
то общество, но съ довѣріе ся обраща къмъ новото пра-
вителство. « Всичката надежда и опора на книжевностьѣ,
казва той, сега е въ одного само цесаря. Самъ той въ
туй усилено врѣме е обърналъ вниманіе на тѣжовнытъ
Камены, подиръ това отъ какъ прославенытъ и на вспч-

къ известни наши поети наченѣли да взематъ (на откупъ — кой банѣжъ въ Габѣжъ, а кой пекарѣжъ въ самый Римъ, и гладната муза, като напуснала долинытъ на Агѣниппѣжъ, прѣселила ся въ прустовѣтъ на богаташиѣ. Отраднѣ было на поета да ся обърне къмъ младото поколѣніе съ таквызи думы: «Трудѣте ся, момчета, на васъ сѣ устрѣмены очигѣ на благодушныйѣ императоръ; той вы поощрява къмъ дѣятельность и търси само поводъ да ви сторѣ добро.»

Надеждытъ на Ювенала връзъ новото правителство ся оправдали само отчасти. Траянъ былъ наистинѣжъ, единъ отъ по-добрыѣ цесари, и напълно заслужилъ титулътъ «Optimus», съ което го почели римленыѣ, но той комай всичкото врѣме на царуваніето си прокаралъ въ войны, и постоянно ся стремилъ къмъ увеличеніе на необгжрижтото и безъ това римско царство. Не може да ся отрече, че, наедно съ това, той былъ отличенъ администраторъ, грижилъ ся за възпитаніето на подданныѣ си, уголѣмилъ бройтъ на училищата въ Римъ, натѣкмилъ новѣ общественѣ книжницѣ, но неговото царуваніе не извикало къмъ дѣятельность ни единъ забѣлжителенъ писатель, защото Тацитъ, Ювеналъ, Марціалъ и Квинтилианъ, съзрѣли за литературѣжъ еще въ по-напрѣдныѣжъ епохѣ. Заради туй тѣзи по-напрѣдни дѣатели можали сега открито да излѣзатъ на лице съ тѣзи истыѣ произведенія, за които не тѣй отко-дѣ тѣхъ ги заплашвали тъмница, наказаніе и заточеніе.

Наедно съ свободѣжъ на словото исчезнѣла, както става обычайно това, тайната литература, която, като съставляла запрѣтныѣжъ плодъ, вече съ туй истото и привличала къмъ себе си вниманіето на обществото въ единъ много по-големъ мѣрѣжъ, отъ колкото привилегированата литература, но въ сѣщото врѣме стѣспенѣжъ до най-тѣсны размѣры, които не допущатъ нито свѣтлѣжъ мысль, нито живѣжъ дулѣжъ. За Ювенала, който между това былъ повърнѣлъ отъ заточеніе, сѣщо тѣй ся открила сега възможность да издава на свѣтъ сатыритѣ си. Прѣзъ всичкый що му оставалъ животъ, който, до колкото може да ся върва, прѣминѣлъ спокойно, като живѣлъ всичко осемдесѣтъ години, той непрѣставалъ да ся труди за литературѣжъ и прѣгледвалъ прѣдишныѣ си произведенія, та много и

измѣнявалъ и допълнялъ въ тѣхъ. Той даже не пристигналъ да свърши заключителныйтъ си книжевенъ трудъ : най-последнята, шестнадесетата, сатира на Ювенала е надраска на тъй като на забълъжки само, и която безъ сумнѣние, съ време трѣбала да получи повече изящнж и правилнж формж.

Но пакъ не можемъ да не забълъжимъ, че послѣднитѣ произведенія на Ювенала, като ся начене отъ дванадесетѣтъ сатирж, носятъ на себе си дири отъ уморяваніе и отъ нѣкаквж си вялость. Види ся, че въ поета исчезнѣла прѣдшната му енергія и впечатлительность. Многословіето въ тѣзи сатири обличава въ писателя человекъ отъ прѣклонны години ; отъ другж странж не само спокойныйтъ и умѣренный, но и завянжлытъ тонъ на тѣзи сатиры ся обяснява съ това, че тѣ сж писаны въ таквоя време, когато душата на поета вече не ся раздражавала съ постоянны оргіи на цесарскѣтъ власть. Нѣма сумнѣние, че за най-хубавытъ си произведеній, тоестъ за началнытъ си сатиры, Ювеналъ е обвезанъ Домиціану : тѣзи сатиры, които ся сложили подъ прѣшното впечатлѣніе на неговътъ деспотизмъ, отличаваъ ся съ необыкновеннж силж.

(Следи)

К у к у м ѣ в к а т а.

—о—

Повърхностнытъ наблюденія повечето пѣти ни даваъ погрѣшени мысли за предметытъ. Ако сѣдимъ за предметытъ само отъ първы погледъ — ный много пѣти ще имамы не добры и не точны понятія за тѣхъ, много пѣти хубавата кора крые подъ себе не хубава вещь, както много пѣти грозната кора крые най-добрата и най-полезната вещь.

Хората сж сѣдили за животнытъ повечето отъ първы погледъ ; хубаво ли е было едно животно на гледъ, тѣ сж пресѣждали че то е и добро и полезно ; грозно ли е было то, когато сж го гледали тѣ отгорѣ-отгорѣ, тѣ го

наричали вредително, не добро. Тукъ е кореня на повечето предрасъдъци, върху, които и да било предмети. Тукъ е кореня дѣто за много отъ животнѣтъ ный имамы погрѣшени мысли. —

На днешното време работата не е тъй: Днешната наука не приема нищо, което тя не е испытала и доказала добръ. Едно общо распространено мнѣние за който и да былъ предметъ, тя го не приема никога, преди да го претегли съ своитъ кѣпони на опыта и на предирваніето. Тѣй напримѣръ, додѣто хората казватъ че таралештъ, къртътъ, прилѣптъ и др. сѣж безполезны, вредителны животны, науката е предирила и гы има за полезны и добры. Участиа на кукумѣвката не е была по друга.

До колкото знаѣтъ почти во всичкѣтъ мѣста на нашето отечество, кукумѣвката са гледа като едно омразно, грозно и причиняюще огромны повреди птиче. Злочеста и трижъ клета е онѣзи кѣща, казватъ нашитъ, дѣто кукумѣвката подаде своитъ кукумѣканія; тя ще запустѣе, казватъ едны; смъртъ ще има въ тѣзи кѣща, думать други. И грозното туй за тѣхъ птиче гони са съ пѣртове и са не оставя на мира. —

Мыслихъ да има нѣкои преданія за туй птиче, но азъ не знамъ нищо.

Предрасъдѣцѣтъ сѣж имали таквозъ вліяніе върху духоветъ щото и най-добрытъ пріятели на кукумѣвката не можѣтъ да напишѣтъ повечко нѣщо за нея, безъ да пропуснѣтъ нѣкои обидны думы. Тѣ приличать на онзи Атинянинъ, който подписа изгонваніето на Аристидъ защото му бѣше дотѣгнѣло да слуша че го наричатъ *праведенъ*. Ако кукумѣвкѣтъ, както гы мѣмри Одубонъ, знаменитъ американскы натуралистъ, инатъ малко естественна хубость, ако главата имъ е голѣма, движеніята дебелашкы, тѣлото тешко и непріятно, нека отдадемъ справедливость на тѣхнѣтъ правственны качества, които сѣж твърдѣ за сраженіе съ тѣзи на много птицы, що ны веселѣтъ съ хубавината си и сладкото си пѣшеніе. Тѣй, пиши за кукумѣвката едно періодическо списаніе на френскы языкъ, отъ което за любопытство на читателитъ на Читалище ный извлечамы должѣтъ бѣлѣжки за туй често неправедно обидано птиче.

Перушината на кукумъвката е мека, свилоподобна ; лѣтеніето ѝ — леко и лесно, по малко бързо ; и благодареніе на свияный мѣхъ по крылытъ ѝ то става безъ шумъ.

Виждадо са е, а това го свидѣтельствува единъ уважаемъ владыка отъ Англиканската черкова, докторъ Станлей-Норвичъ, писателъ на едно твореніе : *Птицы въ Велика-Британія*. Виждадо са е какъ една кукумъвка всѣка нощъ носила храна-дивъчъ на малкото си кукумъвче, което бѣше хванато и затворено въ кафесъ. И какъ ? това похвално качество на кукумъвката, не е ли да расплачи ученика отъ нѣкой пансіонъ, който въ недѣлята веднѣжъ пріима едно посѣщеніе отъ своитѣ родители, придружено съ нѣкои сладки нѣща ?

Кукумъвката, която е бивала толкозь обиждана и до днесъ е още типъ на съпружеска любовь. Погледнете какъ мѣжката са навожда надъ своята другарка, и заблѣжете обходата на тѣзи любезна двойка. Никога препирня по между тѣхъ ; тѣ са приближаватъ и си кацватъ, колкото е възможно една до друга и мълчаливо са наслаждаватъ съ нощната тъмнина, ако луната не грѣе връхъ старата звонарница постаната съ бръшлянъ ; тѣ здрависватъ една слѣдъ друга нощната звезда съ своитѣ гласове, които наистина не сѣ мелодически, но сѣ израженіе на една нѣжна и взаимна привързанность. —

Предвидливостъта и спистовностьта сѣ всѣкы-дневнытъ добродѣтели на кукумъвката. И за двѣтъ тя е типъ съвършенъ. Единъ естествоиспытателъ бѣше заблѣжилъ че тѣзи птицы сѣ толкозь грыжатъ за набавяніе храна на своитѣ малки, щото ако нѣкой живѣеше близо до гнѣздата имъ, то можеше да си зема отъ тамъ доста едры късове, като зайчета и др. И подиръ отгледваніето на своитѣ малки, тѣхный обычай са не промѣнява, хранопазилщето имъ което са намѣрва въ пукнѣтинитѣ на скалытъ или въ дѣнеритѣ на дръвѣта е вынѣжы добръ изпълнено. А това не е ли белѣгъ, знакъ, доказателство на една разумна икономія. — Кукумъвката прави нѣщо повече : тя промысля и за утрѣ, и туря на страна въ едно затулено скривалище остаткытъ отъ яденіето си. Не е ли прочее доста напредѣла въ идеята за прикѣтваніето ?

Колкото за полезността на кукумъвката като опустошителка на пълхове и мышкы, тя е припозната отъ цълъ свѣтъ. Въ много мѣста по Европа нападванытъ много пѣти поля и нивы отъ горскытъ мышкы сѣ бывали освободяваны съ оржията на кукумъвкытъ. Заблѣжвано е много пѣти че когато женската има малкы тя на всѣкы десетъ минути носи по една мышка въ гнѣздото си. А за да си съставимъ едно понятіе за числото на тѣзи животны истребваны отъ кукумъвката доста е да прегледамы купчицытъ, които тя исхвърля изъ гнѣздото си. Всѣка купчина съдържа поне шесть седемъ скелеты на мышкы.

Кукумъвката е изряденъ барометръ (оржиде за познаваніе на времето): кукумъка ли подиръ захожданіето на слънцето и прѣзъ нощъ, да знаете че ще имамы день съ хубаво време; произнася ли звука *куайтъ* т. е. *квака* ли, чакайте едно лошаво, промѣнливо, дѣжделиво време.

Въ самата работа, ето едно доста голѣмо число на почестны качества, въ защита на кукумъвката. Тя е добъръ баша, любезенъ съпругъ, списовникъ ступанинъ, изряденъ барометръ, буденъ нощенъ пазитель, като е въ сѣщето време истребитель на пълхове, горскы и дивы мышкы, избавитель и благодѣтель на земедѣліето. Колко великы челоуѣцы на този свѣтъ не сѣ заслужили подобна похвала!

Характертъ на кукумъвката не е никакъ мраченъ и студень, както иска да каже Плиній и пѣкои неговы въ старо време кописцы. Поетытъ, които твърдѣ преувеличавать народнытъ предрасъдѣцы, не сѣ липсали отъ да обидѣтъ кукумъвката. Виргилій, кроткый Виргилій, Овидій, благородный изгнаникъ на Сармація, не сѣ я помысливали; послѣдний даже я оприличаваще на единъ видъ вепарь, който смучи кръвта на малкытъ дѣца.

Въ Франца както и въ Англія Минервиното птиче, тѣй са нарича кукумъвката, е любезно на ученытъ, то е предметъ за нападеніе само на невѣжественцытъ предрасъдѣцы.

Ако и да не заслужва въсхищающата похвална рѣчь, която прави за туй птиче френскый хумористъ Тусенелъ, ако и да не е за оуи блѣскаво превѣзняніе, което и отдава великый поетъ на Франца Викторъ Хуго, ний мо-

жемъ каза че кукумъвката е била и е еще безвредна жертва на голѣмо множество глупавы предрасъдѣцы; че съ праведно име тя е била почитана отъ старытъ като символъ на Минерва, богынята на мъдростъта; че тѣзи почеть е заслужавала предъ орнитологиститѣ (естествоиспытатели които са занимаватъ само съ птицитѣ), отъ които по-славнытъ сж са съгласявали да ѝ отдадѣтъ пълна справедливость; и че при всичкытъ тѣзи частны и домашны качества, тя има едно, което я прави твърдѣ любезна на птицеловцитѣ — качество да бѣде едно отъ най-вкуснытъ и пріятны ястія, когато са наготви, споредъ свідѣтелството на M. hauchecorne, учитель въ училището *Сен-Сир*, въ Парисъ.

С. С. Бобчевъ.

С Л О В О

СКАЗАНО ВЪ БЪЛГАР. ЧИТАЛИЩЕ НА ЦАРИГРАДЪ
СЛѢДЪ ПАРАСТАСЪТЪ ЗА Г-ЖА МАРИЖ
П. МИНЧЕВИЧЪ.

— 0 —

Прѣдставамъ прѣдъ Васъ, любезны събратія и слушатели, не както трѣба приготвенъ да кажѣ нѣколко думы за нашето днешно тука събрание. Кажи че отъ занятія по-малко, а отъ записы и други главоболія повече, азъ не съмъ ималъ врѣме да ся приготвя за да говорѣ за единъ такъвъ прѣдмѣтъ, и осѣщамъ самъ че не съмъ въ състояніе да кажѣ онова което трѣба да кажѣ и да го кажѣ както трѣба и прилича. Но прѣдъ нуждѣтъ че трѣба нѣщо да ся каже, насърчванъ отъ надеждѣтъ на вашѣтъ списходителность, земамъ ся да поговорѣ колкото могъ и както вече могъ, а вы прихващайте за добро онова което по казанытъ причинны не може да бѣде както трѣбва.

Събрали сме са тука днесъ, почитаемы господіе и събратія, съ сърдце прѣпълнено отъ тѣжовны размыслы да посветимъ нѣколко минути на особно присѣдствіе въ

споменъ на покойникъ нашъ сънародникъ, Маріѣ П. Минчевичъ, сестра наша не само въ общечеловѣческо и общенародно отношеніе, но еще сестра наша и въ тѣснийтъ читалищнѣй кръгъ. Г-жа Маріа П. Минчевичъ, мила дъщеря на Н. Благородіе г. Дмитрія Теодорова, любезна съпруга на Н. Изящество Доктора Пантелія Минчевичъ, красота и похвала на градътъ Тулчъ, дѣто бѣ родена и отхранена, не е вече въ живытъ! Тая ясна звѣзда на добродѣтель и родолюбіе не свѣти вече надъ Българскійтъ нашъ небосклонъ, залѣзла и оставила праздно мѣсто, което не тѣй скоро ще ся запълни, защото е мъчно отвѣжданіето на таквызъ рѣдко появяваны личности! Нейныйтъ отличенъ и толкозъ рѣдкъ между нашитъ Българкы духъ, оставилъ този свѣтъ, съблѣклъ отъ себе си гнилото облѣкло на смъртнийъ человекъ, щото, като прѣображенъ и безсмъртенъ духъ, да иде да блаженствува въ единъ по-добрь свѣтъ. Смъртъта на тази сестрѣ е събрала насъ днесъ тука да принесемъ даньтъ на жалость за нейното отъ насъ отшествіе, да платимъ дългътъ на признателность къмъ нейнѣй добръ паметъ що оставя между народътъ ни, и по духътъ на православникъ нашъ майкѣ Черквѣ да придружимъ нейныйтъ споменъ съ молитвытъ за нейното упокоеніе.

Наистинѣ покойната не е была между записанытъ членове на нашето заведеніе, но тя е достойно носила името на почетенъ членъ и праведно може да ся брой и брой ся между членовѣтъ основатели. Тя е сдобыла туй право съ това дѣто че е была толкозъ ближия на чувствата и съвѣстытъ, общы на членовѣтъ на туй заведеніе, съ това дѣто знаемъ че сърдцето ѣ и съвѣстытъ ѣ сж были прѣданны на народното добро, както вървѣмы че сж сърдцата и съвѣститѣ на всички съставляющи читалищното тѣло членове. Членъ и членъ достоинъ на заведеніето е была тя и по чувства, и по мысли, и на дѣло, защото ся е въодушевѣвала отъ чувства, отъ каквыто трѣбва да ся въодушевѣва всякой членъ на това заведеніе, защото е постоянно мыслила това което никога не трѣба да излѣзва изъ умътъ на никого отъ тѣзи които правятъ честь на заведеніето ни съ членството си и защото най-послѣ е вършила за народътъ ни онова което трѣба да върши всякой който носи съ съзнаніе името Българинъ. . . .

Но тази достойна за събратството ни персона, този почетенъ членъ на заведеніето ни го нѣма вече . . .

По примѣрътъ на ораторытъ въ таквызъ случаи, азъ който въ лишене отъ мѣжже недостойно занимавамъ мѣсто-то имъ на този частъ прѣдъ васъ, любезны слышатели, можахъ да ви раскажѣ много и много за нейныйтъ примѣрный животъ. Но казахъ ви причинытъ за скудостьтъ на словото си, поради които ся ограничямъ да ви прикажѣ нѣколко само думы и то за една чертъ отъ нейный животъ, да споменѣ нѣщо колкото за запознаване само съ нравственнытъ качества на покойникътъ, за който правимъ този споменъ днесъ отъ което може всякой отъ васъ да си състави понятие за цѣнътъ на загубътъ, която е постигнала градътъ Тульѣ и въобще народътъ ни съ нейникътъ ранна смъртъ.

На връзъ всичкытъ други высоки и благородны душевны прѣимущества, нравственны качества и добродѣтели съ които ся е отличавала като вѣрна съпруга, добра майка, послушна дщеря, добродушна съседка и състрада-телна съгражданка, покойната е была еще и една отъ рѣдкытъ между полътъ си Българки; патріотка въ пълный смыслъ на думътъ, тя е была всякога готова да направи и най-големытъ жертвы които бы зависели отъ нежъ, за да спомогне на милото си отечество, което е обичала съ сърдце горѣщо и съ духъ пламененъ

Ето какво расказва за нежъ въ туй отношеніе, челоуѣкъ на свидѣтелството на когото ный трѣба да дадемъ пълно довѣріе.

«Тя всякога почти обичаше да ся разговаря за прѣминѣлото и бѣдущето на милыйтъ ни народъ, като имаше прѣдъ очи настоящето му състояніе; тя ся много радваше на всякой бѣльгъ за неговътъ напрѣдъкъ и успѣхытъ му. И отъ това много пѣтя и тежко въздышаше и проливаше горчивы сълзы, като прочиташе въ гръцкытъ вѣстници онѣзи завидны извѣстія за стремленіето на гръцытъ къмъ прѣуспѣяніето на языка имъ и на народностьтъ имъ и за огромнытъ пожертвованія що правять тѣ ежедневно за тази цѣль, като забѣлѣжваше че у насъ таковыя родолюбіе ся не съзира. Ахъ! казваше тя съ голѣмо ужаленіе, защо нашытъ сънародники да сѣ толковы

равнодушни! да ли и между тѣхъ нѣма чакъ толкозь богаты хора, защо тѣ да не обычатъ народътъ си съ таквозъ присърдце и да не жертвуватъ тъй щедро за неговото образование!

« Въ минутыгѣ на таквозигото и настроеніе, често, (казува достовѣрныйтъ съобщителъ на тѣзи свѣдѣнія), азъ като ся трудахъ да имъ утѣшѣжъ, доказвахъ имъ че споредъ качества и прѣимущества които ся съзиратъ и у нашій народъ, ный можемъ да имаме добры надежды за неговото прѣуспѣваніе и за едно по-добро бѣдущее отъ къмъ неговтъ напрѣдѣкъ и благосѣстояніе. . . Не ще мине много време, прилагатъ азъ (слѣдува истыйтъ съобщителъ), когато и нашійтъ народъ ще дойде въ съзнаніе, ще разумѣе що значи народность и отечество, и тогазъ ще видимъ какъ и той на радо сърдце ще да прави най-голѣмытъ жертвы за своето прѣуспѣваніе. . . . Равнодушіето което ся вижда да показва днесъ народътъ ни къмъ всичко що е народно произхожда отъ неученіега и отъ дълбокото невѣжество въ което ся намѣрва той еще . . . »

« Най-главното днесъ за днесъ, прилагаше тѣя пакъ, въ продълженіето на този родъ разговори, за нашій народъ е да ся стараемъ всинца до колкото можемъ, какъ по-скоро да образуваме народътъ си и какъ по-добръ да го възпитаваме; трѣба да ся распространи ученіето между насъ, да ся размножатъ колкото повече училищата и за двата пола, а най-вече за женскыйтъ полъ! Най-голѣмата, вопіюща нужда за насъ е да ся зематъ най-бързы мѣрки за възпитаніето и изученіето на нашитѣ Българки; безъ учены и добръ възпитаны майки ный малко можемъ да ся надѣемъ че ще да отвъдимъ достойны на отечеството сынове. . . . »

« Като слѣдствие на подобны разговори сѣ бивали всякога и тѣзи разсѣжденія и прѣдположенія: Да ся трудимъ, (казваше покойната) щото Читалищата и Женскытъ Дружества, колкото ги има въ отечеството ни да прѣуспѣватъ въ прѣдначеніето си и да ся гледа колкото повече да ся размножатъ тѣзи центрове, на които цѣлтъ е образованіето на народа, главно спомагателно сръдство на което сѣ и добрытъ книги. Народъ безъ книжница, е

тъло безъ душѣ, такъвъ народъ скоро загива, прибавяше често тѣя.

« Да ся назначатъ отъ богатитѣ наши родолюбцы награды за книжевнитѣ трудове на нашитѣ учены, чрѣзъ което да ся насърдчатъ въ списваніето на добры и полезны книги, бѣше едно отъ задумевнитѣ нейны желанія. Покойната много пѣтя е искавала туй желаніе съ наиканване да назначи тѣя пѣрва единѣ такъвъ награда, но прѣдварена отъ ранна смърть, не е могла освѣщъ, на послѣднийтъ си прѣдсмертний часъ, да възложи исполненіето на туй свое желаніе на достойныйтъ си съпругъ и да му завѣщае изрично да положи той въ дѣйствиѣ намѣреніето ѣ, и да назначи въ нейно име пѣрвѣтъ награда за списваніе на добры и полезны за Българскій народъ българскы книги. »

Горнитѣ разговори както и послѣднето това, дѣто въ такъвъ тежка и горестна минутѣ, на разлѣкѣтъ ѣ отъ този свѣтъ, отъ любимъ супругъ, отъ мило дребнѣ дѣца, отъ обичливы родители и роднины, да не прѣстане да мисли за доброто на народа си и да има сърдце и воля, въ такъвъ грозенъ часъ, да подѣйствува съ най-силното срдство на прѣдсмертно завѣщаніе за исполненіето на едно свето намѣреніе, това показва наистинѣ величіето на този отлетѣвший къмъ Бога духъ, — силѣтъ на любовтъ коѣто е имала покойната къмъ този народъ на който е дѣжала кръвтъ на съществуваніето си въ този врѣмененъ свѣтъ. И на силѣтъ на тѣзи любовь има да благодаримъ ный днесъ за въвежданіето на единъ похваленъ, но прѣнебрѣгнѣтъ отъ насъ Българитѣ, обычай: да ся назначаватъ награды за книжевнитѣ трудове на нашитѣ учены.

Исполняющъ послѣднийтъ воля на покойникѣ си супругѣ, Д-ръ П. Минчевичъ въ нейно име и за неинъ споменъ назначава единѣ награда отъ тридесетъ турскы лиры, коѣто ще ся дава во всяко едно тригодишно разстояніе, отъ 24-й Февр. 1873, деньтъ на упокоеніето ѣ, до 24-й Февр. 1876, и тѣй нататѣкъ докѣ бѣде живѣ. А и за подиръ смъртътъ си завѣщава пуждното количество пары, отъ дихватѣ на които да ся поддрѣжѣ вѣчно това назначеніе за награждение, като опълномощава нашето това заведеніе, Бѣлг. Читалище въ Цариградѣ, да прѣдла-

га на ученитѣ ни книжевнитѣ трудове, които то намѣрва за добры и полезны за народѣтъ ни и достойны за назначеніѣ награждѣ.

Жена прочее която е имала таквъзы чувства и мысли, каквыто видѣхмы да искажала покойната; жена която ся е въодушевявала отъ таквжи любовь къмъ народѣтъ си, е жена достойна да съди на редѣтъ съ малкото опѣзи и отъ мъжнетѣ, които занимаватъ таквжи мысли, е жена която имамы право да ѣмъ броемъ между членоветѣ на заведеніето си; жена е, която заслужва да ся говори за пейнитѣ доблестны качества и прѣимущества и да ся говори съ приличното на достоинствата ѣ почитаніе, заслужва да ся почита паметѣтъ ѣ, заслужва да ся жали за смъртѣтъ ѣ: защото тя не е оставила само съвругъ вдовствующъ, само дѣца сиротствующи, само родители и роднини жалящи; но е оставила цѣлъ народъ сиротствующъ отъ нейнитѣ за него грижи и доброжелательства, отъ нейнитѣ чувства въ отношеніе на неговото незавидно положеніе.

Еѣ драгоценна и драгоценѣйша е паметѣтъ на тѣзи упокоившъ ся нашѣ сестрѣ, и толкозь повече защото, колкото сѣ рѣдки у насъ мъжнетѣ съ таквъ духъ, дваждѣ по рѣдки сѣ тѣзи отъ пѣжнийтъ полъ! Но какво казвамъ рѣдки! Ако ся не лѣжѣ, тая е първата и самата еще Българка, която е имала и силѣ душевиѣ и волѣ да мысли за народа си и да ся стараетъ да спомогни за утвърденіе на народно съзнаніе въ него, за повышеніе на неговото испаднѣло състояніе. — Нашата стара Исторія е бѣдна и твърдѣ бѣдна отъ знамениты личности изъ женскыйтъ полъ, въ неѣж пѣй не виждамы да грѣе ни единѣ ясна звѣздѣ на женско величіе; нѣй знаемъ само че на женѣ дѣжи Българскый народъ своето покрѣстваніе, но ето че не знаемъ нито името на тѣзи великѣ женѣ. А повата ни Исторія, на коѣто странициѣ сѣ еще съвсѣмъ бѣлы, дѣто въ расписѣтъ на родолюбцѣтъ нѣма еще записаны освѣнъ нѣколко мъждивы личности отъ прѣдшествующійтъ мъжкый полъ, първата която ся удостоива на тѣзи честь, да бѣде записано името ѣ въ този расписъ, е покойната М. П. Минчевичъ, на нея има да дѣжи народѣтъ ни за първийтъ потикъ къмъ списваніето на добры и полезны

книгы по языкѣтъ ни, а заведеніето ни — за честѣтъ да прѣдлага то изборѣтъ на книгѣтъ и да насърдчва списатели съ завѣщаниѣтъ награда.

Въ честь убо на тѣзи първъ подвигоположници за улучшение на нашѣтъ книжниѣ прави споменъ заведеніето ни днесъ, каго ѣж причислява чрѣзъ това въ ликѣтъ на дѣятелитѣ за възрожденіето на нашѣтъ народность; въ честь на нейниѣтъ паметъ то приноси малкыйтъ приносъ на коливото си и зема поводъ да прѣдложи на разсмотреніе на своитѣ членове благородныѣ стремленія на нейный духъ и светлѣтъ мысль: да бже и подиръ смъртътъ си полезна на народа си. А това е и най-важното въ бываемѣтъ този родъ спомены, защото, когато прѣдлежи да почетеъ паметѣтъ на единъ кой да е отличенъ покойникъ, когато ни ся дава случай да говоримъ за неговыѣтъ душевны прѣимущества и добры дѣла, ный не трѣба да правимъ това токо тѣи само просто по длѣжность и не само за това, за да оправдаемъ своѣтъ скърбъ и жалость, но най-вече за да пробудимъ желаніе у насъ живыѣтъ да земемъ за примѣръ неговыѣтъ дѣла и да гледамы какъ да изравнимъ стезыѣтъ на свойгъ животъ съ опѣзи на покойныйѣтъ, на когото правимъ споменъ.

Празенъ бы былъ и напраздно бы отишелъ тозъ споменъ, въ койго само жалость исказвамы, въ койго само външни почести набавямы, безъ да сполучимъ да възбудимъ чрѣзъ него желаніето, за да съберемъ надъ гробѣтъ на покойныйгъ остаткыгъ на този у него духъ, който го е отличилъ и който го е направилъ достоинъ за нашето почитаніе, достоинъ, споредъ пророка, за ВЪЧНЖ ПАМЕТЬ.

КРИТИКА.

—0—

Г-не редакторе на Поврем. Спис. «Читалище.»

Въ 5-й брой отъ III година на вашето Повременно Списание идете да зарадвате читателитѣ си и изобщо съотечественицитѣ ни съ появянето на една капитална пьеса за бждицята нашъ народенъ театръ. Съ това изпълнявате свята редакторска длъжностъ. Насърдчаването е добро нѣщо: съ него се дава потикъ на книжевното ни развиване и напредуване. Така и би трѣбало да се насърчаватъ Друмевци и Шишкоци. Въ ваша длъжностъ е не малко и да показвате правия пѣтъ, по когото трѣба да се ходи на книжевното поле. Като новаци ние твърдѣ лесно можемъ да оловимъ пѣтъ, който не води тамъ, дѣто ни се иска да стигнемъ. Стѣка отъ многото пѣтеки що излизатъ на книжевното поле, има си и водача. Този водачъ придружава ли ни, не ще се заблудимъ въ търнето.

Вие, г-не редакторе, сте на срѣдището на това поле, и отъ тамъ струвате си братска длъжностъ да посрѣщвате излизлитѣ на пѣтъ наши книжевници. А като видите, че нѣкой отъ тѣхъ се е залуталъ изъ шумака, ще му извикнете: *братко! насамъ, насамъ: тукъ е пѣтятъ.* 1) Този братски гласъ си изпълнява длъжността, която има за да извлѣче заблудения пѣтникъ; стига този пѣтникъ да бѣде свѣсенъ и не глухъ. Още ако се е залуталъ въ тъмнина, вие можете да му посвѣтите, стига той да види. Ако ли пѣтникътъ засдно съ своето свѣтло — водачътъ — иде право, вие го посрѣщате съ братското *добръ дошелъ* и любезно го препорѣчвате на Музитѣ, които, като го намѣрятъ за достоенъ, увѣнчаватъ го съ неуывдаемитѣ си вѣнци за слава на потомството.

Това вѣрвамъ да става отъ Ваша страна, при появяването на нови книги. Въ горѣспоменатия брой на «Читалището», посрѣщате дѣѣ нови книжки: *Иванку убиецътъ на Аспяна I-й*, Драма отъ В.

1) Ний не претендираамъ на най-малко на тѣзи честь да бждемъ таквъ водачъ, какъвто разбира тукъ г-нъ Войниковъ. Липени отъ специални знания, далечъ сме отъ да прѣдписваме закони, а само искаваме своето частно мнѣние съдяще по влѣянieto на впечатлѣніята, които е произвело на насъ това или нова литературно произведение, разгледвано до колкото е намъ достѣпно да го разберемъ. Това сме правили ний и другъ пѣтъ това правимъ и сега като придружавамы критикѣтъ на г. Войникова съ нѣколко бѣлѣжки. Ц. Р. С.

Друмева, и *Пеше-може* или *Глезенз Марчо*, Комедия отъ Т. Шишкова. Първата е, казвате, оригиналенъ трудъ, и трудъ не малкъ и не какъвъ да е, а трудъ който прави почетъ на книжнината ни, въ която до сега не се е виждало таквози приобрѣтение. Другата, думате, да била "една пакъ прѣправена работа отъ г. Шишкова." За едната намирате за добръ да примѣлите вашитѣ бѣлѣжки върху развязката на драмата, която намирате за слабишка. Като не щете да счупите вашето *очарование* възбудено отъ "другитѣ сполуки на г. Друмева," отказвате се да търсите *масажи*. За втората вашитѣ бѣлѣжки намиратъ доста мѣсто заедно съ препорѣката що ѝ правите на любителитѣ на Бѣлг. сцена.

Дѣлото на г-на Шишкова не ми е още познато; но съ дѣлото на г-на Друмева съмъ доста отъ близу познатъ.

Вие, г-не редакторе, отъ нѣманіе доста време ли, отъ особна лична учтивостъ ли, отъ събратство ли, намирате слабите страници на г. Друмевата драма като за твърдѣ малки при *преимуществовата* и *излищството* на това му творение. Нѣма съмнѣніе, че ще се съгласите въ това: творения които сѣ за да минатъ въ бъдѣщето, трѣба първо да преминатъ презъ рѣцѣтъ на нѣколко критики. Въ полза на това, позволявамъ си да направѣмъ едно разгледване върху драмата на г. Друмева.

Да оставимъ на старна нашитѣ *Райни Князини* и *Малакеси*, които сѣ направени не за *бѣджицията* нашъ *народенъ театръ*, а само за една моментална нужда, за едно особно по себе си обстоятелство, още и за частно едно общество. Думата е за *единъ трудъ, който прави почетъ на книжнината ни, въ която до сега не ся е виждало таквози приобрѣтение*.

Нека прочее азъ първи дамъ поне поводъ за дано прекараме това *приобрѣтение* въ безсмъртното допо на книжевната слава, дано се сдобьемъ съ единъ български Шекспиръ.

Вие казвате: «най-хубавото въ тѣзи нова драма е това, че характеритѣ сѣ одържани до *поразителна* вѣрность. Нѣма нищо ни въ мислитѣ ни въ думитѣ което да не е естествено и прч.» Съ една рѣчь намирате дѣлото за дѣйствително *художествено*. Менѣ, напротивъ, ми се види съвсѣмъ противното. Азъ ще кажъ, че драмата на г. Друмева е написана безъ никакъвъ планъ и противъ правилата на драматическото искусство: като написана както завърнало, тя не може и да бѣде едно *художествено* произведение. Тя се отягчава по много естетически и психологически недостатки, и характеритѣ въ нея не сѣ никакъ одържани до *поразителна*

върностъ, а още нѣкопъ отъ тѣхъ нѣматъ даже опредѣленнѣето си. Още тя не съставя едно цѣло драматическо.

Да видимъ какъ тѣй. Но преди да се впуснемъ въ преглежданнѣето, нека забѣлѣжимъ, че днесъ за да напише нѣкой едно както трѣба драматическо дѣло, трѣба, при драматическитѣ закони, да познава що-годѣ и отъ позорищното искусство, а именно : сценическата иллузия, която трѣба отъ начало до края на дѣлото да владѣе ; какъ разнитѣ появявания на дѣйствующитѣ лица ще съставятъ разни картини по духа и вкуса на пластическата поезия, и какъ тѣзи лица въ разнитѣ положенія на тѣхнитѣ роли ще могатъ да ексекутиратъ своитѣ декламации и мимика съ оная естетическа хубостъ, която непременно трѣба да произведе ефектъ.

Заради това днесъ едно драматическо дѣло се разглежда по двѣ страни : до колко то е *поетическо* и до колко то е *позорищно*. Най-доброто поетическо дѣло (както що сѣ нѣкопъ отъ старитѣ класически трагедии) може на днешната сцена да излѣзе за най-просто ; а най-простото поетическо дѣло да изпадне за най-позорищно. Днесъ най-добра драма се казва онѣзи, която е сполучена и въ едното и въ другото. Прочее само такивато драми ще иматъ честтъа да бѣдѣтъ *капитални* за *блѣжкиятъ нашъ народенъ театръ*, който ще бѣде не както театритѣ на миналитѣ вѣкове, а както сѣ днесъ у сичкитѣ народи.

Колкото отъ кѣмъ за позорищно художество на г. Друмевата драма нито иматъ за какво да говорѣмъ : тя ако е да се представи точно тѣй както си е написана съ иститѣ бѣлѣжки на мимиката, що той ималъ злочестивата да назначи на много мѣста, тя ще въстани повече противъ развития вкусъ въ позорищнитѣ хубости, отъ колкото да угоди. Може за единъ неразвитъ вкусъ да бѣде нѣщо си, но страшно е на много мѣста да не преспи и него.

Разгледваннѣето ми ще бѣде само върху чисто драматическото художество, което се изискува отъ драма поне за прочитаннѣе.

ДѢЙСТВИЕ ПЪРВО.

Това дѣйствие започва съ *Мария* и *Тодорка*, които готвятъ китки за нѣкакво си тържество — « за царювѣтъ день. » Въ самото начало г. Друмевъ вече грѣши противъ единството на дѣлото : защото той го започва съ единъ видъ епизодъ, който остава съвсѣмъ отцѣпенъ отъ цѣлото на самото дѣло. Чрезъ него любопитството на зрителя или на читателя се възбужда, и вече иска да види

какъ тия китки ще красятъ онова предказано вече царско тържество. Драмата се свърша, а той не види нищо такова. И тъй, любопитството му на първа ржка ще бжде незадоволено. Това е една голѣма и непростителна погрѣшка на едно какво и да е съчинение. 2)

Послѣ иде *Милку*. Ролата на това лице е една отъ важнитѣ; защото тя се отличава тъй въ *перипетията* на драмата, както и въ нейната *катастрофа*. Но характерътъ съ когото е представено, не отговаря никакъ на тая важность. Неговата любовъ къмъ Мария е тъй *Донкишотска*, дѣто баба Кера го зема за « болнавъ. » Този български *Донкишотъ* като нѣма чувство за да усѣти същата причина, по която той не може да бжде любовникъ на Мария, съединява се съ същия неговъ съперникъ, предпочитанъ отъ нея, противъ Асѣня който не го уважавалъ да го направи зетъ. Малко послѣ ние гледаме нашия смѣшенъ рицаръ да се отличава между своитѣ съзаклѣтници заедно съ Драгомира (който сили брата си Иванка да земе безъ друго Мария за жена), по своето патриотическо чувство, като се противи за докарване гръцкитѣ легиони на Исака въ българско. Най-сѣтнѣ той става издѣйникъ за да умре отъ ржката на своя съперникъ Иванка. Какъвъ характеръ е този? Удържанъ ли е до *поразителна впрность*? 3)

Или какъ, колкото за Милка, нека кажемъ, че е ималъ причина за да земе участие въ заговора противъ Асѣня. Ами другитѣ велможи, Драгомиръ и Добринъ, отъ

2) Тая забѣлѣжка на г-на Войничкова ако и да е до нѣидъ права, относително до възбужданото въ зрители или читателя любопытство, ний мыслимъ че не е чакъ толкозь *голяма и непростителна погрѣшка* въ такъвъ родъ съчиненія, а не е и необыкновенна; защото ся зема не като епизодъ, а като уводъ и необходимо истѣлюваніе на положеніето и сношеніята между двѣтъ момы, които ще играйтъ едни такъвъз главни роли въ драмѣтъ.

3) Споредъ насъ *удържанъ е*. Ний не знаемъ художествено ли е възпроизведенъ този характеръ или е безсѣзнателно излѣзълъ такъвъ исподъ перото на автора; но той е все този истыйтъ Българскый *Донкишотъ* както въ любовтъ си тъй и въ патриотизмъ си.

що подбудени за да рѣшатъ убиванieto на добрия си царь, който драмата ни го представи за святъ човѣкъ? Иванко е подбуденъ отъ властолюбие, ами тѣ отъ що? само за *хатъра* на Иванка ли? или за да бѣдѣтъ прости орѣдия на лукавия грѣкъ? 4) Ще видимъ.

Втората сцена захваща съ *Исака*, който стѣкмилъ вече да измами Асѣня съ лъжовни писма, написани ужъ като отъ Петра и от. Ивана, и съ тѣхъ да посѣе умраза между двамата Асеновци. Въ самото начало характерътъ на Исака колкото и да се показва пълненъ и безсѣвѣстенъ, но въ истото време гледаме се пакъ да има чертъ отъ сѣвѣстъ: когато нарича от. Ивана съ епитета дъртель (вм. дъртакъ), дума: «Боже прости ме...» като че говори предъ нѣкого а не самъ. 5)

Съ ролата на Исака г. Друмевъ грѣши твърдѣ много противъ драматическата вѣроятностъ. Ролата на това лице е почти еднаква съ ролата на *хромиятъ дяволъ*, който разкрива покривитъ на кѣщата и гледа що правятъ хората. Тѣй и г. Друмевъ туря въ драмата си Исака да се сочи дѣто не му е мѣстото за да гледа и слуша отъ тайно какво се върши и говори. Добръ би било да бѣше

4) Отговоръ на такъви въпроси може да ся иска отъ критическата исторiя, а не отъ една драмъ.

5) Напротивъ ний мислимъ че точно въ това е и 'сполучено очертанъ грѣцкыйтъ характеръ на Исаака, като за въ онова време а че и за днесъ; защото сѣ такъвъзъ были и сѣ повечето пълны души, интриганти и лицемерно набожны исчадіята на Византиѣ. Думитъ «Боже прости ма» не показватъ никаквъ чертъ отъ совѣсть, не сѣ израженіе на нѣкакво вътрѣшно чувство, ами сѣ гола дригичка, твърдѣ обыкновенна и даже свойственна на всички злодѣйци отъ пасмнятъ на Исаакъ, и тука тѣзи думи сѣ послѣдната кыстъ която, вѣщо приложена, допълня рисуваныйтъ характеръ. Да отнемемъ тѣзи думи отъ Исаака еще и онова което го прави да ся вижда че има нѣщо ужъ като совѣсть въ него, ще каже да му отнемемъ половинатъ отъ характерътъ му и да го представимъ само отъ една странъ обрисуванъ. —

За думатъ *дъртель* нѣма какво да ся каже' защото ся говори така, говори ся еще и *дъртемикъ* и *дъртлякъ*, а *дъртакъ* ний не сме чували.

казалъ, какво Асѣнъ като му позволилъ да бѣде свободенъ робъ, да му е казалъ, какъ сичкитѣ врата на палата му се отворени и може да влиза и излиза дѣто ще и когато ще. Тѣй, Исакъ, може като грѣкъ, има право безъ причина, безъ нищо да се намира на вредъ — ту въ Иванковитѣ, ту въ Асѣновитѣ палати — и се непризовавъ. 6)

Въ сѣко едно драматическо дѣло главното лице или героятъ привлича най-голѣмото внимание на читателя или зрителя, и връхъ него се носи общата интересностъ на драмата. Въ сѣка една драма главното лице е въ борба противъ интригитѣ що силитатъ дѣлото, и тая борба се води тѣй щото, колкото отива, да става по-любопитна и по интересна; до като най-сѣтнѣ главното лице обори сичкитѣ спънки и нанесе славна или грозна побѣда — въ полза на нѣкоя доброчестина или злочестина. За това и характерътъ на главното лице изискува се да бѣде твърдъ постояенъ и рѣшителенъ. Погрѣшно е прочее когато героятъ се оставя да се води отъ друго лице и да бѣде като просто оръдие, защото таквото лице не е никакъ за драма, че у него нѣма никакъвъ поетически характеръ. По тая причина и много пѣтя характерътъ на едно драматическо лице не бива вѣрна копия на истинска личностъ. Драмата не е история а поезия. Поетътъ прочее се одушевява само отъ единъ характеръ, у когото той намира нѣщо високо, нѣщо идеално, нѣщо благородно и добродѣтелно, или пъкъ нѣщо подземно, нѣщо пѣкално, нѣщо страшно и трепетно въ противоположностъ на нѣкоя добродѣтель.

Г. Друмевъ въ драмата си има за главно лице Иванка; но той като драматически поетъ не намѣрилъ въ тѣзи личностъ нищо идеално, нищо поетическо. И съ това се отклонява много и много отъ *изяществото* и драматическото *художество*. Той като мислилъ да му даде

6) Споредъ насъ това не е освѣнъ излишна придирчивостъ. Такъизи прѣкалености или не естественности, да ги кажемъ, когато ставатъ само въ пробѣлѣтъ на явеніята, не сѣ отъ важнитѣ маханы, и тѣ ся не срѣщатъ само въ ролята на «Хромыйтъ дяволъ» а срѣщатъ ся въ ролитѣ и на други изваждани на сценѣтъ лица, въ творенія при познаты всеобщо за изящны и художественны.

поетически характеръ, изгубилъ му и прозаическия, както става явно по долу.

Иванко е военачалникъ и като такъвъ, може да бъде и властолюбивъ. Той има слабостта да люби върно една гръкиня, дъщеря на единъ робъ, а да лъжи съ любовъ дъщерята на царя си, който го обсибва съ милости. Но той не е безсвѣстенъ човѣкъ: отъ една страна казва на брата си Драгомира, какво му идело много мъчно и тежко да излъжи Мария, а отъ друга страна исповѣдва голѣмата си любовъ къмъ Тудорка, безъ която той не може. Отъ една страна иска да убие Асѣня за да се качи на трона му, а отъ друга страна мило му е за него, че билъ много добъръ царь. Какво опредѣление зема сега характерътъ на г. Друмевия герой? Той не може се опредѣли освѣнъ съ формулото: $a - a + b - b = 0$. И тъй излиза, че нашъ Иванку пѣма своя собствена воля. И за да потвърди това г. Друмевъ, туря го да се води отъ Исака, както това става най-явно при убиването на Асѣня. Че г. Друмевъ си избралъ едно глупаво лице за герой, не ще съмнѣние; защото самъ той го потвърдява, като туря въ устата на Исака да се извиква въ дългия си монологъ: «Глупавъ си, Иванко, глупавъ!» И като кара Иванка самъ да признае слабия си духъ и да дума: «какъ се плашѣ азъ, като си докарамъ на умъ за него (Асѣня)!»

Г. Друмевъ по-добъръ щеше да стори, ако бѣше нарѣкълъ драмата си *Отецъ Иванъ*. Или ако искаше да ѣх титулира съ любопитното *Иванку убиецътъ на Асѣня I*, трѣбаше да свърша драмата си съ убиванieto на Асѣня. Но ако Иванку щеше да бѣде се таквози глупаво лице, тогази трѣбаше да ѣх нарече *Исака убиецътъ на Асѣня I*; защото не е Иванку който убива Асѣня, а е Исака. Инакъ драмата на г. Друмева не е едно цѣло дѣло, а сж двѣ, отъ които едното има за герой *Исака*, а другото — *от. Ивана*. Другитѣ лица (жално че посятъ името български ведможи) не сж друго освѣнъ едни прости оръдия, или по-добъръ мишки съ които си играе една котка на име Исака, както това самъ г. Друмевъ потвърдява като туря въ устата на Исака тия думи: «Мишките много кроятъ, но да видимъ котката какво ще рече. . . .»

Дѣлото на г. Друмева като не е поетическо, не може да бѣде драматическо: характеритѣ на неговитѣ повече лица не прѣдставатъ почти нищо високо и идеално нищо великодушно и героическо. Още тѣй ги прѣдставя по-долни отъ както ги гледамы въ самата история. Какъвъ е характерътъ на Асѣня? на Петра? Приличатъ ли на онѣзи витязи които били достойни да изчистятъ изъ отечеството си сичкитѣ мършавии на лукавата развратница Византия? Такива ли сж били двигателитѣ на българскыя прѣпорецъ, дѣто единъ рабъ грѣкъ съ една и проста фалшификация на писма да ги замутае тѣй лесничката, па безъ да му диратъ край, токо да се ненавидятъ и раздѣлятъ, като да не се невиджатъ вече никоги. Ей че глупавъ царъ билъ Асѣнь, споредъ поетическото перо на г. Друмева! Да види, че най-вѣрниятъ му велможа Симу, като се утрови, намѣри се убитъ и пратеникътъ, който му донесълъ лъжовнитѣ писма, па да не му стигне умътъ да попита баримъ темничерина си. Нѣ! г. Друмевътъ царъ Асѣнь се оставя да го лъжатъ като баба, и да вѣрва сичко, безъ да испытва. Навѣрно, той е билъ добъръ християнинъ — да вѣрва само а не и да испытва. Исторически царъ Асѣнь щомъ се извѣстява за съзаклѣтието на Иванка, и проважда да му го дъведжтъ за да го испита и накаже. А що да се каже за Петра? Той е до толкози упоритъ, дѣто упорството му достига до глупостъ, както ще видимъ по-долу. Тукъ нека кажъ нѣщо за жалната раздѣла на двамата братя Асѣновци, съподвижници на народната слава. 7)

(Слѣди)

7) Въ всичко това дълго и добръ скопосано обсъждане за драмжтъ въобще и за дѣйствиющитѣ въ неѣ лица г. Войниковъ не показва освѣнъ излишниъ изискателность и едно видимо усиліе да извърне или да потули отъ очитѣ на зрителя и читателя истиннитѣ цѣль на автора въ съставяніето на драмжтъ. Той или наистинж или умышленно ся съблазнява отъ названіето на драмжтъ и търси главниятъ герой въ Иванка, отъ когото изисква онѣзи качества, които уж по законитѣ на драматическото искусство трѣбало да притежавъ, а за най-голѣмъ недостатѣкъ на драмжтъ на г. Друмева искарева това дѣто Иванко нѣма тѣзи качества и защото не му были дадени, понеже, спорѣдъ него, было допростено щото « характерътъ на е-

дно драматическо лице да не бѣде вѣрна копія на истинска личностъ. » (!)

Колко е право това незнаемъ но ний всякога смы мыслили и мыслимъ че най-голѣмото искусство въ прѣдставленіето на едно драматическо лице, было то главно или не, е да бѣде вѣрна копія на истинскѣ личностъ, защото тогазы само характерътъ быва интересенъ. Инакъ то щѣше да бѣде не драма а кой знай що друго. За да ся издѣла единъ новъ, въображаемъ характеръ е, мыслимъ, много по-лесно, отъ голкото да ся снеме вѣрна копія отъ оригиналъ изъ една удаленѣ епохѣ. Г-нъ Друмевъ можеше, мыслимъ ний, да излѣзе много такызы въображаемы герои и драматически лица, но той щѣше безъ друго да падне въ онѣзи непростителнѣ погрѣшкѣ дѣто вмѣсто да ни даде една драма отъ Българскый животъ, да ни даде драма отъ животъ въображаемъ, драма въ коѣто да нѣма Българско нищо друго освѣтъ едни голи българскы имена. Споредъ насъ голѣмъ то прѣимущество въ твореніето на г. Друмева състои въ това дѣто не ся е позволилъ да създава въображаемы и каррикатурны герои, но ся е мѣчилъ и е доста сполучилъ да копира дѣйствиельны личности отъ Българскый животъ, до колкото можемъ да съдимъ по ръководството отъ Българскѣтъ Исторіи.

Виждамы истиннѣ и ний че характерътъ на Иванка е вѣлъ, безцвѣтенъ, и както право забѣлѣва г. Войниковъ, не е нито поетическый, нито прозаическый; но за туй той е дѣйствиельно Българскый, еще и точно своеврѣмененъ. А не е кривъ, мыслимъ, въ това г. Друмевъ, ако Иванко и другытъ драматически лица въ драмѣтъ му не сѣ такызы каквыго ты искало да бѣдѣтъ не знамъ коя си прихотливостъ. Колоритътъ на характеритѣ ся дава толѣозъ колкото допущатъ обстоятелствата на врѣмето да ся мысли че е было възможно да го има въ дѣйствиельныйтъ животъ, или по съставеното за него общо мнѣніе отъ съврѣменицитѣ, ако сѣществувѣ таквозъ. Инакъ лицата на сценѣтъ не щѣхъ да сѣ освѣтъ каквыто сѣ онѣзи въ пѣтуваніята на Гулибера, — произведше на фантазіиѣтъ.

Между многото добръ схванѣты и добръ прѣдставены черты отъ сегашный Българскый животъ въ "Криворазбранѣтъ цивилизаціѣ", на г-на Войникова, една отъ недостаткитѣ, споредъ насъ, е в тая дѣто той накарва Българина, да излѣзе на дуель. Колкото криво и да сѣ ся цивилизували нѣкои Българи, тѣ не сѣ дошли еще до тѣзи прикоти, и то е несъгласно никакъ съ дѣйствиельныйтъ българскы животъ. Ако да бѣ докаралъ разбѣскѣтъ на комедіиѣтъ си, г. Вой-

няковъ, още преди поношеніето, во вѣмето на бѣгътъ, да бѣдеше пристигналъ похитителъ отъ прѣсѣдателятъ и тамъ не на дуель а съсъ сопытъ да бѣдеше попритупанъ и момчето по-върнало, щѣше да излѣзе споредъ насъ много по-сполучево. То можеше наистинѣ да ся види на нѣкои малко грубовато и не толкозъ *поетическо*, но за туй щѣше да бѣде по-вѣрно по Български а въ сѣщото вѣме и по-художествено, защото отъ единъ страна щѣше да прѣдстави разительнѣтъ противоположность на нравытъ у Българитъ въ прѣходнѣтъ за тѣхъ епохѣ, а отъ другъ щѣше да отличи рѣзко характера на Българина отъ днешното вѣме, който, както е на всички познато, въ каквото раздраженіе и да пристигне и да ся рѣши на смъртъ да ся обіе, не ся улавя за сабитѣ си, кождо рѣдко и носи, а по рѣдко и да знае да ѣхъ употребява; но и Габровскы ножъ ако бы да има на поясътъ си, не гледа на него, а тича да търси соплъ или колъ отъ плетищата да измѣкне и съ него да порази противника си. (Не казвамы вече за това дѣто щѣше да спечели комедіята му и въ туй отношеніе: да произведе изискваното дѣйствиѣ, споредъ цѣльтъ на съчиненіето, безъ да докарва Българкѣтъ до отвратителното униженіе на поруганіето; защото е доста за сега у Българитъ и туй бесчестіе, което бы ся прѣдставило въ бѣганіето на една момѣ съ любовника ѣ да ѣхъ хванѣтъ и да ѣхъ вържатъ). Но комедіята на г. Войникова, както и други нѣкои неговы творенія оставатъ лишени отъ прѣимуществаго на приближителнѣ дѣйствителность по това само, защото търси да бѣде повече поетъ а не драматистъ, защото не копира личности отъ дѣйствителный животъ, а създава ги споредъ както си ги въображава или ги заема отъ дѣто свѣрие.

Така смы гледали и гледамы ный на драматическытъ лица при очертаніето на характерытъ имъ въ появенытъ до сега у насъ драматическы съчиненія и по този възгледъ смы правила свонѣ оцѣненія, споредъ които намѣриамы дѣлото на г-на Друмева художествено и сполучено, въ това отношеніе което е и по-главното, ако ся не лъжемъ. Ный не диримъ правилата каквы трѣба да бѣдѣтъ и каквы не героитъ и другытъ дѣйствующи лица въ единъ драмѣ, но гледамы онова което е сѣществено че въ драмѣтъ на г. Друмева гъркѣтъ мирише на гъркъ отъ далечъ, а Българинѣтъ личи че е Българинъ не по дрехытъ и по ямето, но по онова що го виждамы че прави, еще и по онова което го виждамы че е неспособенъ да направи.

(Сладва).

ІУДА ИСКАРІОТЪ.

Старитѣ Българя имали особни дни посветены въ паметъ не само на нѣкои личности изъ между чловѣцѣтъ, но и за нѣкои отъ животнѣтъ. Па и до днесъ еще наспоредѣ съ празнуванѣтъ Гергевденѣ, Илинденѣ, Никулденѣ и другы, празнуватъ нѣкои и Бабинѣ день, и Куковѣ день, и Мышинѣ день, и Вълчи праздницы и особно пакъ за Куцулана, т. е. за хромѣтъ вълкъ. При това има еще паметны дни и за другы нѣкои животны, каквото Песій понедѣльникъ, Вранскѣ вторникъ и дрѣ. — Англичанитѣ иматъ и тѣ пословицѣ: « Всяко куче има и деньтъ си, » По това като сѣдимъ ще каже че не е чудно, ако виждамы че между толкозъ таквызи дни е дошелъ деньтъ и на Юдж Искаріотскѣ да ся помене и за него нѣщо.

Въ единѣ вѣстникѣ именуванѣ « Истиннѣ » (не онзи който щѣше да ся издава на Българскы подѣ туй име, и който не знамъ какъ, дѣ и защо ся похаби полуобистиненѣ, но другѣ единѣ грѣцкѣ) нѣтъ виждамы да зема высокѣтъ честь да мине на редѣ и да ся вѣсти въ свѣтлытъ му страницы мрачнѣтъ личность на този бывшѣтъ понапрѣдѣ апостолѣ. Ще каже че и неговѣтъ день е дошелъ.

Любопытно е наистинѣ че, както онѣзи които сѣ ся прочули поради добрытъ си работы, тѣтъ и онѣтъ които сѣ станѣли извѣстны поради злодѣяніята си, бывали сѣ прѣдметъ на серіозны проучванія и сѣ занимавали писателитѣ да придираватъ и прѣброждатъ животѣтъ имъ, и много пѣтъ тѣтъ придираванія, безъ да достигнѣтъ до едно здраво слѣдствие, турятъ ся въ голѣмѣтъ тефтеръ на празнытъ и суетны бѣхтанія.

Іуда ся нарича въ Евангеліята и Искаріотѣ или Искаріотскѣ. Защо сѣ казва Искаріотѣ не сѣ могли и до днесъ да го рѣшатъ окончателно богословцѣтъ. Іуда значало, както, въ незнаеніето ми еврейскы, ми расправи единѣ старѣ хахамашія, « *Хвала Богу,* » а сега значи чисто за чисто *придатель*, защото таквозъ значеніе ся погрыжилъ да даде на туй име тезоименныйтъ Искаріотѣ.

Ако речемъ да изброяваме мѣнїята за тѣтъ Искаріотѣ

ріотскѣ личность и колко смѣшны работы има въ тѣзи мнѣнія, то не бы ги побрали ни десеть таквызи « Истинны » като тѣзи отъ коѣто заемамы свѣдѣніята си ; но за по близу при истинниѣхъ пріематъ вѣобще мнѣніето, че то-зи Іуда, на когото настанѣлъ деньтъ днесъ да ся говори за него, ся нареклъ Искаріотъ, понеже былъ родомъ отъ принадлежащійтъ на Іудовото племе градъ *Сери* (Еврейскы Керіоѣъ) и ужь, *Ис-Сери*, щѣло да каже чловѣкъ отъ Сери, слѣдователно Иссеріотъ, Искеріотъ, Искаріотъ. А споредъ пословицата, както правятъ разумныѣ Арнау-ты, кога не намѣрятъ кокошкѣ благодарятъ ся и на свракъ, ако имъ поставишь, то и ный въ нѣманіето на по-ясно и повѣроятно тълкованіе да ся благодаримъ на това Ис-Сери, което погърчено по ветхѣхъ модѣ на гърченіето, станѣло Искаріотъ и по православническы Славено-Болгарскы — Искаріотскый, или както казватъ да ся е намѣрило въ рѣкописното отъ Св. Іоанна Евангеліе (6; 71) -- « отъ Каріота. »

За житіето на Іудѣ малкы работы намѣрвамы въ Евангеліето, а напротивъ много и любопытны работы ся дрънкатъ и историсватъ за него въ другы нѣкои вѣншны и апокрифическы книги.

Тѣмъ напримѣръ казватъ че, майка му Кюворея съну-вала на сънъ че родила чедо, което убило бащѣ си. За туй когато имъ ся родилъ сынъ, тойзи Іуда, тѣ го ввѣрили въ морето. Но отъ морето го извадила та го отхранила и отгледала една бездѣткыня господарка. Исполѣ тя ако и да си родила чедо, но държѣла пакъ и Іудѣ. Веднѣжъ, като ѣж нѣмало неѣъ, двамата, братья да кажемъ, сваждатъ ся нѣщо и ся сбиватъ и Іуда убива мнимыйтъ си братъ. А послѣ като ся научава че не былъ същый сынъ на господжѣхъ, побѣгва отъ домътъ ѣ да не бы пѣкъ тя въ отмъщеніе да убіе него. Но не казватъ дѣ и на кѣдѣ побѣгнѣлъ.

Въ исторіѣхъ на дѣтскый възрастъ на Іисуса Христа ся казва че, когато Іисусъ слѣдъ, завращаніето си отъ Египетъ, играялъ съ другыѣ дѣца въ Назаретъ, то при тѣхъ приближилъ единъ побѣснѣлъ човѣкъ. Той былъ то-зи Іуда. За него ся казва че ударилъ и Іисуса въ ребрата, като не можѣлъ да го ухапм, както хапѣлъ другыѣ дѣ-

ца, като бѣсно псе. Исусъ не му отмъстилъ, но еще го исцѣлилъ, и бѣсътъ искокнѣлъ отъ него въ образъ на псе. Иуда испослѣ станѣлъ слуга на Пилата, убилъ, безъ да знае, бащѣ си, и ся оженилъ за вдовицѣтъ си майкѣ. А послѣ като узнава за всички тѣзи прѣбеззаконнованія отъ разны истълкованія, обзель го страхъ и ужасъ. И тѣй идва тогазъ при Исуса та поисква опрощеніе на грѣхове-тъ си и влѣзва въ редѣтъ на ученицытъ му. Останѣлото отъ живота му знайтъ всички онѣзи които сѣ чели или слушали Евангеліе.

Стара една поговорка казува: « Ходи кѣдѣто да ходи лисицата, най-подирь стига на кожухарина на дюкения. » До кѣдѣ е достигнѣлъ най-послѣ Иуда, това вече всички го знайтъ.

При всичко това има едно чудно нѣщо! Около 130 години по Христа были ся появили еретицы, така наричанны, Каиниты. Послѣдователитъ на тѣзи ересь почитали много и сматряли като светии братоубійцѣтъ Каина и всички въ Св. Писаніе погыбши и прѣпогыбши, каквыто Содомитянытъ, Исава, Корея, Дааана и Авирона. А отъ всички най-много почитали и въ голѣмо уваженіе имали тогози Иуда Искариотскый; тѣ оправдавали еще безуміе то и нечестіе то на всички поменѣты грѣшници, а за Иудѣ казвали, че отъ неговото прѣдательство настанѣлата смъртъ Господня спасила чловѣческый родъ. Тѣ сматряли Иудѣ еще и като единчкыйтъ що ималъ истинно знаніе на работытъ. Казвать че имали даже и Евангеліе подъ негово име.

Какво става, или какво е станѣла тази ересь, нѣй като не вѣщы въ богословскытъ работы незнаемъ да кажемъ нищо на читателитъ си, по тѣ могатъ да очакватъ единъ день да чуятъ нѣкои свѣдѣнія и за това отъ онѣзи които ся занимавать съ тълкуваніе то на таквызи тыны церковны въпросы.

ПОПРАВКА И ДОПЪЛНЕНИЕ.

Господи не!

Като сродни на думѣтъ неситъ можете да гледате еще и грѣхытъ думи нистисъ (гладень, неязъ) отъ което и нистія (постъ). А погрѣшка е онова що е казано за седото Вьрзилово, то с Бурдилово, както испытахъ по-добрь.

П. Р. С.